ఈ దిగువను గ్రంథకర్త సంతకము లేనిది
ఈ గ్రంథమును ఎవరును కొనగూడదు.

గ్రంథకర్త

శ్రీ నారాయణతీర్థ సంగీత విద్యా పరిశోధనాలయము
విద్యానగరము, హైదరాబాదు-7

విజ్ఞప్తి

"సంగీత శాస్త్ర వాచకములు" అను శీర్షికలో నిది రెండవ వాచకము. మొదటివాచకము యిటీవలనే వెలువడినది. లక్ష్యలక్షణములు ఏవాచకమున ఎంతవరకు అవసరమో అంతవరకే చేర్చబడుచున్నవి.

ఈ వాచకమున ఎనిమిది ప్రకరణములలో లక్షణమును అయిదు ప్రకరణములలో లక్ష్యమును పూర్తిచేయబడినది. లక్ష్యమున 2. స్వరజతులు 4. తానవర్ణములు, 3. అటతాళ వర్ణములు, 8 త్యాగరాజకృతులు, 13. ఇతరుల కృతులును గలవు. ఇతరుల కృతులలో శ్రీ నారాయణతీర్థులవి, భద్రాచల రామదాసువి కూడ గలవు.

కీర్తనలందలి స్వరవిషయములో ప్రస్తుత పద్ధతియే అనుసరించబడినది. అందు సవరణలుకలవు. ఆపని సంగీత మార్తాండము రాగవివేకాధ్యాయము యొక్క పరిశోధన పూర్తియైనపిమ్మట జరుగ వలసియున్నది.

కీర్తనలను విళంబకాలమున నేర్వవలెను. ద్రుతకాలము వరకు సాధక చేయవలెను. మధ్యమకాలమున గానము చేయవలెను.

7. వ ప్రకరణమున 71. పేజీలో త్యాగరాజు ఆరువేల నియోగి బ్రాహ్మణుడని చెప్పబడియున్నది. కంభం, మార్కాపురం ప్రాంతములందు మురికినాటి వారిలో కాకర్లవారు గలరేమోనని తెలిసికొన బ్రయత్నించితిని. కాని ఏ సమాచారము అందలేదు. ఆ ప్రాంతమున ఉన్న యెడల త్యాగరాజు మురికినాటి బ్రాహ్మణుడనియే అనుకొనవలసి యున్నది. తిరువయ్యారు ప్రాంతమున ఒకవేళ కాకర్లవారు మురికినాటి వారుండినను కోనసీమ ద్రావిడులవలె వారికది దేశనామమై యుండవచ్చునని తలంచి పై విధముగ వ్రాయుట జరిగినది. కాని ఎట్లైనను ఆభ్యంతరముండదు.

ఈ నా సంగీత శాస్త్ర పరిశోధనకు అయిదు సంవత్సరముల పై కాలమునుండి తోడ్పడుచున్న హైదరాబాదు ప్రభుత్వమువారికి నేనెంతయు కృతజ్ఞుడను.

అచ్చువేయించుకొనలేని పరిస్థితులలో తమస్వంత పెట్టుబడితో ముందుగా అచ్చువేసి యిచ్చుట మూలమున చేసిన మహోపకారమునకు శికిందరాబాదు వాస్తవ్యులు దివ్యవాణి పత్రికాసంపాదకులు, గర్గభాగవతము మున్నగు మహత్తర గ్రంథముల రచించిన వారునగు 'మహాకవి' శ్రీ చిప్పగుల అప్పయ్యశాస్త్రిగారికి ఎంతయు కృతజ్ఞుడను

24—5—56 } ఇట్లు
విద్యానగరము } పుచ్చా వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి

విషయ సూచిక

13. ఇతరుల కృతులు.

ఓం

సంగీత శాస్త్ర వాచకములు

గాన విషయము

(లక్ష్య లక్షణములు)

రెండవ వాచకము

శ్లో॥ శుక్లాం బ్రహ్మ విచారసార పరమా మాద్యాం జగద్వ్యాపినీం
వీణా పుస్తక ధారిణీ మభయదాం జాడ్యాంధకారాపహాం
హస్తే స్ఫాటిక మాలికాం విదధతీం పద్మాసనే సంస్థితాం
వందే తాం పరమేశ్వరీం భగవతీం బుద్ధిప్రదాం శారదాం॥

తా॥ తెల్లని స్వరూపము గలదియు కేవల బ్రహ్మానుసంధాన పరాయణయు, నాదియు, జగత్తులయందు వ్యాపించి యుండునదియు, వీణా పుస్తక ధారిణియు నభయప్రదయు, నజ్ఞానాంధకార నాశనియు, హస్తమునందు స్ఫటికమాలను ధరించినదియు, పద్మాసనమందు కూర్చున్నదియు, బుద్ధిబలము నొసంగు నట్టిదియు షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నయు, పరమేశ్వరియు, నగు నా శారదాంబకు నమస్కరించుచున్నాను.

1. పరిభాషా పదములు

1. నాదము, 2. గాంధర్వము, 3. భరతము, 4. తౌర్య త్రికము, 5. సంగీతము, 6. గ్రహము, 7. సమగ్రహము, 8. అతీతగ్రహము, 9. అనాగతగ్రహము, 10. విషమగ్రహము, 11. మార్గము, 12. క్రియ, 13. అంగము, 14. జాతి, 15. ద్రుతలయ, 16. మధ్యలయ, 17. విళంబలయ, 18. చౌకము అనునవి పరిభాషాపదములు.

వివరములు

1. నాదము :-

ప్రాణమునకును, అగ్నికిని సంయోగము కలుగునపుడు పుట్టునట్టి ధ్వనికి నాదమని పేరు. పుట్టుక యీ విధముగా నేర్పడుచున్నందున "న" అను ప్రాణబీజమును, "ద" అను అగ్నిబీజమును చేర్చి దీనికి నాదమను వ్యవహారమును శాస్త్రజ్ఞులు నిర్ణయించిరి. ఇచ్చట ప్రకరణము ననుసరించి చెవికి వినుపించునట్టిన్ని, ఉచ్చరించుటకు అనుకూలమగునట్టిన్ని, మంద్ర, మధ్య, తారములను త్రిస్థాయిలతో కూడిన అఖండమైన ధ్వని విశేషమునకు నాదమని పేరు.

నాదము నుండి స్థాయిలును, స్థాయిలనుండి శ్రుతులును, శ్రుతులనుండి స్వరములును, స్వరములవలన రాగములును ఏర్పడుచున్నవి. అటులనే నాదమునుండి వర్ణము (అక్ష

రము)ను: వర్ణము (అక్షరము)ల వలన పదమును, పదముల వలన వాక్యమును, వాక్యములవలన లోకవ్యవహారమును ఏర్పడుచున్నది.

2. గాంధర్వము :-

గాంధర్వము సామవేదమునకు ఉపవేదము. సంగీత విద్య గంధర్వులకు ప్రీతిదాయకమైనది గాన గాంధర్వ మన బడినది. గంధర్వులనువారు దేవగాయనులు. వారు నారదాదులు.

మరియు ఏది తంత్రు (తీగ)ల యందుండునదియును, అనేక విధములైన తత-అవనద్ధ-సుషిర-ఘనములను నాలుగు విధములైన వాద్యములకు ఆశ్రయ మైనదియును, స్వర తాల పదములకు స్థానమైనదియు నైయుండునో అదియే గాంధర్వ మని కూడ చెప్పబడినది.

ఋషిప్రోక్తమైన గీత వాద నృత్యములకు గాంధర్వ మని మరొక సిద్ధాంతము.

3. భరతము :-

గాంధర్వము భరతముని వలన భూలోకమునందు ప్రవర్తింపజేయబడినందున భరత మనబడినది. మరియు గాంధర్వమునందు భావము, రాగము, తాళము అనునవి ముఖ్యము లగుటచేత ఈ పదముల యొక్క మొదటి అక్షరము లగు భ-ర-త అనునవి చేరి భరత మనబడినదని కొందరు

చెప్పిరి. నృత్యమువలన భావమును, వాద్యమువలన తాళమును వ్యక్తము లగుచున్నవి గాన గీత – వాద్య – నృత్యములు మూడును భరత శబ్దమునందిమిడియున్నటుల స్పష్టమైనది.

4. తౌర్యత్రికము :-

నృత్తము, గీతము, వాద్యము అను మూడింటితో కూడిన నాట్యమునకు తౌర్యత్రిక మనిపేరు. తూర్యము లనగా మద్దెల మొదలగు వాద్యములు. ఇట్టి వాద్యముతోసహా మూడు అవయవములు (వాద్య, గీత, నృత్యములు) గలది గాన తౌర్యత్రికమని చెప్పబడినది.

5. సంగీతము :-

గీత, వాద్య, నృత్యముల చేరికకు సంగీతమని పేరు. గీత, వాద్యముల రెంటి చేరికకే సంగీతమను పేరును కొందరు నిర్ణయించిరి. వస్త్రపు ముక్కను గూడ వస్త్రమని వ్యవహరించినటుల గీత, వాద్య, నృత్యములలో నృత్య భాగము కొరత పడినను గీత వాద్యములను సంగీతమని వ్యవహరించ వచ్చునని కొందరనిరి.

6. గ్రహము :-

గ్రహించుటకు గ్రహమని పేరు. తాళమందు గీతము గ్రహింపబడుచున్నది. అనగా ప్రారంభింపబడుచున్నది. అట్టి ప్రారంభ స్థానమునకు గ్రహస్థానమని పేరు. గ్రహమనగా యిచ్చట గ్రహస్థానమని తాత్పర్యము.

7. స మ గ్ర హ ము :-

తాళ, గీతముల రెంటిని ఒక పర్యాయమే సమముగా ప్రారంభించుటకు సమగ్రహమని పేరు.

8. అ తీ త ము :-

అతీత మనగా అతీతగ్రహము. గీతమును ప్రారంభించిన పిమ్మట తాళమును ప్రారంభించుటకు అతీతగ్రహమని పేరు.

9. అ నా గ త ము :-

అనగా అనాగత గ్రహము. తాళమును ప్రారంభించిన పిమ్మట గీతమును ప్రారంభించుట అనాగతగ్రహము.

10. వి ష మ :-

అనగా విషమగ్రహము. తాళావర్తమునందలి రెండవ హస్తక్రియ యొక్క ప్రారంభమందును, తుది క్రియ యొక్క ప్రారంభమునను, తాళముయొక్క ఆద్యంతములందు గల ఈ రెండు హస్తక్రియలకును మధ్యనుండు ఏ హస్తక్రియ ప్రారంభమందైనను లేక ఏ రెండు హస్తక్రియల మధ్యనుండు అంతరము లేక విశ్రాంతి యందైనను గీతమును ప్రారంభించుటకు విషమగ్రహమని చెప్పబడినది. అనగా సమ, అతీత, అనాగత గ్రహములకు చెప్పబడినస్థానములుగాక తాళావర్తమునందు మరి ఏ స్థానమందైనను గీతమును ప్రారంభించుట విషమగ్రహమని తాత్పర్యము.

11. కా ల ము :-

ఇచ్చట ప్రకరణము ననుసరించి సంగీతమున వ్యవహార యోగ్యమైనటువంటిన్నీ, తాళము స్వరూపముగా గలిగినటు వంటిన్నీ క్షణము మున్నగు వానికి కాలమని పేరు. తాళము నకుగల దశప్రాణములలో కాలము ముఖ్యప్రాణమై యున్నది.

12. మా ర్గ ము :-

తాళము నడచు కాలమునకు మార్గమని పేరు. తాళ మును వేయునపుడు ఒక్కొక హస్తక్రియను ఎంతకాలము వరకు నిలిపి ఉంచవలయునో ఆ నియమములు ఈ మార్గ లక్షణము వలన విశదమగును. తాళమునకు యిది యొక ప్రాణముగానున్నది.

13. క్రి య :-

తాళమును వేయుటకొరకు రెండుహస్తముల చేతను చేయబడు సంజ్ఞలకు క్రియలనియును, హస్తక్రియ లనియును పేర్లు.

14. అ ం గ ము :-

హస్తక్రియలను (ఒక హస్తక్రియను గాని కొన్నిటిని గాని) తెలియజేయునట్టి సంజ్ఞకు అంగమని పేరు. దశప్రాణము లలో తాళమునకు యిది యొక ప్రాణము. అంగమనగా తాళాంగమని తాత్పర్యము.

15 జాతి :-

తాళము వివిధ రూపముల జనించుటకు కారణమైన తాళాంగము యొక్క భేదమునకు జాతి యని పేరు. తాళము నకు యిది కూడ ఒక ప్రాణమైయున్నది.

16. ద్రుతలయ :-

మధ్యలయ కాలమున కంటెను తాళమును రెట్టింపు వేగముగా వేయుటకు ద్రుతలయ యని పేరు. దీనియందు కరచరణాదులు త్వరితగతిగలవై యుండును.

17. మధ్యలయ :-

ద్రుత(వేగ) విలంబిత రహితమైనది మధ్యలయ. ద్రుత, విలంబిత లయల రెంటికిని మధ్యనుండునది గాన మధ్యలయ యనబడినది. ఇందు తాళ గీతములు సమముగా నడచును.

18. విలంబితలయ :-

మధ్యలయ కాలమున కంటెను తాళము రెట్టింపు నిదానముగా నడచుటకు విలంబితలయ యని పేరు. అనగా విళంబిత లయకాలమున కంటెను మధ్యలయ రెట్టింపు వేగము (తొందర) గలదై యుండును. ఈ విళంబిత లయకే చౌకమని పేరు.

2. గమకములు

వినువారి చిత్తమునకు సుఖముగా నుండు నటుల స్వరమును కంపింపజేయుటకు గమకమని చెప్పబడినది. గీతమునందు స్వరము స్వకీయమైన శ్రుతియందుండి ఛాయా మాత్రముగ అన్య శ్రుతిని ఆశ్రయించుట కొరకు జరుగబడునట్టి స్వరగమనము (కంపనము) గమకమని కొందరనిరి. అట్టి గమకములు.

పేర్లు	సంజ్ఞలు
1. తిరిపము	W
2. స్ఫురితము (1)	• •
ప్రత్యాఘాతలు (2)	• ˙ •
3. కంపితము	〰
4. లీనము	〰—
5. ఆందోళితము	〰〰—
6. వళి	∩
7. త్రిభిన్నము	M
8. కురుళము =(1) ఒదిగింపు	X
(2) ఒరయిక	ϒ
9. ఆహతము (1) రవ	∧
(2) ఖండింపు	✓
10. ఉల్లాసితము (1) ఎక్కుజారు	/
(2) దిగుజారు	\

11. ప్లావితము ⸝
12. గుంఫితము ▱
13. ముద్రితము O
14. నామితము —
15. మిశ్రితము *

అని 15 విధములుగా చెప్పబడినవి.

వివరములు

1. తిరిపము

(i) ఈ గమకమునకు చిహ్నము W

(ii) వినియోగము :—

కంపము ననుసరించిన అత్యల్పమైన సుందరమగు డమరు ధ్వనిని పలికించుటకు తిరిపమని పేరు.

ఇది ద్రుత తుర్యాంశ వేగోపలక్షితము. అనగా ద్రుత కాలము యొక్క నాలుగవవంతు వేగము గలదియని అర్థము.

ద్రుతకాల మనగా రెండు హ్రస్వాక్షరముల కాలము. ఇది ఒక సెకండు కాలమునకు సమానము. ఈ సెకండు కాలములో నాలుగవ వంతు కాలము పావు సెకండు కాలము. ఇది చతుర్భాగకాలము గనుక చతుర్భాగకాలము వేగమున ఈ గమకమును అనుష్ఠించవలెను.

ఉదాహరణము :

—వీణయందు పంచమమును పలికించి ఆ పంచమమును అదిమి ధైవత స్వరఛాయను రప్పించి తిరిగి పంచమమందు పలుచుట. అనగా పంచమస్వరమందు మీటి కొంచెము తడవుతో ధైవతమునకు వెళ్లి తిరిగి పంచమములోనికి మీటుటతో చేరవలెను. అప్పుడు "పధాప" అని వచ్చును. ఇదేవిధముగ మిగతా స్వరములకు కూడ తెలియవలెను.

ఇందు ఒక స్వరమున ఒక అక్షరకాలము నిలిచి దానిని అదిమి దానికి ఆరోహణ క్రమమున దగ్గిరగానుండు స్వరము యొక్క ఛాయను రప్పించుటకు తిరిపమని కొందరు చెప్పిరి. దీనికి "నొక్కు" అను వ్యవహారము కూడ గలదు.

డఙ అనుశబ్దమును పలుకునట్టి వాద్యమునకు "డమరు" అని పేరు. తిరిపము అను పదమునకు భిక్షము అని అర్థము. ఇచ్చట భిక్షమునకు సంబంధించినది అన్యస్వరఛాయ.

2. స్ఫురితము

ద్రుత తృతీయాంశ వేగము గలది స్ఫురితము. అనగా ద్రుతమందు మూడవ భాగమైన వేగము గలది యని తాత్పర్యము.

ద్రుతమందు మూడవ యంశమన శెకండు కాలములో మూడవ వంతు. దీనిని విభజించుటగాని, గ్రహించుట గాని కష్టసాధ్యమైనపని. అందువలన చతుర్భాగకాలమున ద్రుత

కాలములో నాలుగవవంతు కాలమున) కంటెను కొంచెము విళంబముగను ద్రుతార్థ కాలమున (అనుద్రుత కాలమున లేక అక్షర కాలమున) కంటెను కొంచెము వేగముగను అనుష్ఠించుట కొరకు గాను పై విధమున మూడవవంతు ద్రుతకాలమని చెప్పబడినది. ఈ గమకము స్ఫురితమని ప్రత్యాఘాతమని రెండు విధములు.

1. స్ఫురితము

(i) దీనికి చిహ్నము •.•

(ii) వినియోగము.

ఆరోహణ క్రమమున గల సస, రిరి మొదలయిన జంట స్వరములలో మొదటి దానిని అనుష్ఠించిన పిమ్మట రెండవ దాని కొరకు ముందుగా యీ స్వరమునకు అవరోహణమందు సమీపమున గల స్వరమందు ముప్పాతిక అక్షరకాలము కొట్టుతో నిలచి వెంటనే దానికి ఆరోహణమందు గల పై స్వరమునకు వచ్చుట, అనగా జంట స్వరములలోని మొదటి స్వరమును కొట్టి అందుండి రెండవస్వరమును ప్రారంభించి పలికించుట యని తాత్పర్యము.

ఉదాహరణము :

వీణలో ṡṡ ఆని పై షడ్జమును జంటస్వరముగా పలికించుట కొరకు మొదటి 'స'ను షడ్జముయొక్క మెట్టుమీదనే

వేలిని అదిమి పలికించవలెను. రెండవ 'స'ను పలికించుటకు గాను అవరోహణమందు సమీపమున గల నిషాదస్థానమందు వేలిని ఉంచి మీటి ముప్పాతిక కాలము అటులనే ఉంచి వెంటనే నిషాదము యొక్క మెట్టుమీద ఉంచిన వ్రేలిని తీగను రాచుకొనుచు షడ్జస్థానమునకు తీసుకొనిరావలెను. ఈవిధముగ సస అని జంటను పలికించుట స్ఫురితము.

2. ప్రత్యాఘాతము

(i) చిహ్నము .˙.

(ii) వినియోగము.

స్ఫురితము అనునది ఆరోహణమందు చెప్పబడినదానికి పేరు. అదేమాదిరి అవరోహణమందు అనుష్ఠించుటయే ప్రత్యాఘాతము.

ఉదాహరణము :

సస అను జంట స్వరములలో మొదటిదానిని అనుష్ఠించి పిమ్మట ఆరోహణక్రమమందు గల "రి" స్వరమును కొట్టి తిరిగి అవరోహణక్రమమున గల "స" స్వరమునకు వచ్చుట. అప్పుడు "సరిస" అని వచ్చును. ఈ గమకమునకు డోలము అను పేరుకూడ కలదు. డోలమన కదలింపు. అది ముత్యపుచిప్పలో నీరు పొరలినట్లు ఉండవలయునని చెప్పబడినది.

3 కంపితము

ద్రుతార్థమాన వేగోపలక్షితము కంపితము :–అనగా ద్రుత కాలము యొక్క సగము వేగము గలది కంపితము.

ద్రుతార్థమానము అనగా అనుద్రుతకాలము. అనుద్రుతకాలమనగా ఒక అక్షర కాలము. ఇది అర సెకండు కాలమునకు సమానము.

(i) దీనికి చిహ్నము ∽∽

(ii) వినియోగము.

స్వరమును ఒక అక్షర కాలము వరకు ముందు వెనుకలకు (వీణలో తీగను) కదలించుట లేక ఒణికించుట కంపితము. ఈ సందర్భమున అన్యస్వరఛాయను రప్పించకూడదు.

4. లీనము

ద్రుత వేగముచేత కంపముగలది లీనమగుచున్నది. ద్రుత వేగమన రెండుఅక్షరముల కాలము లేక సెకండుకాలము. ఈ ప్రమాణములో అనుష్ఠించుట లీనమునబడినది.

i దీనికి చిహ్నము

ii వినియోగము.

ఒక స్వరమందే రెండక్షరముల కాలము వరకు కదలించుచు అనగా కంపింపజేయుచు నిలిచి ఆరోహణమందు దానికి సమీపమునగల స్వరఛాయను రప్పించి లయింపజేయుట లీనము. కంపింపజేయుట, లయింపజేయుట ఈ రెండును ద్రుతకాలమునకు సరిపోవలయును.

5 ఆం దో ళి త ము

లఘువేగము గల లయచేత దురితముగా గాని మధ్యముగా గాని, విలంబితముగా గాని స్వరమును కంపనము జేయుట ఆందోళితమను గమకమని చెప్పబడినది. ఈ గమకమునందు దురితముగా కంపింప జేసినను, దీనికి రెట్టింపు నిదానముగలదగు మధ్యలయతో కంపింపజేసినను లేక ఈ మధ్యలయకు రెట్టింపు నిదానము గల విళంబితలయతో కంపింపజేసినను లఘుకాలము వరకే చేయవలయును.

(i) దీనికి చిహ్నము ~~~—

(ii) వినియోగము.

ఒక స్వరమందే నాలుగు అక్షరముల కాలము (రెండు సెకండ్ల కాలము) వరకు కదలించి (కంపింపజేసి) ఆరోహణమందు దానికి సమీపమునగల స్వరముయొక్క ఛాయను రప్పించుట. ఆందోళితము అనగా ఊగడము.

6. వ ళి

అనేక విధములగు వక్రముల (వంకరల) తో కూడి, వేగముగా చేయబడిన స్వరకంపనమునకు వళియని చెప్పబడినది.

(i) దీనికి చిహ్నము ∩

(ii) వినియోగము.

ఒక స్వరమును సుడియించి పట్టి దానికి (ఆరోహణమందలి) మీది స్వరము యొక్క ఛాయను రప్పించుటకు వళియని పేరు.

7. త్రిభిన్నము.

మూడు స్థానములందును హెచ్చుస్వరములచేత దట్టముగా ఎడతెగక (అవిశ్రాంతిగా) వ్యాపించునది త్రిభిన్నమని చెప్పబడినది.

(i) దీని చిహ్నము M

(ii) వినియోగము.

వీణయందు మంద్రపంచమ, సారణి తంత్రులయందు అడ్డముగా ఎడమచేతి వ్రేళ్లను పెట్టుకొని కుడిచేతితో మంద్రషడ్జ, మంద్రపంచమ, సారణి యను మూడు తంత్రిలను జేర్చి మూడుస్థానములందును గల హెచ్చుస్వరములను దట్టముగా ఎడతెగక వ్యాపించుచు రంజకము కలుగునటుల వాయించుటకు త్రిభిన్నమని పేరు.

ఇది తానమును వాయించునపుడు చాల అనుకూలముగా నుండును.

8. కురుళము

గ్రింధియుక్తమై కంఠమందు పుట్టబడిన కోమలమగు వళియే కురుళమని చెప్పబడినది.

గ్రింధి యనగా ముడి స్వరమును సుడియించి పట్టుట వళియను గమకమునందు చెప్పబడినది. కురుళము అనగా ముంగురులు అందువలన ముంగురులు చుట్టుకొనిన విధమున

స్వరమును సుడియించి కోమలముగా పట్టవలయుననియును, గాత్రగానమునందు యిది కంఠస్థానమునందు ఉత్పన్నమగు ననియును చెప్పబడినది. ఈ గమకమును నేడు ఒదిగింపు, ఒరయిక అని రెండువిధములుగ వినియోగించుకొనుచున్నారు.

1. ఒ ది గిం పు

i దీనికి చిహ్నము X

ii వినియోగము.

ఇది నోటి పాటయందు జారుగమకమును బోలియుండును ఒక స్వరస్థానమునందుండి దానికి పైన (ఆరోహణమున) గల సమీపస్వరమును గాని, లేక దానికి తరువాతను గల స్వరమును గాని పలికించుట 'ఒదిగింపు' అని చెప్పబడినది.

ఉదాహరణము :

రిషభస్వరమునందు గాంధారమును గాని లేక దానికి తరువాతను గల మధ్యమస్వరమును గాని వీణలో పలికించుట

2. ఒ ర యి క

i దీనికి చిహ్నము ⌐

ii వినియోగము.

ఒక స్వరస్థానమునందుండి దానికి (అవరోహణమున గల) క్రింది స్వరములను దిగునపుడు ఒక్కొక్క స్వరమునకు

వెంబడి, సమీపమున గల మీది (ఆరోహణమండలి) స్వరము యొక్క ఛాయ కనుపించగా దానిని రాచుకొని దిగుట ఒరయిక యని చెప్పబడినది.

ఉ దా హ ర ణ ము :-

స̆ ని̆ ద̆ప = స రి. ని స. ధ ని. ప.

ముంగురులను నుదుటి మీదికి రాకుండునటుల ఏ విధముగా ప్రక్కకు ఒదిగించుకొనేదరో అదే విధమున స్వరములను ఒదిగించి పట్టుటకు ఒదిగింపు అని చెప్పబడెను. వీణా వాద్యమునందు దీని స్వరూపము బాగా వ్యక్తమగును.

9. ఆ హ త ము.

ముందున్నటువంటి హెచ్చు స్వరమును కొట్టి ఆ కొట్టుతో శీఘ్రముగా దిగువస్వరమును స్పృశించుటకు ఆహత మని పేరు. ఈ ఆహతము రవ, ఖండిపు అని రెండువిధములు.

1. ర వ

i దీనికి చిహ్నము ∧

ii వినియోగము.

ఏదైన నొక స్వరమునుండి రాల్చుకొని ఆ రాలెడు స్వరచ్ఛాయతో క్రింది (అవరోహణ) స్వరమునకు వచ్చుటకు రవ యని పేరు.

ఉదాహరణము :-

ప మ అని దిగునపుడు

Λ
ప ప మ అని దిగుట

2. ఖండింపు

i దీనికి చిహ్నము ✓

ii వినియోగము

ఒక స్వరమునుండి దానికి సమీపమున (ఆరోహణమున) గల క్రింది స్వరమునకు గాని లేక వేరొక క్రింది స్వరమునకు గాని దిగునపుడు నడిమిని గల ఏదైన నొక స్వరము ను ఖండించివిడిచి తోడనే దిగెడి స్వరమునకు ఖండింపబడిన స్వరము యొక్క ఛాయను గలుగజేయుటకు ఖండిపు యని పేరు.

ఉదాహరణము

మ. రి. అను స్వరములను అనుష్ఠించునపుడు మ. గ. రి అనియును, ప. రి. అను స్వరములను పగరి అనియును రానిచ్చుట.

10. ఉల్లసితము

ఏ స్వరము తనకు ఉత్తరోత్తర క్రమమున గల స్వరముల నారోహించునో అది ఉల్లసితము. అనులోమ విలోమము చేత ఈ గమకము ఎక్కుజారు దిగుజారు అని రెండు విధములుగ వినియోగ మగుచున్నది.

1. ఎక్కుజారు

i దీనికి చిహ్నము ⸝
ii వినియోగము

ఒక స్వరమునుండి దానికి (ఆరోహణమున) పైనగల ఏదైన నొక స్వరమునకు ఎక్కునపుడు నడుమను గల స్వరములను రాచుకొని వెళ్లుట ఎక్కుజారు అని చెప్పబడినది. పై విధమున నడుమనుగల స్వరముల ఛాయలు లోపల అణగి యుండునే గాని వ్యక్తముగా వినబడదు.

ఉదాహరణము

స. స్వరము నుండి ప. స్వరమునకు వెళ్లునపుడు నడుమ నుండు రి. గ. మ. స్వరములను లోపల నణగించుకొని వెళ్లుట. అనగా స. స్వరమునుండి ఆరోహణమందు గల ప. స్వరము వరకు మీదికి జారుట ఎక్కుజారు.

2. దిగుజారు

i చిహ్నము ⸜
ii వినియోగము

ఒక స్వరము నుండి దానికి దిగువ (అవరోహణమందు) నుండు ఏదైన నొక స్వరమునకు దిగునపుడు నడుమను గల స్వరములను జారినటుల రాచుకొని వెళ్లుట దిగుజారు అన బడును. ఈ విధమున నడుమనుగల స్వరముల ఛాయలు లోపల అణగి యుండునే గాని వ్యక్తముగా వినిపించవు.

ఉదాహరణము

ప. స్వరమునుండి దిగువ షడ్జమునకు దిగునపుడు మధ్యను గల మ.గ.రి. అను స్వరములను రాచుకొని (లోపల అణగించుకొని) దిగుట. పైనుండి నాదము అవరోహణ క్రమమున దిగునపుడు తైలధారవలె అవిచ్ఛిన్నముగ క్రింది స్వరమునకు జారవలెను.

11. ప్లావితము

ప్లుతమానముచేత కంపనము ప్లావితము. ప్లుతమాన మనగా మూడు లఘువుల కాలము.

i చిహ్నము ꠸

ii వినియోగము

ఒక స్వరమందే పదిరెండక్షరముల (మూడు లఘువుల) కాలము వరకు కదలించి ఆరోహణమందు దానికి సమీపమున గల స్వరచ్ఛాయను రప్పించుట ప్లావితము. ప్లావితమనగా తేలుట. ఆ విధముగ స్వరమును అనుష్ఠించవలయునని అర్థము. మరియు ప్లుతమునుండి ఏర్పడినది గాన ప్లావిత మనబడినది.

ఏ తాళాంగమునకైనను ప్రత్యేకముగ జాతిని నిర్ణయించి చెప్పనిచోట చతురశ్రజాతిగా గ్రహించవలయునని సంగీత మార్తాండము తాళాధ్యాయమున నిరూపించబడినది. ఇచ్చట ప్లుతమునకు జాతిని చెప్పకపోవుటచేత చతురశ్ర జాతి యని స్పష్టమైనది. చతురశ్రజాతి ప్లుతమునకు పదిరెండక్షర

ములు కాలము పరిమాణము. అందువలన ఈ గమకమునకు 12 అక్షరముల కాలము ప్రమాణముగా చెప్పబడినది.

12. గు ం ఫి త ము

మూలమున ఈ గమకము గుంఫితమని చెప్పబడినది. వ్యాఖ్యానమునందు సింహభూపాలుడు హుంఫితమని చెప్పెను. హృదయస్థానమునుండి గంభీరముగ బయలుదేరిన హుంకారము గుంభితమని చెప్పబడినది.

i చిహ్నము ▱

ii వినియోగము

ఈ గమకము జారు గమకమును బోలి యుండును. స్వరనాదము బయలుదేరునది మొదలు నిలుచువరకు 'హుం' అని తైలధారవలె అవిచ్ఛిన్నముగ ఆరోహణక్రమమున నాదమును పెంచుకొని యేగుటయును, అటులనే అవరోహణ క్రమమున తగ్గుచూ దిగుటయును గుంఫితమని చెప్పబడినది.

13. ము ద్రి త ము

ముఖమును (నోటిని) మూసికొని చేయబడిన స్వర కంపనము ముద్రితమని చెప్పబడినది.

i చిహ్నము O

ii వినియోగము

గానము చేయునపుడు నోటిని మూసుకొని స్వరమును కదలించవలెను. అనగా కంపింపజేయవలెను. ఈ గమకము గాత్రగానమునందు మాత్రమే వినియోగమగును.

14. నా మి త ము

స్వరములను నమనముగ కంపింప జేయుటకు నామిత మని చెప్పబడినది.

నమనము అనగా నమ్రము. అనగా సూక్ష్మము.

i చిహ్నము —

ii వినియోగము

స్వరావయవమైన శ్రుతినాదమును తగ్గించి సూక్ష్మ ధ్వనితో కంపింపజేయుచు గానము చేయుటకు నామితమని పేరు.

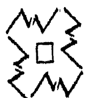
నాదమును తగ్గించుట యనిన మంద్రధ్వనిని అవరోహణ క్రమమున పలుకుట యని కొందరు అనవచ్చును. ఆ విధముగా నిర్ణయించిన గమకములయందు పునరుక్తి దోషము కలుగును. గాన ఏ స్వరనాదమునందు నామిత గమకమును అనుష్ఠించవలెనో ఆ స్వరనాదము నందలి పుష్టిని తగ్గించి సూక్ష్మావస్థలో ననుష్ఠించవలెను.

15. మి శ్రి త ము

పైన చెప్పబడిన గమకములు ఒకదానితో నొకటి మిశ్రమమగుట వలన మిశ్రితమని చెప్పబడినది. అందు పై గమకములకు సంబంధించిన వానిలో

1. తిరిపాందోళితము
2. లీనకంపితము
3. కంపితాహతము
4. తిరిపస్ఫురితము
5. లీనస్ఫురితము
6. స్ఫురితాహతము
7. లీనకంపితలీనము
8. త్రిభిన్నకురుళాహతము
9. ప్లావితోల్లాసితవళి
10. వళి గుంఫిత ముద్రితము
11. నామితాందోళితవళి
12. వళినామిత కంపితము
13. ఆందోళిత ప్లావితము
14. ఉల్లాసిత నామితము
15. తిరిపాందోళితవళి
16. త్రిభిన్న కురుళము
17. త్రిభిన్నలీనస్ఫురితము
18. ప్లావితాందోళితము

అనునవి ముఖ్యములు, లోగా వివరింపబడిన 14 విధములగు గమకములను చక్కగా అభ్యసించిన వారికి ఈ మిశ్రగమకములు సులభసాధ్యము లగును.

3. రాగ విభాగములు

1. జనక రాగములు, 2. జన్య రాగములు, 3. వక్రి రాగములు, 4. భాషాంగ రాగములు, 5. మిశ్రరాగములు అని నేడు రాగములు అయిదు విధములుగ వ్యవహరింపబడు చున్నవి.

వివరములు

1. జనకరాగములు

కొన్ని రాగముల పుట్టుకకు మూలమైన సంపూర్ణ రాగము జనకరాగమని చెప్పబడినది. దీనిని మేళకర్త రాగమని కూడ యందురు. ఈ జనక రాగములకు ఆరోహణ మందునుఅవరోహణమందునుకూడ సప్తస్వరములుయుండును.

పూర్వమతమందు ఆరోహణమునగాని అవరోహణమున గాని లేక ఆరోహణావరోహణముల మొత్తము మీద గాని సప్తస్వరములు యుండినచో సంపూర్ణరాగములని చెప్పబడినవి, అట్టివానిలో కొన్ని మేళకర్తలుగ కూడ చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణములు

నేటి జనక మేళములు స రి గ మ ప ధ ని స

స ని ధ ప మ గ రి స.

పూర్వపుమతము

1. ఆరోహణమందు మాత్రమే సప్తస్వరములుగలది. సౌవీర మను 47 జనకరాగము (అసలు యిది సంపూర్ణషాడవము) { స రి గ మ ప ధ ని స = ఆరోహణము. స̇ ని ధ మ గ రి స = అవరోహణము.

2. అవరోహణమందు మాత్రమే సప్తస్వరములుగలది సౌగంధిని యను 37వ జనకరాగము. (ఇది ఔడువ సంపూర్ణము) { స రి మ ప ధ స = ఆరోహణము స̇ ని ధ ప మ గ రి స = అవరోహణము

3. అరోహణావరోహణములలో ప్రత్యేకముగ దేనియందును కూడ సప్తస్వరములు లేనిది రూపవతి యను 12 వ మేళ రాగము. { స రి మ ప, ప స సా = ఆరోహణము. స̇ ని ధ ని ప మ గ స = అవరోహణము.

(ఇది ఔడువ షాడవము, వక్రము కూడాను)

పూర్వము మేళకర్తరాగములలో కూడ వక్రములు గలవనియును, అవి సంపూర్ణముగానే యుండ నక్కర లేదని యును పై ఉదాహరణవలన విశదమగుచున్నది.

2. జన్య రాగములు

జనకరాగమునుండి పుట్టిన రాగములు జన్య రాగము లనబడుచున్నవి. ఈ జన్యరాగములు

1. సంపూర్ణ షాడవములు
2. షాడవ సంపూర్ణములు
3. షాడవ షాడవములు
4. సంపూర్ణ ఔడువములు
5. ఔడువ సంపూర్ణములు
6. షాడవ ఔడువములు
7. ఔడువ షాడవములు
8. ఔడువ ఔడువములు.

అని ఎనిమిది విధములుగా నున్నవి.

వివరములు

1. సంపూర్ణ షాడవములు

ఆరోహణమందు ఏడు స్వరములును, అవరోహణమందు ఆరు స్వరములును గలవి సంపూర్ణషాడవరాగములు.

ఉదాహరణము

2వది యగు రత్నాంగి మేళకర్త జన్యము జీవరంజని యను రాగము	స రి గ మ ప ధ ని ṡ = ఆరోహణము.
	ṡ ధ ప మ గ రి స = అవరోహణము.

2 షాడవ సంపూర్ణములు

ఆరోహణమందు ఆరుస్వరములును, అవరోహణమందు ఏడు స్వరములును గలవి షాడవ సంపూర్ణ రాగములు.

ఉదాహరణము

2వది యగు రత్నాంగి యను మేళకర్త జన్యము రిషభాంగి యను రాగము.	స రి మ ప ధ ని ṡ = ఆరోహణము.
	ṡ ని ధ ప మ గ రి స = అవరోహణము.

3. షాడవ షాడవములు

ఆరోహణమందును, అవరోహణమందునుకూడ ఆరు స్వరములు గలవి షాడవ షాడవ రాగములుగా చెప్పబడినవి

ఉదాహరణము

1వది యగు కనకాంగి యను మేళకర్త జన్యము	స రి గ మ ప ధ స= ఆరోహణము.
వాగీశ్వరి యను రాగము.	స ధ ప మ గ రి స= అవరోహణము.

4 సంపూర్ణ ఔడువములు

అరోహణమందు ఏడు స్వరములును అవరోహణమందు అయిదు స్వరములును గలవి సంపూర్ణ జౌడువ రాగములని చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణము

24వది యగు వరుణప్రియ యను మేళకర్త జన్యము	స రి గ మ ప ధ ని స = ఆరోహణము.
భానుదీపక మను రాగము.	స ని ప మ రి స= అవరోహణము.

5. ఔడువ సంపూర్ణములు

ఆరోహణమందు అయిదు స్వరములును అవరోహణమందు ఏడు స్వరములును గలవి ఔడువ సంపూర్ణ రాగములని చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణము

24వది యగు వరుణప్రియ యను మేళకర్త జన్యము వీరవసంతమను రాగము.	స రి గ మ ప స = ఆరోహణము. స ని ధ ప మ గ రి స = అవరోహణము.

6. షాడవ ఔడువములు

ఆరోహణమందు ఆరు స్వరములును, అవరోహణమందు అయిదు స్వరములునుగలవి షాడవ ఔడువ రాగములని చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణము

4వది యగు వనస్పతి యను మేళకర్త జన్యము రసావళి లేక రసాళి యను రాగము.	స రి మ ప ధ ని స = ఆరోహణము. స ధ ప మ రి స = అవరోహణము.

7. ఔడువ షాడవములు

ఆరోహణమందు అయిదు స్వరములును అవరోహణమందు ఆరు స్వరములును గలవి ఔడువ షాడవ రాగములని చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణము

2వది యగు రత్నాంగి యను మేళకర్త జన్యము శ్రీమణి యను రాగము.	స రి గ ప ధ స = ఆరోహణము. స ని ధ ప గ రి స = అవరోహణము.

8. ఔడువ ఔడువములు

ఆరోహణమందు అయిదు స్వరములును అవరోహణమందు అయిదు స్వరములును గలవి ఔడువ ఔడువ రాగములని చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణము

28వది యగు హరికాంభోజి యను మేళకర్త జన్యము మోహన యను రాగము.	స రి గ ప ధ స = ఆరోహణము. స ధ ప గ రి స = అవరోహణము.

---

3. వక్ర రాగములు

రాగమున ఆరోహణమందు గాని, అవరోహణమందు గాని లేక రెంటియందుగాని సరిగాది స్వరములు వరుస క్రమమున లేక వ్యత్యస్తముగా నుండినవి వక్రరాగములని చెప్పబడినవి. అందు ఆరోహణావరోహణ క్రమముకూడ వచ్చును. ఈ రాగములలో పూర్ణములు, షాడవములు, ఔడవములు కూడ యుండును.

ఉదాహరణము

1. 1వది యగు కనకాంగి మేళకర్త జన్యము కనకాంబరియను రాగము. ఆరోహణావరోహణములందు సంపూర్ణము, వక్రము కూడాను.

స రి గ మ ప ధ ని స=ఆరోహణము.

స ని ధ ప మ గ రి గ రి స=అవరోహణము.

2. షాడవ సంపూర్ణము అవరోహణమందు వక్రము 15వది యగు మాయామాళవగౌళ మేళకర్త జన్యము. లలిత పంచమము అను రాగము.

స రి గ మ ధ ని స=ఆరోహణము.

స ని ధ మ పమగరి స=అవరోహణము.

3, జౌడవసంపూర్ణము. ఆరోహణావరోహణములందు వక్రము. 11వది యగు కోకిలప్రియ మేళకర్త జన్యము శుద్ధ లలిత మను రాగము.

స ప మ ధ ని స=ఆరోహణము.

స ని స ధ ప మగరి స=అవరోహణము.

జనక రాగములలో వక్రములుండవు. జనకరాగము వక్రమయిన యెడల అది జన్యరాగముక్రిందికి వచ్చును. గాన వక్రరాగము లన్నియు జన్యరాగములే యగుచున్నవి. ఆరోహణావరోహణములందు సంపూర్ణములైనను వక్రమగుట చేత అట్టిరాగములుకూడ జన్యములుగానే పరిగణింపబడు చున్నవి.

4. భాషాంగ రాగములు

అన్యరాగ స్వరమును పొందినవి భాషాంగరాగములని చెప్పబడినవి. జనకరాగములందు భాషాంగము లుండవు. జనకరాగము భాషాంగమయ్యేనేని అది జన్యరాగము క్రిందికి వచ్చును. గనుక భాషాంగరాగములన్నియు జన్యరాగములే యగుచున్నవి. ఆరోహణావరోహణములయందు సంపూర్ణ స్వరములుగల రాగమైనను భాషాంగమైనచో అది జన్య రాగముగనే పరిగణింపబడుచున్నది.

ఉదాహరణములు

1. బిలహరి రాగము

ఇది 29 మేళకర్తయైన ధీరశంకరాభరణ జన్యము.

ఇందు కైశికినిషాదము అన్యస్వరము. ప్రయోగ స్వరములు రాగలక్షణమునందు చెప్పబడుచున్నవి.

2. ఆనందభైరవి రాగము.

ఇది నఠభైరవి జన్యము. ఇందు అంతరగాంధారము అన్యస్వరము. ప్రయోగస్వరములు రాగలక్షణమునందు చెప్పబడుచున్నవి. ఇదేవిధమున రాగలక్షణములందు మిగిలిన వానిని తెలియదగును. రాగలక్షణములందు భాషాంగ రాగములు జన్యరాగములుగానే చెప్పబడుచున్నవి.

---

5. మిశ్ర రాగములు

రాగములను మిశ్రమముచేసి గానముచేయుట మిశ్రమ మని చెప్పబడినది. రెండు రాగములను మిశ్రమము చేయుట వలన ఏర్పడినదానికి మిశ్రమరాగమని చెప్పుచున్నారు.

ఉదాహరణము

1. చారుకేశి రాగము

ఇది 26వ మేళకర్త రాగము.

దీనిలో పూర్వాంగ స్వరములు (సరిగమ) శంకరాభరణ రాగముయొక్క లక్షణమును ఉత్తరాంగ స్వరములు తోడి రాగలక్షణమును కలిగియున్నవి.

2. గౌరీమనోహరి రాగము

ఇది 23వ మేళకర్త రాగము.

ఈ రాగమందు పూర్వాంగ స్వరములు (సరిగమ) భైరవి రాగము యొక్క లక్షణమును, ఉత్తరాంగ స్వరములు శంకరాభరణ రాగముయొక్క లక్షణమును కలిగియున్నవి.

—— —

పూర్వపు రాగవిభాగము

పూర్వము రాగవిభాగమునందు (1) రాగాంగము (2.) భాషాంగము. (3) క్రియాంగము. (4) ఉపాంగము (5) దేశాంగము. అని అయిదు విధములుగా చెప్పబడినవి. ఇవి అన్నియు దేశీయరాగములుగనే చెప్పబడినవి.

వివరములు

(1) రాగాంగము

పూర్వము గ్రామరాగము యొక్క ఛాయగల దేశీయరాగము రాగాంగరాగమని చెప్పబడినది. నేడుమాత్రము ఈ పేరును జనకరాగమునకు వినియోగించుకొనుచున్నారు

(2) భాషాంగము.

పూర్వము భాషయను రాగము యొక్క ఛాయగల దేశీయరాగమునకు భాషాంగమని చెప్పబడినది. నేడు మాత్రము అన్యస్వరము గల రాగము భాషాంగరాగముగా వ్యవహరించుచున్నారు.

(3) క్రియాంగము

చింత, ఉత్సాహము, కరుణ మున్నగు క్రియలను కలిగించునట్టి దేశీయ రాగము క్రియాంగమని పూర్వము చెప్పబడినది. రాగస్వరములు వక్రముగా (క్రమముతప్పి) గలవి క్రియాంగములని నేడుకొందరు వ్యవహరించుకొనుచున్నారు. కొందరు నేడు క్రియాంగములే లేవని వ్రాయుచున్నారు.

(4) ఉపాంగము

ఉపరాగ ఛాయగలది ఉపాంగము అనియును అంగ ఛాయానుకారిత్వము గలది ఉపాంగమనియును పూర్వము చెప్పబడినది. నేడు మాత్రము మేళకర్త రాగము వలన పుట్టిన షాడవాది జన్యరాగములు ఉపాంగములని వ్యవహరించుచున్నారు,

(5) దేశాంగము.

రెండేసిరాగములు కలుపుట వలన పుట్టిన దేశీయ రాగము దేశాంగమని పూర్వము చెప్పబడినది. దీనిని నేడు మిశ్రమమని వాడుకొనుచున్నారు. మిశ్రమరాగ పద్ధతి లోగా వివరించబడినది.

. తాళ విషయము

ఈ ప్రకరణమునందు (1) లయ, (2) మార్గము, (3) క్రియ, (4) చాపుతాళము అను విషయములను గురించి చెప్పబడుచున్నవి.

(1) లయ

క్రియానంతర విశ్రాంతికాలమునకు లయ అని పేరు. అనగా తాళము వేయునపుడు ఒక హస్తక్రియను వేసిన పిమ్మట తిరిగి న హస్తక్రియను వేయులోగా నుండు కాలము. ఈ విధముగ రెండు హస్తక్రియల మధ్యనుండు కాలమునకే క్రియానంతర విశ్రాంతికాలమని పేరు.

ద్రుతలయ, మధ్యలయ, విళంబితలయ అని యీ లయలు మూడు విధములుగా చెప్పబడెను.

వివరము

(1) ద్రుతలయ

గీతము నడచు కాలమునకు రెట్టింపు వేగముగా తాళమును వేసిన అది ద్రుతలయ యని చెప్పబడినది.

ఉదాహరణము

పాట క్రియకు నాలుగునాలుగు అక్షరముల కాలము వంతున నడుచుచుండగా తాళమునందు ఒక్కొక్క హస్త క్రియను రెండు రెండు అక్షరముల కాలము వంతున నిలుపుచు తాళమును వేయుట.

(2) మధ్యలయ

తాళగీతములు (అనగా పాట, తాళము) ఒక కాలము నందే నడచునట్టి కాలము మధ్యలయ కాలమని చెప్పబడినది.

ఉదాహరణము

పాట (గీతము) క్రియకు నాలుగు నాలుగు అక్షరముల కాలము వంతున నడచుచుండగా తాళమందలి క్రియలను కూడ నాలుగు నాలుగు అక్షరముల కాలము వంతున నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది మధ్యలయ యనబడినది అనగా తాళగీతములు సమముగా నడచునట్టి కాలమని తాత్పర్యము.

(3) విళంబితలయ

మధ్యలయ కాలమునకు రెట్టింపు నిదానముగా తాళము మాత్రమే నడచిన అది విళంబితలయ యని చెప్పబడినది. అనగా గీతము నడచు కాలమునకు రెట్టింపు నిదానముగా తాళము నడచుట యని తాత్పర్యము.

ఉదాహరణము

క్రియకు నాలుగు నాలుగు అక్షరముల కాలము వంతున గీతము నడచుచుండగా తాళమందలి క్రియలను ఒక్కొక్క దానిని ఎనిమిది అక్షరముల కాలము వంతున నిలుపుచు తాళమును వేయుటకు విళంబితలయ యని చెప్పబడినది.

2. మార్గము

తాళము నడచునట్టి కాలప్రమాణమునకు మార్గమని పేరు. తాళమును వేయునపుడు ఒకొక్క హస్తక్రియను ఎంతకాలము వరకు నిలిపి యుంచవలయునో అట్టి కాలభేదములు ఈ మార్గలక్షణము వలన విశదము కాగలవు.

(1) అతిచిత్రతమము, (2) చిత్రతమము, (3) చిత్రతరము, (4) చిత్రము, (5) వార్తికము, (6) దక్షిణము అని మార్గములు ఆరు విధములుగా చెప్పబడినవి. ఈ ఆరును

చతురశ్ర మార్గములు. ఇవిగాక త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణము లను మార్గములు కూడ కలవు.

వివరములు

(1) అతిచిత్రతమ మార్గము

తాళమును వేయునపుడు ఒక్కొక్క హస్తక్రియను ఒక అక్షర (అర శెకండు) కాలమువంతున నిలుపుట అతిచిత్రతమమార్గమని చెప్పబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి త్రిపుట(ఆది)తాళమునందు గల 8 హస్తక్రియలను ఎనిమిది అక్షరముల కాలములలో నిలుపుట.

	లఘువు				ద్రుతము		ద్రుతము	
హస్తక్రియలు =	1	2	3	4	5	6	7	8
అక్షరములు =	త	క	త	క.	త	క	త	క

ఇందు ఒక్కొక్కఅక్షరమును అర శెకండుకాలములో ఉచ్చరించవలెను.

(2) చిత్రతమ మార్గము

ఈ మార్గమున తాళమునందలి హస్తక్రియలు ఒక్కొక్కటి రెండేసి అక్షరముల కాలము వంతున నిలుచును.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి త్రిపుట (ఆది) తాళము

	లఘువు				ద్రుతము		ద్రుతము	
హస్తక్రియలు =	1	2	3	4	5	6	7	8
అక్షరములు =	తక	తక	తక	తక	తక	తక	తక	తక

3. చిత్రతర మార్గము

తాళమునందలి ఒక్కొక్క హస్తక్రియను 4 అక్షరముల కాలము వరకు నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది చిత్రతరమార్గ మనబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి త్రిపుటతాళము

	లఘువు				ద్రుతము		ద్రుతము	
హస్తక్రియలు =	1	2	3	4	5	6	7	8
అక్షరములు =	తక తక	తక తక	తక తక	తక తక	తక తక	తక తక	తక తక	తక తక

(4) చిత్ర మార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను 8 అక్షరముల కాలము వంతుననడుపుచు తాళమును వేసిన అది చిత్రమార్గమనబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి త్రిపుటతాళము

	లఘువు			
హస్తక్రియలు =	1	2	3	4
అక్షరము =	తకతక తకతక	తకతక తకతక	తకతక తకతక	తకతక తకతక

	ద్రుతము			ద్రుతము	
హస్తక్రియలు =	5	6		7	8
అక్షరము =	తకతక	తకతక		తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక		తకతక	తకతక

(5) వార్తికమార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను 16 అక్షరముల కాలము వంతున నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది వార్తిక మార్గ మనబడును.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి త్రిపుటతాళము

	లఘువు				
హస్తక్రియలు =	1	2		3	4
అక్షరములు =	తకతక	తకతక		తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక		తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక		తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక		తకతక	తకతక

	ద్రుతము			ద్రుతము	
హస్తక్రియలు =	5	6		7	8
అక్షరములు =	తకతక	తకతక		తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక		తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక		తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక		తకతక	తకతక

(6) దక్షిణ మార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను 32 అక్షరముల కాలమువరకు నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది దక్షిణమార్గమనబడును.

ఇంతవరకు చెప్పబడిన ఆరుమార్గములును చతురశ్ర మార్గములై యున్నవి. ఈ మార్గములందు మార్గకాలము ననుసరించి మాత్రాకాలమును రెట్టించుటకు గాని లేక నిశ్శేషముగా అర్ధించుటకు గాని అవకాశము గలదు. చతురశ్ర యనగా నాలుగు అని అర్థము. ఈ మార్గాక్షరములను నాలుగు చేత భాగించిన ఏ అంశకైనను నిశ్శేషముగా సరిపోవును. ఈ ఆరు మార్గములును ఒకదానికొకటి క్రమముగా ద్విగుణద్విగుణ న్యాయములో నున్నవి. ఇందలి మార్గాక్షరములు సరిసంఖ్యలలో నున్నవి.

ఇకను బేసి అక్షరములుగల త్రిశ్రాది మార్గములు చెప్పబడుచున్నవి.

(7) త్రిశ్ర మార్గము

ఒకొక్కక్క హస్తక్రియను మూడు అక్షరముల కాలము వరకునిలుపుచు తాళమునువేసిన అది త్రిశ్రమార్గమనబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి ఏకతాళము

1. లఘువు

హస్తక్రియలు =	1	2	3	4
అక్షరములు =	తకిట	తకిట	తకిట	తకిట

(8) మిశ్ర మార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను 7 అక్షరముల కాలము వరకు నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది మిశ్రమార్గమని చెప్పబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి ఏకతాళము

1. లఘువు

హస్తక్రియలు = 1 2 3 4

అక్షరములు తకిటతకతక తకిటతకతక తకిటతకతక తకిటతకతక

(9) ఖండ మార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను అయిదు అక్షరములకాలము వరకు నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది ఖండమార్గమనబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి ఏకతాళము

1. లఘువు

హస్తక్రియలు = 1 2 3 4

అక్షరములు = తకతకిట తకతకిట తకతకిట తకతకిట

(10) సంకీర్ణ మార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను తొమ్మిది అక్షరముల కాలము వరకు నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది సంకీర్ణ మార్గ మనబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి ఏకతాళము

1. లఘువు

హస్తక్రియలు =	1	2
అక్షరములు =	తకతకిటతకతక	తకతకిటతకతక
హస్తక్రియలు =	3	4
అక్షరములు =	తకతకిటతకతక	తకతకిటతకతక

ఇంతవరకు వివరింపబడిన పదిమార్గములలోను ప్రతి మార్గమునకును మొదటి కాలము, రెండవ కాలము, మూడవ కాలము అను మూడు కాలములు గలవు. ఆయా మార్గములకు చెప్పబడిన మార్గకాలములలోనే గీతము రెట్టింపు రెట్టింపు వేగముగా మూడు కాలములుగ వినియోగమగును.

తాళమందు ఏక కాలమున రెండు మార్గములలో గీతమును నడుపకూడదు. మిగతా వివరములు సంగీత మార్తాండము తాళధ్యాయమునందు విపులముగా చర్చించబడినవి.

---

3. క్రియ

తాళము కొరకు రెండు హస్తముల చేతను చేయబడు సంయోగవియోగముల యొక్క సంజ్ఞలు క్రియలనబడినవి. హస్తముల వలన ఏర్పడుటచేతను యివి హస్తక్రియలనబడినవి.

ఇవి శబ్దక్రియలనియును, నిశ్శబ్దక్రియలనియును రెండు విధములుగా చెప్పబడినవి. ఇందు ధ్వనియగునవి శబ్దక్రియలు, ధ్వనిలేనివి నిశ్శబ్దక్రియలు.

నేడు వాడుకలో గల ధ్రువాది సప్తతాళముల-లోను ఘాత యను శబ్దక్రియ ఒకటే కలదు. ఈ ఘాతకు ధ్రువకమని పేరు. మిగతా వ్రేళ్లను ఎంచుట చేతిని ముందునకు విసరుట అనునవి ఒకప్పుడు నిశ్శబ్దక్రియలు. వ్రేళ్లను ఎంచునట్టి క్రియలు ఒకప్పుడు ధ్రువక క్రియయందలి కాలమునకే సంబంధించి యుండెను. చేతినిముందునకు విసరునట్టి క్రియకు విసర్జిత యనిపేరు. నేడు దీనిని 'ఉసి' అని యనుచున్నారు. ఇతరములగు క్రియల విషయమై రాబోవు భాగములందు వివరింపబడును.

---

4. చాపుతాళములు

సాధారణముగా మిశ్రగతిని చాపుతాళమనుచున్నారు కాని చతురశ్రాది జాతులన్నియు కూడ గతులలో ప్రత్యేక తాళములుగ వినియోగమగుట కలదు.

జాతిగా హస్తక్రియలతో తాళమును వేయుటకు వీలు కలుగనంతటి వేగముగా గీతము నడచునపుడు, అందులకు గతితాళములు వినియోగ మగుచున్నవి. గతితాళములలో ప్రతిదానికిని ఆదియందు ఒకటే ఘాతను (దెబ్బను) వేయవలెను. అటుల వేయునపుడు తాళమును నిలుపుట కష్టమని కొన్ని గతులకు రెండుమూడు ఘాతలను కూడ వేయుచున్నారు. చాపుతాళములందలి అక్షరకాలములు చతుర్భాగ కాలములోను, కళాకాలములోను వినియోగమగును. చతుర్భాగ కాలమునకు మించిన విళంబితకాలముగల దానిని హస్తక్రియతో జాతితాళముగా వేయుటకు వీలుకలుగును. చతుర్భాగ కాలమనగా పావు సెకండుకాలము. దీనిలో సగము కాలమునకు కళాకాలమని పేరు. ఈ చాపుతాళములు చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణములని అయిదు విధములు.

వివరములు

(1) చతురశ్ర చాపుతాళము.

నాలుగు (అక్షరముల) చతుర్భాగాక్షరముల కాలమున గాని లేక నాలుగు కళాకాలాక్షరముల కాలమున గాని ఒక్కొక్క ఘాతను వేయగా గీతమునడచిన అది మిశ్రచాపు తాళమనబడినది.

ఉదాహరణము

I
త క త క

మీాదను గీటుకల అక్షరము ఘాతపు స్థానము. ఇందలి అక్షరకాలములు విళంబకాలమున వినియోగమైన చతురశ్రి జాతి ఏకతాళమగును.

(2) తిశ్ర చాపుతాళము

ఘాతకు మూడు చతుర్భాగ లేక కళాకాలాక్షరముల కాలము వంతున ఘాతలతోనే ప్రత్యేక తాళముగ వినియోగమైన అది తిశ్రచాపు తాళమనబడినది. దీనికి జుళ్వతాళమను పేరు కూడ కలదు.

ఉదాహరణము.

I
త కి ట

ఇందలి అక్షరకాలములు విళంబముగా వినియోగమైన తిశ్రజాతి ఏకతాళమగును.

(3) మిశ్ర చాపుతాళము.

ఘాతకు 7. చతుర్భాగ లేక కళా కాలాక్షరముల కాలము వంతున ఘాతలతో తాళమును వేయుటకు మిశ్రి చాపు అనిపేరు. దీనిని నేడు రెండు ఘాతలతో వినియోగించుచున్నారు.

ఉదాహరణము:-

I I
త కి ట త క త క

ఇందు త్రిశ్ర—చతురశ్రి అను రెండు గతులు కలసి యున్నవి. దీనిని ఆట తాళ మనికూడ వ్యవహరింతురు. ఇందలి అక్షర కాలములు విళంబములైన తిశ్రజాతి త్రిపుట తాళమగును.

(4) ఖండ చాపుతాళము

పైవిధముగా ఘాతకు అయిదేసి అక్షరముల వంతున నడచుటకు ఖండ చాపుతాళమని పేరు. నేను దీనిని రెండు ఘాతలలో వేయుచున్నారు.

ఉదాహరణము.

I   I
త క త కి ట

ఇందలి అక్షరకాలములు విళంబముౖలైన యిది. త్రిశ్ర జాతి రూపక తాళమునకు సమానమగును. ఈ ఖండచాపు తాళమునకు కురుజంపెయను వాడుక కూడగలదు

(5) సంకీర్ణ చాపుతాళము

ఘాతకు 9 అక్షరముల వంతున లోగా వివరించిన కాలములలో తాళము నడచిన సకీర్ణచాపుయనబడినది. దీనిని మూడు ఘాతలలో వినియోగించుకొనుచున్నారు.

ఉదాహరణము.

I   I   I
త క త కి ట త క త క

దీనిని విళంబకాలములో మధ్యఘాత లేకుండా వేసిన ఖండజాతి త్రిపుటతాళమ్మగును

పై చాపుతాళములన్నియు విళంబకాలమున ఒక ఘాతతో వినియోగమైన అన్నియు ఆయా జాతుల ఏక తాళములగును.

5. దేశాది తాళము

దేశాది యనినను మధ్యాది యనినను ఒకటేను. ఇందు వరుసగా మూడు ఘాతలును ఒక ఉసిన్నీ గలవు. ఈ క్రియలకు రెండు అను ద్రుతములను ఒక ద్రుతమును వరుసగా వేసిన సరిపోవును. చతురశ్రజాతి త్రిపుటతాళము ఈ రూపముగా వేయబడుటచే దేశాది యనబడినది.

ఉదాహరణము——

తాళాంగములు. U U O

---

5. రాగలక్షణములు

ఈ ప్రకరణమున

(1) సావేరి
(2) చక్రవాకము
(3) ఆనందభైరవి
(4) రీతిగౌళ
(5) ఖరహరప్రియ
(6) కేదారగౌళ
(7) హరికాంభోజి
(8) హంసధ్వని
(9) బిలహరి
(10) జగన్మోహిని
(11) పూర్వి కల్యాణి
(12) షణ్ముఖప్రియ
(13) కానడ
(14) చారుకేశి
(15) జంఝూటి

అను 15 రాగములకు లక్షణములు వివరింపబడుచున్నవి.

(1) సావేరి రాగలక్షణము

15వ మేళకర్తయగు మాయామాళవగౌళ రాగ జన్యము, 3వ అగ్నిచక్రము జేరిన సంపూర్ణము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు గాంధారనిషాదములు వర్జ్యములు.

స్వ ర ము ల శ్రు తు లు

అంతరగాంధారము, కాకలినిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్ర హ న్యా సా దు లు

షడ్జము గ్రహస్వరము. ధైవతము న్యాస స్వరము. రిషభ, మధ్యమ, ధైవతములు జీవస్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

స ం వా దు లు

ఇందు స. మ. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, ఆరోహణమందు మాత్రము గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్ర యో గ స్వ ర ము లు

సరిమపధస – సరిమప – రిమప – గరిమప – సనిధప

నిధమగరిస – మగరిస – మాగారి స – పమగరి – సనిసనిధా (ఇందు రెండవ ని. అల్పప్రయోగము).

ఇందు గాంధార నిషాదములు కొన్ని ప్రయోగము లందు నేటి అంతర, కాకలి స్వరముల కంటెను కొంచెము తగ్గియుండును. ఇవి పూర్వపు కాకల్యంతరస్వరము లగు చున్నవి.

ఈ రాగమున శుద్ధములగు రిషభ ధైవతములు ఒక శ్రుతి తక్కువగా పలుకును.

2. చక్రవాక రాగ లక్షణము

16వ మేళకర్తరాగము 3వ అగ్నిచక్రము
సంపూర్ణము జనకరాగము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : సా రి గ మ ప ధ ని సా

అవరోహణము : సా ని ధ ప మ గ రి సా

స్వరముల శ్రుతులు

అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. రి. మ. ప. ధ. ని. స్వరములు జీవన్యాసములు, ఎల్లపుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

ఇందు స. మ. ప. స్వరములు పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగస్వరములు

సా మ గ మ ప – మ గ మ ని ధ ని – సా మ మ గ మ,

3. ఆనందభైరవి రాగలక్షణము

20. మేళకర్తయగు నఠభైరవి రాగ జన్యము.
4వ వేదచక్రము-సంపూర్ణము. ఆరోహణమందు వక్రము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స గ రి గ మ ప ధ ప ని స

అవరోహణము: స ని ధ ప మ గ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

అన్య స్వరములు

అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కాకలి నిషాదము అన్యస్వరములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. గ. మ. ప. ని స్వరములు జీవన్యాసములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

స ం వా దు లు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

చతుశ్రుతి ధైవత ప్రయోగములు

పధనిప - సనిధని - సానిధపా - సానిధనిపా - సనిధప- పధనిధప - సనిధనిసా.

శుద్ధ ధైవత ప్రయోగములు

పధపమ - మధపమ - సనిధమా

అంతర గాంధార ప్రయోగములు

మగమ - మగరిగ

కాకలి నిషాద ప్రయోగములు

సనిస - రిస నిని సా

4. రీతి గౌళరాగ లక్షణము

20. మేళకర్తయగు నఠభైరవి రాగజన్యము.

4వ వేదచక్రము. సంపూర్ణము. ఆరోహణావరోహణము లందు వక్రము. ఘనరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స గ రి గ మ ని ధ మ ప ని స

అవరోహణము: స ని ధ మ ప ధ ప మ గ రి స

నేడు కొందరు ఆరోహణమున పంచమ స్వరమును వర్జ్యము చేసి గానము చేయుచున్నారు.

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహన్యాసములు. గ. ని. మ. లు జీవ స్వరములు, సాయంకాలమున గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

పధపమగరిస – నిధమపనిస – నిసగరిస – నిగరిసనిధమా – సనిపానిసా

...

5. ఖరహరప్రియ రాగలక్షణము

22వ మేళకర్తరాగము. 4వ వేదచక్రము
సంపూర్ణము. జనకరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్శ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, చతుశ్శ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహన్యాసములు, గ. ని. జీవస్వరములు ఎల్లపుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స మ ప స్వరములును: రి. ధ స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

రిగరిస – పధనిప – రిగమగారి – మగారిస – నీధపమ గారిస – సనీధపమా – పధనిధపమగారిస.

6. కేదారగౌళరాగ లక్షణము

28వ మేళకర్తయగు హరికాంభోజిరాగజన్యము 5వ బాణచక్రము. ఔడువ సంపూర్ణము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి మ ప ని స

అవరోహణము: స ని ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు గ. ధ స్వరములు వర్జ్యములు.

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

రిషభము గ్రహన్యాసములు. రి. ని. ప. స్వరములు జీవ స్వరములు. సాయంకాలమున. గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ.

స్వరములును, అవరోహణమందు ని. గ లును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

మగరీ - రిమపనిధప - పసానిధప - మనీధప - మపధపామగరీ - గరిసా ని ధ పా సీ సా.

7. హరికాంభోజిరాగ లక్షణము

28వ మేళకర్తరాగము 5వ బాణచక్రము.
సంపూర్ణము జనకరాగము

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి గా మ ప ధ సీ స

అవరోహణము : స నీ ధ ప మ గా రి స

స్వరములకు శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. గ. ధ. స్వరములు న్యాసములు. ని. మ. లు జీవ స్వరములు. ఎల్లపుడును గానము చేయదగును.

సం వా దు లు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్ర యో గ ము లు

ధ ని స నీ ధ ప – ప ధ ని ధ ప మ గ మా –

మ ప ధ ని స – స రి గ మ గ రి స

స నీ ధ ప మ గ రి సా.

8. హంసధ్వనిరాగ లక్షణము

29వ మేళకర్తయగు ధీర శంకరాభరణ రాగజన్యము 5వ బాణచక్రము. ఔడువఔడువము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి గ ప నీ స

అవరోహణము : స ని ప గా రి స

మ. ధ. స్వరములు వర్జ్యములు.

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్శ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, కాకలి నిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

గాంధారము గ్రహస్వరము. స. ప. స్వరములు న్యాసములు. గ. ని. లు జీవస్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగములు

రిగపాగరి - గపనీ - నిసరిసనిపా - పనిసనిపా - గపనిపాగరి - పగారిసా.

9. బిలహరిరాగ లక్షణము:

29వ మేళకర్తయగు ధీరశంకరాభరణ రాగజన్యము. 5వ బాణచక్రము. ఔడువ సంపూర్ణము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి గ ప ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు మ. ని. స్వరములు వర్జ్యములు,

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కాకలి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

అన్యస్వరము

కైశికి నిషాదము అన్యస్వరము.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. పంచమము న్యాసస్వరము. రి. ధ. లు జీవ స్వరములు. ఎల్లపుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును అవరోహణమందు మాత్రము స. ప. మ. స్వరములును, పరస్పరము సంవాదులు. అన్యస్వర ప్రయోగములందు గ. ని. స్వరములకు సంవాదిత్వము లేదు.

ప్రయోగములు

మగరిగపా – గపసనిధపా – గపమగరిస – సనిధాసా

నినిధా – రిసనిధా – గరిసనిధా – సనిధపా.

కైశికి నిషాద ప్రయోగములు

పధని పధపా – పధనిధ పమగరి.

10. జగన్మోహినిరాగ లక్షణము

15వ మేళకర్తయగు మాయామాళవగౌళరాగ జన్యము. 3వ అగ్నిచక్రము. ఔడువ షాడవము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స గ మ ప ని స

అవరోహణము : స ని ప మ గా రి స

ఆరోహణమందు రి. ధ. స్వరములును, అవరోహణమందు ధ. స్వరమును వర్జ్యములు.

స్వరముల శ్రుతులు

అంతర గాంధారము, కాకలి నిషాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

మధ్యమము గ్రహస్వరము. గాంధారము న్యాసస్వరము. గ. ని. లు జీవ స్వరములు.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

పనిసనిపమగా – గమపని పమగా – గమపనిస –

నిసగామ గరిస – సని పమగా – గమ పని పమ గరిస–

నిపమగరిస – సనిపసని పమగరిస – గమమగా –

గమపని పసాని పమగా – సమా–గపా–మనీ–పసా.

11. పూరికల్యాణిరాగ లక్షణము

53వ మేళకర్తయగు గమనశ్రమరాగ జన్యము. 9వ బ్రహ్మచక్రము. సంపూర్ణము. ఆరోహణమందు వక్రము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

అంతర గాంధారము, ప్రతి మధ్యమము, చతుశ్శ్రుతి ధైవతము, కాకలి నిషాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. ధైవతము న్యాసస్వరము రి. మ. ధ. ని. లు జీవస్వరములు. సాయంకాలమున గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

పధనిధాప – ధపసాస – పధపసీధపమ – ధపమగా – నిధపమగా – సగరి గా మగారిస – ధపసీధపమ – గమపగారిసా.

ఈ రాగమున మధ్యమము ప్రతి మధ్యమమునకంటెను ఒక శ్రుతి హెచ్చుగా పలుకును.

12. షణ్ముఖప్రియరాగ లక్షణము

56వ మేళకర్తరాగము. 10వ దిశిచక్రము. సంపూర్ణము. జనక మేళము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

స్వరములకు శ్రుతులు

చతుశ్శ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, ప్రతి

మధ్యమము, కైశికి నిషాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు. ప్రతి మధ్యమము పంచమస్వర సంబంధముగా పలుకును.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము, ప. మ. రి. లు న్యాస స్వరములు, రి. గ. మ. నీ. లు జీవ స్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగములు

ధనిసనీధపమ – ధనిసరిగారిసనీధప – మపధనిసా – రిగమాగరిస – నీధపమగారిసా.

13. కానడరాగ లక్షణము

22వ మేళకర్తయగు ఖరహరప్రియరాగ జన్యము. 4వ వేదచక్రము. సంపూర్ణము – వక్రరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప మ ధా ని సా

అవరోహణము : స ని స ధా ప మ ప గా మ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, చతు

శ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. గాంధారధైవత స్వరములు జీవన్యాసములు.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

సనిపమపగా – సధనిపగా – ధపగా – పగా – మరీ – రిగమపధనీప – గామరిసా.

14. చారుకేశిరాగ లక్షణము

26వ మేళకర్తరాగము. 5వ బాణచక్రము.
సంపూర్ణము. జనకరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్శ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము, గ. ని. స్వరములు జీవన్యాసములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప స్వరములును, రి. ప స్వరములును పరస్వరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

గమపధపమగా – ధనిసనిధప – సరిగమగరిసా –

నిధనిసా – నిధపామగా – గమగరిసా.

15. జంఝూటిరాగ లక్షణము

28వ మేళకర్తయగు హరికాంభోజిరాగజన్యము. 5వ బాణచక్రము. సంపూర్ణము – నిషాదాంత్యరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : ధ స రి గ మ ప ధ ని

అవరోహణము : ధ ప మ గ రి స ని ధ ప ధ స

ఆరోహణమందు మంద్ర నిషాద వర్జ్యము.

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

అన్య స్వరము

సాధారణ గాంధారము,

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. రి. గ. స్వరములు న్యాసములు. మ. ధ లు జీవస్వరములు.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగములు

మపధనిధపా – మధపమగా – గపమపమగా –
గమగరిసా – నిధపా – ధసా.

సాధారణ గాంధార ప్రయోగము

రీగరి – గరిరి స.

6. సంగీత రచనలు

(1) సంచారిగీతము (3) పదము
(2) తానవర్ణము (4) పదవర్ణము

(1) సంచారి గీతము

సాధారణమైన గీతమును బోలియుండును. పల్లవి మున్నగునవి యిందుండవు. మాతువు(సాహిత్యము) ఉండదు. రాగస్వరూపమును సులభముగా వ్యక్తముచేయు స్వరనడకల తో కూడియుండును. తాళబద్ధమైన యిట్టి సంచారిగీతములను సుబ్బరామదీక్షితులవారు చెప్పియున్నారు. సంగీత సాంప్రదాయ ప్రదర్శని యను గ్రంధమునందు ఉదహరింపబడినవి.

సంచారి యనునది ఆరోహి, అవరోహి, స్థాయి, సంచారియను చతుర్విధాలంకారములలో ఒకవిధమగు స్వరాలంకారమునకు పేరు. అట్టి స్వరపునడకలను గలిగి యుండుటచే సంచారిగీత మనబడినది. నేడు సాధారణ గీతములను కూడ సంచారగీతములుగా వ్యవహరించుచున్నారు.

(2) తానవర్ణము

తానవర్ణము మధ్యమకాలములో యుండును. పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములను కలిగియుండును. వీట్లయందు మాతువునందు (సాహిత్యములో)గల ప్రతి అక్షరమునకును అకార ఇకారాదులు విశేషముగా యిమిడియుండును. అను పల్లవి, ముక్తాయిస్వరము, చరణము వీట్ల స్వర క్రమములు చౌకవర్ణము నందు వలెయుండును.

ఇందు పల్లవి, అనుపల్లవి, ముక్తాయి స్వరములను క్రమముగా గానము చేసిన పిమ్మట తిరిగి పల్లవిని ఎత్తుగడ జేయవలెను. అటు పిమ్మట చరణమును, చరణస్వరమును గానము చేయవలెను. ప్రతి చరణమును ఈ మాదిరిగానే గానము చేయుచు వర్ణమును ముగించవలయును. తాన వర్ణమునందు పల్లవి-అనుపల్లవి చరణములకు మాత్రమే సాహిత్యముండును. మిగతా భాగములందు కేవలము స్వరములే యుండును.

స్థాయి, ఆరోహి, అవరోహి, సంచారి అను చతుర్విధ వర్ణాలంకారములతో కూడినది వర్ణమని శాస్త్ర నిర్ణయము. స్త్రీకి ఆభరణము లెటుల శోభకు కారణములో రాగమందు రంజకత్వము కలిగి శోభించుటకుగాను ఈ వర్ణాలంకారములు అంతటి ముఖ్యముగా చెప్పబడినవి.

రాగభావమును వ్యక్తము చేయగల సంచారి స్వర నడకలు వర్ణమునందుండును. అందు వలననే రాగస్వరూపము వర్ణమందు స్పష్టమగుచున్నది. ఈ కారణముచేత కీర్తనకంటెను ముందుగా వర్ణములు చెప్పబడుచున్నవి.

తాన వర్ణములను రచియించిన వారిలో ముఖ్యులు, పచ్చిమిరియం ఆదిఅప్పయ్య, తిరువత్తూరు త్యాగయ్యర్, పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ మొదలగువారు.

(3) పదము

సామాన్యముగా పాడుకొను పాటలను పదములని గ్రామములందు అనుకొనుచుందురు గాని యిచ్చట ప్రకర

ణాము ననుసరించిన పదములు మాత్రము ఆ ప ద ము లు శాజాలవు. ఈపదములకు సభ్యతతోకూడిన శాస్త్రముకలదు.

స్వీయ, పరకీయ, సామాన్య అను నాయికలు చేష్టల చేతను గుణములు మున్నగు లక్షణములచేతను అనేక విధము లుగా రసప్రకరణమునందు వర్ణింపబడిరి.

నాయికయొక్క గుణములు, అందులకు సంబంధించి చేష్టలు, మాటలు మున్నగువాని లక్షణముల ననుసరించి పద ములు చెప్పబడెను. ఇందు శృంగారరసము ప్రధానము. ఇవి నృత్య కాలక్షేపములందు అభినయమునకు యోగ్యము లుగా నున్నవి. వీనిని విళంబకాలములో గానము చేయుదురు. ఇందు కీర్తనలకువలె పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము యుండును. చివరను అంకితముండును. పదములకు సభాగౌరవము కలదు. ఈ పదములలో క్షేత్రయ్యపదములు, సారంగపాణి పదములు, పరిమళరంగని పదములు, కస్తూరిరంగని పదములు, మన్నారు రంగని పదములు, మదనగోపాలస్వామి పదములు, ఘనం శీతయ్యగారి పదములు, శోభనాద్రివారి పదములు, ఘటపల్లి వారి పదములు, సంపెంగమన్నారు పదములు, జటపల్లివారి పదములు మున్నగున వెన్నియో కలవు.

(4) పదవర్ణము (చౌకవర్ణము)

వర్ణముయొక్క మర్యాద అన్నిటికిని ఒకటే అయినను తానవర్ణమునందుకంటె పదవర్ణమునందు సాహిత్యభాగము

యించుమించు స్వరసమానముగా యుండును. నృత్య ప్రదర్శనము కొరకు ఏర్పడినవగుటచే విళంబకాలమున స్వరపరచబడినవి. పాటయందు ఒకసంగతినిఅని తిరిగిరెండవసంగతి అనుటకులోగా మొదటి సంగతియందలి సాహిత్యార్థమునకు సంభంధించిన ఆంగికాది ప్రకటన లయానుగుణ్యముగ జరుగవలయును గాన విళంబకాలముననే యివి గానముచేయవలసిన అవసరమేర్పడుచున్నది.

పై కాలములందు పదవర్ణమును గానముచేయుచు ఆంగికాదులను వేగములో ప్రకటించినను అట్టిది పాండిత్యమును ప్రకటించుకొనుటకు ఉపకరించునేగాని సర్వులను గ్రహించుటకు వీలగునంతటి విపులముగ భావప్రకటన అందుజరుగజాలదు. అందువలన విళంబకాలములో పదవర్ణమును అభినయించినపిమ్మట అనుపల్లవి అంతమున స్వరముచేతను, వాద్యాక్షరములగు శబ్దముచేతను పైకాలపు ఆవర్తములు ముక్తాయి స్వరముతో చెప్పబడినవి. ఇట్టి పదవర్ణములే చౌకవర్ణములనబడుచున్నది.

పల్లవిశేషయ్యర్, సుబ్బరామదీక్షితులు రామస్వామి దీక్షితులు, రామస్వామిశివన్- మైసూరు సదాశివరావు. గోవిందసామయ్య మున్నగువారు పదములను రచించిన వారిలో సుప్రసిద్ధులు.

(5) కృతి లేక కీర్తన

గానయోగ్యమగు సాహిత్యము గద్యము, పద్యము, పదము అని మూడువిధములు. మాత్రాగణములతో కూడి

నదిగద్యము. వర్ణగణములతో కూడినది పద్యము. యిక ప్రకృతావసరమయినది పదము. ఇచ్చట పదమన కీర్తనయని తాత్పర్యము. కీర్తన, కృతి మున్నగునవి సమానార్థకములు తాళబద్ధముగ చేయబడినవిగాన కృతులనబడినవి. కీర్తించబడునవిగాన కీర్తన లనబడినవి.

కృతు లనేకరీతులలో తాళముల ననుసరించి చెప్పబడినవి. తాళముయొక్క దశప్రాణములలో త్రికాలములు, త్రిలయలు, గ్రహములు, మార్గములు, యతులు గతులు చాలా ముఖ్యములు. అనేకరీతుల తాళములతో ఈ విశేషములు కృతులందుచేరి కృతుల రీతులు అనంతము లైనవి. అన్నియు కృతులే యైనను దేశీయ వ్యవహారములో వాట్ల పోకడలు మున్నగువాని ననుసరించి అనేక పేర్లు ఏర్పడినవి.

ఉదాహరణములు.

I త్యాగరాజుచెప్పినవి త్యాగరాజకృతు లనబడుచున్నవి. కొందరు త్యాగరాజ కీర్తన లనికూడ వ్యవహరించుచున్నారు.

II శ్రీ నారాయణ తీర్థులవారి కృతులను తరంగము లనుచున్నారు. శ్రీ కృష్ణలీలా తరంగిణి యందలి ప్రకరణము లకు తరంగము లని పేర్లు. అందలి కీర్తనలనుకూడ ఆ పేరుతోనే వ్యవహరించుచున్నారు

III సుబ్రహ్మణ్య కవిగారి రచనలను అధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తన లనుచున్నారు.

IV రామదాసు కీర్తనలు అనుచున్నారు ఇటులనే వివిధ రచనలన్నియు కీర్తనల క్రిందికే వచ్చును.

వీనిలో త్యాగరాజకీర్తన లందు పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము అనుధర్మములో నున్నవి. ఇందు సాధారణముగ ఒకటిరెండు చరణములే యున్నవి. ఎక్కువ చరణములుగలవి తక్కువగా యున్నవి.

అధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తనలందు పల్లవి నడకవలె అనుపల్లవి కొంతవరకు నడచిన పిమ్మట పై కాలముగలదు. ఈ కీర్తనలలో చరణము చివర పై కాలముండును.

తరంగములందు చరణములన్నియు పల్లవి అను పల్లవి ధర్మములను కలిగి ఒకమాదిరిగానే యుండును. అచ్చటచ్చట మాత్రము పల్లవి అను పల్లవులు చరణముతో సమానమైన సాహిత్యము గలవిగా చెప్పబడినవి. కొన్ని తరంగములందు చరణమున కొక మాదిరి నడక గలదు. కొన్నిటికి చివరను వాద్యాక్షరములతో కూడిన (తోధిమ్మిణాంగిణ) శబ్దము కలదు.

ఈవిధముగ కృతులు అనేకరీతులలో నున్నవి. గాన యోగ్యములగు ఈ రచన లన్నియు గాన ప్రబంధము లన బడినవి.

కొన్నిటికి చివరను చిట్టస్వరములు చెప్పబడినవి. కొన్నిటికి చివరను శబ్దము చెప్పబడినది. నేడుమాత్రము త్యాగరాజు, ముత్తుస్వామి దీక్షితులు, శ్యామాశాస్త్రి. పట్నంసుబ్రహ్మణ్యాయర్ మున్నగువారు రచించిన వానిని మాత్రమే కృతులనుచున్నారు. శృంగారరస ప్రధానములై అభినయమునకు ప్రధానమైన కృతులను పదములనుచున్నారు ఇటులనే మిగిలిన వానిని తరంగములని, కీర్తనలని, అష్టపదులని, అర్థముచేతనో, భాషచేతనో, స్వరముచేతనో, వాట్ల విని యోగ సందర్భము ననుసరించియో ఏర్పడిన పేర్లతో వ్యవహరించుచున్నారు

ఈ విషయమై సంగీతమార్తాండము ప్రబంధాధ్యాయమున సోదాహరణముగ వివరింపబడును.

—[o]—

7. వాగ్గేయకారుల చరిత్ర

(1) త్యాగరాజు

(2) ముత్తుస్వామి దీక్షితులు

(3) శ్యామాశాస్త్రి

(1) త్యాగరాజు

త్యాగరాజు పూర్వులు కర్నూలు జిల్లాలోని కంభము ప్రాంతమువారను ప్రతీతిగలదు. ఆ కాలమున తంజావూరు ప్రభుత్వమునకు ప్రధాన స్థానమగుటచే విద్వాంసు లందరును రాజాస్థానమునకు చేరుచుండిరి. ఆ విధముగనే త్యాగరాజు పూర్వులుకూడ వెళ్లియుండిరి.

త్యాగరాజు ఆరువేలనియోగి బ్రాహ్మణుడు. ఇంటి పేరు కాకర్లవారు. భరద్వాజసగోత్రము. ఈయన మురికి నాటి బ్రాహ్మణుడని కొందరనుచున్నారు. కాకర్లవారు ఆరువేలనియోగి బ్రాహ్మణులలో నేటికిని గుంటూరుజిల్లాలో గలరు.

త్యాగరాజు తాతగారు గిరిరాజకవి. సుమారు 300 సంవత్సరముల క్రిందట ఈయన తంజావూరుకు సమీపమునగల తిరువళ్లూరు అను పట్టణమున నివసించుచుండెను. ఈ గిరిరాజ కవికి అయిదుగురు కుమారులు. అందు కడపటివాని పేరు

రామబ్రహ్మము. వీరిది పండిత వంశము. వీరు రామభక్తులు. తిరువళ్లూరునందు జీవనముజరుగుటకు కష్టముగా నుండినందున రామబ్రహ్మము తిరువళ్లూరును వదలి పంచనదక్షేత్రమున నివాస మేర్పరచుకొనెను. ఈ క్షేత్రమునకు తిరువయ్యారని పేరు. ఈ రామబ్రహ్మముగారి మూడవ కుమారుడే త్యాగరాజు.

త్యాగరాజు కలియుగము 4859 సం॥ సరియగు క్రీ. శ. 1759 బహుధాన్య సంవత్సరమున తిరువయ్యారు (పంచనద క్షేత్రము) నందు జన్మించెను. కొద్దివయస్సులోనే సాంగ వేదాధ్యయనపరుడయ్యెను. పిమ్మట తమవీధియందే నివసించు చుండిన సంస్థాన వైణిక విద్వాంసుడగు శొంఠి వెంకట రమణయ్యగారివద్ద సంగీతము నభ్యసించుటకు ప్రారంభించి ఏక సంతగ్రాహియై ఒక సంవత్సరమునకే అసమానమైన పాండిత్యమును గడించెను.

ఇట్లుండ కాంచీపురమునుండి పంచనదక్షేత్రమునకు వచ్చియుండిన ఒక పరమ భాగవతోత్తమునివద్ద శ్రీరామ నామ మంత్రోపదేశమును పొందెను. 96. కోట్ల శ్రీరామ నామ మంత్రమును జపము చేసినవారు ముక్తులు కాగలరని ఆ భాగవతోత్తముని వలన తెలిసికొని త్యాగరాజు ఆరోజు మొదలు రోజుకు 125000. ల. శ్రీరామనామము వంతున 96 కోట్ల రామ నామ జపమును పూర్తి జేసెను.

పిమ్మట శ్రీరామచంద్రమూర్తి దర్శనమిచ్చి కీర్తనలను జేయునట్లను గ్రహించెను. వివాహమైన పిమ్మట కొంత కాలమునకు త్యాగరాజుని తల్లిదండ్రులు కాలము జేసిరి.

ఒకనాడు రామచంద్రమూర్తి లక్ష్మణస్వామితోను, విశ్వామిత్ర మహర్షితోను యాగ సంరక్షణార్థమై వెడలు చున్నటుల త్యాగరాజుకు దర్శనమిచ్చి అంతర్ధానము జెందెను. వెంటనే అప్రయత్నముగా "బాలకనకమయచేల" అను కీర్తన రూపమున అఠాణారాగములో శ్రీరామ చంద్రమూర్తి స్తుతించెను. ఈ కీర్తనను విని అప్పటి పండితులగు రామశేష శాస్త్రిలు, భావ్యంకృష్ణ శాస్త్రిలు మున్నగువారు ఆశ్చర్య పడినవారై త్యాగరాజును గంధర్వుడో, నారదుడో యని నుతించిరి.

త్యాగరాజుని జీవితములో తటస్థించిన అనేక ఘట్టములలో ఆయా సందర్భముల ననుసరించి అప్పటికప్పుడే అనేక కీర్తనలను భక్తి పరముగ జెప్పియుండిరి. కీర్తనలందు భాష సరళమైనది. పదపొందిక, యమకము, భావము మున్నగు సులక్షణములన్నియు త్యాగరాజుని కీర్తనలకే పట్టినవి. ఈ కీర్తనలు పల్లవి, అనుపల్లవి చరణము అని మూడు భాగములలో చెప్పబడినవి. అచ్చటచ్చట చరణములు పై కాలములో చెప్పబడినవి. కొన్ని కీర్తనలందు పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములు మూడును సమానమైన సాహిత్యము గలవిగా నున్నవి. చాలవరకు ఒకటిరెండు చరణములలోనే కీర్తనలు ముగింపబడినవి. ఎక్కువ చరణములు గలవి తక్కువగా యున్నవి. త్యాగరాజు సంగీత శాస్త్ర గ్రంథములను సవిమర్శముగ జదివెను. లక్ష్యలక్షణానుభవముతో శాస్త్రగ్రంథము లందలి లక్షణములను తనకీర్తనలందు చేర్చిచెప్పెను. కొన్ని కీర్తనల

యందలి అర్థములు సంగీత లక్షణ శ్లోకములయొక్క తాత్పర్య ములే యై యున్నవి.

(1) "ప్రాణానల సంయోగమువలన ప్రణవనాదము"

(2) మూలాధారజ నాదమెరుంగుట ముదమగు మోక్షమురా

(3) శోభిల్లు సప్తస్వర సుందరుల భజింపవే మనసా

(4) నాదోపాసనజేసి శంకర నారాయణ విధులు వెలసిరి.

ఇత్యాదులలో కీర్తనలందు సంగీత రహస్యములు బోధింపబడినవి. మానవకృతములగు సంగీత శాస్త్రగ్రంథము లన్నిటిలోను సంగీత రత్నాకరము ముఖ్యమైనది. అందలి లక్షణములను త్యాగరాజు తన కీర్తనలలో నిమిడ్చి చెప్పెను. అందువలననే "విదులకు మ్రొక్కెద" అనుకీర్తనలో "సోమే శ్వర శార్ఙ్గదేవ నందీ ప్రముఖులకు త్యాగరాజ వంద్యులకు" అని సంగీత రత్నాకర గ్రంథకర్తయైన శార్ఙ్గదేవుని వంద్యు నిగా జెప్పెను. అందు సోమేశ్వరునికూడ చేర్చినందున అయన గ్రంథమైన రాగవిబోధయను గ్రంథమును కూడ గౌరవించి నట్లు విశద మగుచున్నది.

త్యాగరాజుని భక్తికిని, గానమునకును మెచ్చి నారద మహాముని స్వప్నమందు దర్శనమిచ్చి "స్వరార్ణవమను గ్రం

ధమును యిచ్చి వెళ్లెను. నిద్రనుండి లేచి తనప్రక్కన స్వరార్ణవ మను గ్రంథముండుట జూచి నారదునకు తనయందుగలిగిన అనుగ్రహామునకు బ్రహ్మానంద భరితుడయ్యెను. ఆ గ్రంథము నందలి మర్మములను గ్రహించి త్యాగరాజు ధన్యుడయ్యెను. త్యాగరాజ కీర్తన లందలి అపూర్వమైన లక్షణములు అందుండి గ్రహించినవైయుండును, ఈయన అనేక క్షేత్రములను దర్శించి అచ్చటి దైవములను కీర్తనలతో స్తుతి జేసెను.

త్యాగరాజు సమస్త శాస్త్రముల సారమును మధుర మగు సులభశైలిని చిన్నచిన్న పదములతో భక్తి రసమున కీర్తనల రూపమున తరుణోపాయము కొరకు లోకమునకు అనుగ్రహించిన మహనీయుడుగాని సామాన్య వ్యక్తి కాదు. ఈయన ప్రహ్లాదవిజయము, నౌకాచరిత్ర, సీతారామ విజయము, అను గ్రంథములను కూడ చెప్పెను

త్యాగరాజు నిరంతరము రామనామ సంకీర్తనమున కాలము గడుపుచు శ్రీరామచంద్రమూర్తి అనుగ్రహామున మరొక జన్మమునగాని తనకు మోక్షము లేదని తెలిసికొని అట్టి ఆటంకము తొలగ గలందులకుగాను వెంటనే సన్యసించెను. సన్యాసము మానవునకు మరొక జన్మయని చెప్పబడినది. అందువలన త్యాగరాజు మరొకజన్మ నెత్తవలసిన యవసరము లేకయే మోక్ష ప్రాప్తికి అర్హుడయ్యెను. దేహమును చాలించు కాలమును గుర్తెరింగినవాడై తనశిష్యులును, కుమార్తెయు సమక్షమందుండగా అందరును భగవన్నామము

చేయుచుండ కలియుగము 4948 సం॥ సరియగు క్రీ. శ. 6-1-1847 పరాభవనామ సంవత్సర పుష్యబహుళ పంచమి బుధవారము రోజున శ్రీరామషడక్షరీ మహామంత్రమును జపించుచు కపాలమోక్షముకాగా సిద్ధిబొందెను. అదియొక మహాపర్వపు దినము. ఆరోజున త్యాగరాజును కోల్పోయిన వారెట్లుండిరో ఆ స్థితి వర్ణింప నలవికానిది. త్యాగరాజు అనంతరము స్వరార్ణవమను గ్రంథము తిరిగి యథాస్థానము నకు జేరెను.

త్యాగరాజుకు వీణకుప్పయ్య, వాలాజీపేట వెంకట రామ భాగవతులు, అయ్యాభాగవతులు, సుబ్బరామ భాగ వతులు, తిలస్థానం రామయ్యంగారు, ఉమయాంపురం కృష్ణ భాగవతులు, సుందరభాగవతులు అను శిష్యులుండిరి.

సంగీతము త్యాగరాజుచేత పునరుద్ధరింపబడినది. అట్టి సంగీతమును త్యాగయ్యగారి శిష్యులు కొంతవరకు లోకమున వ్యాపింపజేసిరి.

ఈ నాటికిని త్యాగరాజ కీర్తనలను విని ఎందరో ఆనందించుచున్నారు. ఎందరో త్యాగరాజ కీర్తనల మూాల మున జీవించుచున్నారు.

త్యాగరాజ కీర్తనలను, అందలి విశేషములను వ్రాయ వలయుననిన అదియొక గొప్ప గ్రంథమే కాగలదు.

... ...

(2) ముత్తుస్వామి దీక్షితులు

ముత్తుస్వామి దీక్షితులు శా. శ. 1697. క్రీ. శ. 1775 సంవత్సరమునకు సరియగు మన్మథసంవత్సరమున తంజావూరు ప్రాంతమున గల తిరువారూరిలో జన్మించెను. ఈయన 16 సంవత్సరముల లోపలనే క్రమాంతము వేదాధ్యయనము, వ్యాకరణశాస్త్రము, కావ్య నాటకాలంకారములు వీట్లయందు మంచి పండితుడయ్యెను. మరియు జ్యోతిషము, వైద్యము. మంత్రము మున్నగు శాస్త్రములందుకూడ మిగుల ప్రజ్ఞ గలవాడై ప్రఖ్యాతినొందెను. సంగీతమును నేర్చి అందు గొప్ప పండితుడయ్యెను.

చిదంబరనాథుడను మహాయోగివద్ద శ్రీవిద్యను ఉపదేశము పొంది గంగాతీరమున అయిదు సంవత్సరములు తపస్సుచేసెను. ఆ యోగిపుంగవువలన సిద్ధులను దెలసికొని వేదాంతశాస్త్రమునుకూడ నేర్చెను. పిమ్మట శ్రీదేవి అనుగ్రహమును సంపాదించి కీర్తనలను జెప్ప నారంభించెను.

తిరుత్తణిక్షేత్రమున మాళవగౌళరాగమున ప్రథమావిభక్త్యంతముగా "శ్రీనాథా గురు గుహోజయతి" యని సంస్కృతమున మొదటి కీర్తనను జెప్పెను. 'శ్రీనాథా' యనునది శ్రీ విద్యయందు గురుధ్యాన శ్లోకారంభమునగలదు. గురుధ్యానముకొరకే ఈ కీర్తన ఉద్దేశింపబడినది. శ్రీ విద్యయందు కాదిమతమని, హాదిమతమని రెండు సాంప్రదాయములు గలవు. అందులో తనది కాది మతమైనట్లు ఈ కీర్తన

యందు "కాది మతానుష్ఠానో" యని చెప్పరి. సహస్ర కమలాసీనుడైన బ్రహ్మమే గురువుగాను, అజపాహంస ధ్యాన విషయమునుకూడ ఈ కీర్తనయందు చెప్పెను.

కాంచీపురమున శ్రీ కామాక్షిని దర్శించి అట కొంత కాలము తపస్సుచేసి శ్రీ కామాక్షిని స్తుతించుచు "కంజ దళాయతాక్షి" "ఏకామ్రనాథం భజేహం" మొదలైన కీర్తనలను జెప్పెను.

తిరువారూరుకు వచ్చి కొంతకాలము ఉండి అచ్చట వేంచేసియున్న శ్రీ త్యాగరాజస్వామిని దర్శించి స్వామిని స్తుతించుచు గురుగుహ ముద్రతో అనేక కీర్తనలను రచించెను. అటులనే ఆ క్షేత్రమునగల ఆ నందేశ్వర, సిద్ధేశ్వర, అచలేశ్వర, హాటకేశ్వర, వల్మీకేశ్వరులమీదను, షోడశ గణపతుల మీదను, చోళమండలమున గల శివక్షేత్ర, విష్ణు క్షేత్రములందుగల దేవతలను దర్శించి ఆ దేవతలమీదను, మరియు పృథివ్యాది పంచభూతస్వాముల మీదను, మధుర, ఆళగరు, గోవిలు మొదలయిన పాండ్యదేశ క్షేత్రములందలి దైవముల మీదను, కాశీ మొదలైన క్షేత్రములందలి దైవముల మీదను సంస్కృతమందు అసమానమైన ధారతో, అద్వైతపరముగ, వెంకటమఖి (చతుర్దండి ప్రకాశిక క్రీ. శ. 1660) సంగీత సాంప్రదాయము ననుసరించిన రాగములతో గమకములు, రాగజీవ స్వరములు మున్నగు లక్షణములు ఒప్పునటుల రాగనామములనుకూడ జేర్చి కీర్తనలను రచించెను. ఇదిగాక సూళాది సప్తతాళములలో నవగ్రహ కీర్తన

లను, కమలాంబా విషయమై నవావరణ పూజా క్రమముగా తొమ్మిది కీర్తనలను రచించెను.

దీక్షితులవారు శ్రీ విద్యారహస్యములను నెరింగి దేవీ పరముగ స్తుతిరూపమున గానమున మేళవించి అనేక కీర్తనలను రచించిరి.

చివరరోజులలో ఎట్టయపురము మహారాజావారి జ్యేష్ఠ కుమారుని పెండ్లికై ఆహ్వానము రాగా ఎట్టయపురమునకు వెళ్లి పెండ్లియైన మూడవ నెలలోనే శా. శ. 1757 క్రీ. శ. 1835 సం॥ సరియగు మన్మథ సంవత్సర ఆశ్వీయుజ బహుళ చతుర్దశి యందు యశఃకాయులైరి.

... ...

(3) శ్యామా శాస్త్రులు

శ్రీ కంచి కామాక్షీదేవి యనుగ్రహమున శ్యామా శాస్త్రులు తంజావూరు ప్రాంతమునగల శ్రీపురమను తిరువారూరిలో శా. శ. 2685 క్రీ. శ. 1763 చిత్రభాను సంవత్సరమున మేషమందు రవియుండగా చైత్రమాసమున కృత్తికా నక్షత్రమందు శనివారమున జన్మించెను. కృత్తికా నక్షత్రము చైత్రమాసమున సాధారణముగా శుద్ధ తదియరోజున వచ్చుచుండును. ఈయన గౌతమసగోత్రము. బోధాయనసూత్రము. అసలు పేరు వెంకట సుబ్రహ్మణ్యము. శ్యామకృష్ణ యని పిలుచుటచే ఆపేరు వచ్చెను.

ఈయన బాల్యమునందే సంస్కృతాంధ్రములలో గొప్ప పండితుడయ్యెను. తంజావూరునందు సంగీతమును నేర్చెను. అంతలో శ్రీ విద్యయందు దీక్షనుపొందెను. ఉత్తర దేశమునుండి సంగీతస్వాములని సంగీత విద్యయందు గొప్ప పండితుడైన యొక యతీంద్రుడు రాగా వారికి శిష్యుడయ్యెను. మూడు సంవత్సరముల పర్యంతము అభ్యసించి సంగీత లక్ష్య లక్షణములందలి రహస్యములన్నిటిని తెలిసికొనెను. శ్యామా శాస్త్రులు స్వల్పకాలమునందే సంగీతమందు గొప్ప సామర్థ్యమును సంపాదించెను. గురువుగారగు సంగీతస్వాములు వీరి శక్తిని గమనించి యశోవంతుడవౌదువని అనుగ్రహించి పచ్చిమిరియం ఆదిఅప్పయ్యా పాటను కొన్ని దినములు వినుమని చెప్పి కాశికి వెళ్లిరి.

శ్యామాశాస్త్రిలు గురువుగారి ఆజ్ఞప్రకారము ఆదిఅప్పయ్యగారి గానమును వినెను. పిమ్మట శ్రీకామాక్షీ దేవి యనుగ్రహమున సాహిత్య చమత్కారములు, గేయ కల్పనలు, "శ్యామకృష్ణ" అను ముద్రతో అనేక కీర్తనలు, స్వరజతులు, తానవర్ణములు రచించి శిష్యులమూలమున లోకమున ప్రవర్తింపజేసిరి. వీరి కీర్తనలు మూడునూర్లకుపైగా యున్నవి. వీరు శా. శ. 1749 క్రీ. శ. 1827 సం॥ వ్యయ సంవత్సర పుష్య శుద్ధ దశమి రోజున శ్రీపురమును జేరిరి.

(1) ఈయన కుమారుడు సుబ్బరాయశాస్త్రి, (2) పొరంబూరు కృష్ణయ్య, (3) అలసూరు కృష్ణయ్య, (4) సంగీత స్వామి, (5) దాసరి మొదలగువారు శ్యామాశాస్త్రిలువద్ద సంగీతవిద్యను నేర్చినవారిలో ముఖ్యులు.

———

8. సంగీత వాద్యములు

1. వీణావాద్యము

వాద్యము లన్నిటిలోను వీణావాద్యము మొదటిది. మరియు అనాదియైనది. ఇది వేదము నుండి ఉద్భవించినది. మనుష్య దేహధర్మము ననుసరించి ఈ వాద్యము ఏర్పడి నటుల వేదము చెప్పుచున్నది. వేదజనితమైన (నర) వీణయే స్వర గమకములు మున్నగువానిని పలికించుటకు యోగ్యమైనదిగా చెప్పబడినది.

(1) వీణానిర్మాణము

వీణయందు శిరస్సు, దండము, పుచ్ఛము అను మూడు భాగములు గలవు. మనుష్య దేహము నందలి శిరస్సే వీణ యందలి శిరస్సుగాను, దేహభాగము దండముగాను, చివర భాగము పుచ్ఛముగాను నిర్మించబడినవి.

వీణయొక్క శిరోభాగమున మొదటియందు తీగలు కట్టబడియుండును. అక్కడనుండి తీగలు దండముయొక్క చివర భాగమున ఎత్తుగాగల మేరువుయను స్థానమువరకు వచ్చి, ఆ మేరువను అనియుండి వాటిచివరభాగములు మేరువకు తరువాతను పుచ్ఛభాగమునం దమర్చబడిన బిరడాలకు చుట్టబడియుండును. ఈతీగలు వీణశిరస్సునందు లలాట భాగమున ఏర్పడి యుండు పీటమీద అనియుండును. పీటమొదలు మేరువు వరకుగల తీగ

భాగమే వాదనము చేయు సమయమున చలనమగును. వీణను అడ్డముగా నుంచుకొని వాదనము చేయునప్పుడు శిరోభాగము వాదకునికి కుడివైపునను, మేరువు యుండు భాగము ఎడమ వైపునను ఉండును, వీణయొక్క ఎడమ భాగమును కూడ (శిరస్సుతో సమానముగా వాదనము చేయునప్పుడు) ఎత్తుగా నిలుపు కొనుటకుగాను సొరకాయ బుర్ర యొకటి దండము నకు అడుగు భాగమున అమర్చబడి యుండును.

(2) వీణయందు తీగలు

వీణకు పై భాగమున దండము మీద నాలుగు తీగలును, వాదకుని వైపున ప్రక్కగా పీటప్రక్కన ఎత్తుభాగమున ఆని యుండునట్లు శ్రుతికొరకు మూడు తీగలు అమర్చ బడి యుండును. ఈ తీగలు పై నాలుగు తీగలవలె బారుగా నుండక వాదకుని వైపున వీణా దండమున కొంతవరకే అమర్చ బడిన బిరడాలకు చుట్టబడి యుండును.

దండము పైనగల తీగలలో మొదటి తీగకు అను మంద్ర పంచమ మనియును, రెండవదానికి మంద్రషడ్జ మని యును, మూడవదానికి మంద్రపంచమ మనియును నాలుగవ దానికి (వాదకుని వైపునయుండు తీగకు) మధ్యషడ్జ మనియును పేర్లు.

తీగలందు శ్రుతి జేయబడు స్వరనాదముల ననుసరించి వాట్లకు ఆ పేర్లు వచ్చినవి. వీనిలో మధ్యషడ్జ తీగకు సారణి యని పేరు, ఈ నాలుగు తీగలలోను అనుమంద్ర పంచమ,

మంద్రషడ్జతీగలు యిత్తడివి. మంద్రపంచమ తీగయును, మధ్య షడ్జ తీగయును ఉక్కువి. ప్రక్కన శ్రుతికొరకు ఏర్పడిన మూడు తీగలుకూడ ఉక్కువే యుండును.

ప్రక్కన శ్రుతికొరకు ఏర్పాటు చేయబడిన మూడు తీగలలోను పైభాగమునగల మొదటి తీగకు మధ్యషడ్జ మనియును, రెండవదానికి మధ్యపంచమ మనియును, అన్నిటి కంటెను అడుగుభాగమున యుండు మూడవదానికి తార షడ్జ మనియును పేర్లు.

(3) వీణయందు శుద్ధవికృతస్వరములు

వీణాదండముయొక్క పైభాగమున శుద్ధ వికృత స్వర స్థానములలో ఉక్కుతోగాని కంచుతోగాని అడ్డముగా మెట్లు అమర్చబడియుండును. ఇవి స్థాయి ఒకటికి 12 వంతున రెండు స్థాయిలలో 24 మెట్లును, తార పైషడ్జము కొరకు మరొక టిన్నీ మొత్తము 25 మెట్లు అమర్చబడియుండును. వీణ యందు రెండవస్థాయి కంఠస్థానముతో పూర్తి యగును. ఆ తరువాతనుకూడ మెట్ల నమర్చిన ఒకదానికొకటి కలసి ఎడములేక వాదనమునకు అనుకూలముగానుండవు. అందువలన రెండుస్థాయిలవరకే అమర్చబడి యున్నవి.

ఈ కారణమువలన మంద్రషడ్జ, మంద్రపంచమ తీగల యందు మంద్రస్థాయియు, సారణి తీగయందు మధ్య, తార స్థాయిలును వినియోగ మగుచున్నవి.

ఈ పై పధకమునందు తీగను ఎడమచేతి వ్రేళ్లతో మెట్టుమీద అదిమిపట్టి ఆ తీగను కుడిచేతి వ్రేళ్ళతో మీటునప్పుడు ఆ మెట్టుయొక్క స్వరము పలుకును. మెట్లమీద వాదనము చేయబడు నాలుగు తీగలందును ప్రతితీగకు ఏమెట్టునందు ఏ స్వరము పలుకునో తెలుపబడినది.

అనుమంద్ర పంచమ తీగయందుకూడ స్వరములు చూపబడినవికాని అ తీగకు గానమందు వినియోగము లేదు. రక్తికొరకు తానమునందును, అపుడపుడును దానిని కొట్టుచున్నారు.

శ్రుతి తీగలను నేడు తాళపు తీగలని వాడుచున్నారు. కేవలముగ తాళముకొరకే యగుచో కీర్తనలలో ఘాతలందు మాత్రమే వాటిని ధ్వనింపజేయవలెను. తాళమునకు ఒక తీగయే చాలును. రాగమునందు వాటికి వినియోగమే లేక పోవలెను. రాగమునందు శ్రుతితీగలకు వినియోగమే లేనిచో ఆ గానమునందు రక్తి లోపించును. గనుక వాటిని ప్రధానముగ శ్రుతి తీగ లనియే చెప్పవలెను. అందు తాళమునకు కూడ వినియోగము కలదు. శ్రుతితీగలు గానమునందు శ్రుతి కొరకును, కీర్తనలందు శ్రుతి, తాళముల కొరకును, తానమునందు శ్రుతి, లయల కొరకును వినియోగ మగుచున్నవి,

(4) వీణపై తీగలను శ్రుతిజేయు విధానము

సారణి తీగయందు గాత్రమునకు అనుకూలమగు నాదమును ముందుగా స్థిరము చేసుకొనవలెను. పిమ్మట మంద్రపంచమ తీగను మేరువుగాక అయిదవ మెట్టుమీద ఎడమచేతి తర్జని, మధ్యమ వ్రేళ్ళతో అదిమి కుడిచేతితో సారణి తో కలిపి మీటుచు సారణి తీగ నాదముతో సమానముగా ఆ తీగను శ్రుతి జేయవలెను. రెండును సమానములైన పిమ్మట ఎడమచేతి వ్రేళ్ళను తీసివేసి మీటిన సారణి తీగయందు మధ్య షడ్జనాదమును, రెండవ తీగయందు మంద్ర పంచమనాదమును శ్రుతి యగును. తరువాతను మంద్రషడ్జ తీగను మేరువుగాక. ఏడవ మెట్టునందు అదిమి దానిని మంద్ర పంచమ తీగ నాదముతో సమానముగ శ్రుతిజేసి వ్రేళ్ళను తీసి మీటిన దానియందు మంద్ర షడ్జనాదము శ్రుతియగును. తరువాత అనుమంద్ర పంచమ తీగను అయిదవ మెట్టునందు అదిమి దానిని మంద్రషడ్జ తీగయందలి నాదముతో సమానముగ శ్రుతిజేసి పిమ్మట వ్రేళ్ళను తీసి మీటిన అందు అనుమంద్ర పంచమ నాదము శ్రుతి యగును.

(5) ప్రక్క తీగలను శ్రుతిజేయు విధము

పై నాలుగు తీగలను శ్రుతిజేసిన పిమ్మట సారణి తీగ నాదముతో సమానముగా ప్రక్క తీగలలో మొదటిదానిని కలిపి శ్రుతి జేయవలెను. పిమ్మట మేరువు గాక ఏడవ మెట్టునందు సారణి తీగను పలికించిన అది మధ్యస్థాయి పంచమ

నాద మగును. ఆ నాదముతో సమానముగా ప్రక్క తీగల లోని రెండవతీగను శ్రుతి జేయవలెను. తరువాతను మేరువు గాక 12 వ మెట్టునందు సారణి తీగను పలికించవలెను. అది తారషడ్జనాదము. ఆ నాదముతో సమానముగ ప్రక్క తీగల లోని మూడవతీగను కలిపి శ్రుతి జేయవలెను. అప్పుడు ప్రక్కతీగలు మూడును వరుసగా మధ్యషడ్జ, మధ్యపంచమ, తారషడ్జ నాదములు కలవగును.

(6) వ్రేళ్ళను ఉపయోగించెడు విధానము

1. కుడిచేయి తీగలను మీటుటకు మాత్రము ఉపయోగ పడును.
2. ఎడమచేయి మెట్లను అదుముటకొరకు ఉపయోగ పడును.
3. రెండు చేతులను జేర్చి ఒకొదాని కొకటి వదలని సంబంధముగలవై అనుసరించి యుండుటవలన గమక భేదములు కలిగి మిగతా వాద్యములకంటెను వీణా వాద్యము ఎక్కువ రక్తి నిచ్చుచున్నది.

(7) కుడిచేతి అభ్యాసము

1. కుడిచేతి మణికట్టునకు సమీపమున గల అరచేతి యడుగుభాగమును వీణయొక్క కంఠస్థానమునకు సమీపమునగల శిరస్సునందు అంచున ఆనించి యుంచవలెను.

2. బొటనవ్రేలిని ప్రక్కను ఆధారముగా పూనికకొరకు ఆనించుకోవలెను.

3. చేతియొక్క మీదిభాగమును వంచి పట్టవలెను.

4. తర్జని, మధ్యమ, అనామిక ఈ మూడువ్రేళ్ళను వీణ మీది తీగలపై వంపుగా నుంచవలెను.

5. చిటికెనవ్రేలిని ప్రక్కతీగలకు క్రిందుగా వంచి పట్టవలెను.

(8) మీటుటకు సాధనములు

1. మీటుటకై చేతిగోళ్ళను పెంచిన చాలా అనుకూలముగా నుండును. లేనిచో వెండిచేతగాని, దంతముచేతగాని, కనీసము ఉక్కుచేతగాని గోళ్లను చేయించుకొని వాటిని చేతికి పెట్టుకొని మీటవలెను.

2. తర్జనీవ్రేలు, నడిమివ్రేలు ఈ రెండుమాత్రము మీద నుండెడు నాలుగు తీగలను మీటుటకు ఉపయోగపడును.

3. అనామిక వ్రేలు ఉపయోగపడదు.

4. ప్రక్క తీగలను మూటిని మీటుటకు చిటకెనవ్రేలు మాత్రము ఉపయోగపడును.

(9) వీణయందలి మీటుల వివరములు

వీణావాదనముకొరకు (1) గోటిమీటు (2) లోమీటు (3) వెలిమీటు (4) కత్తిరమీటు (5) తోడుమీటు (6) తడమీటు (7) అడ్డమీటు (8) దొడ్డమీటు (9) సన్నమీటు (10) అబద్ధపుమీటు (11) కూటమీటు (12) విడిమీటు (13) ప్రక్కమీటు అని కొన్ని మీటులు చెప్పబడినవి.

వివరములు

(1) గోటిమీటు

విడిగా పడెడుమీటు గోటిమీటు.

(2) లోమీటు

ముందటివ్రేలు మీదనుండి క్రిందుగా మీటుట లోమీటు.

(3) వెలిమీటు

క్రిందనుండి మీదికి మీటుట వెలిమీటు.

(4) కత్తిరమీటు

ముందటివ్రేలు వంచక మిక్కిలి వడిగా మీటుట.

(5) తోడుమీటు

ముందటివ్రేలును, నడిమివ్రేలును మార్చిమార్చి మీటుట.

(6) తడమీటు

త్రిశ్రజాతియందు మూడో అక్షరమును నడిమివ్రేలిచే మీటుట.

(7) అడ్డమీటు

నాదమును ఖండించుటకుగాను ముందటి(వేలిచే మీటిన స్వరమును నడిమి(వేలిచే అడ్డగించుట ఈ విధముగా అడ్డగించిన నాదమును నడిమి వేలిచే మీటుట అడ్డమీటు.

(8) దొడ్డమీటు

మిగుల బలముగా శబ్దించునటుల మీటుట దొడ్డమీటు.

(9) సన్నమీటు

నాదము సూక్ష్మముగా శబ్దించునటుల మీటుట సన్నమీటు.

(10) అబద్ధపుమీటు

వర్ణము, కీర్తన మొదలైనవాని మాతువు (సాహిత్యము) లందు అక్షరము లేని తావుల వేసెడిమీటు.

(11) కూటమీటు

మీది తీగలు నాలుగును చూపుడు (వేలు, నడిమి (వేలు, ఉంగరపు(వేలు మూటిని జేర్చి చాచి రంజనమునకై ఒకేమీటుగా అనుమంద్రమునుండి మీటుట కూటమీటు అనబడెను. మంద్రపంచమ సారణి తీగలను బొటన(వేలిని త్రిప్పి దాని గోటిచే ఒక కొట్టుగా కొట్టి విడుచుటయును కలదు.

(12) విడిమీటు

మంద్రపంచమ, సారణి తీగలను కొన్నికొన్ని సందర్భములలో రంజనమునకై విడివిడిగా మీటుట విడిమీటు.

(13) ప్రక్క మీటు

చిటికెన వ్రేలు చే మూడుతీగలను క్రిందినుండి మీదుగా ఒకే కొట్టుగా మీటుట.

ఏకకాలవు మీట్లు

మరియు తాళములందు ఘాతపడెడి తావులందు మీది తీగలలో లోమీటును ప్రక్క తీగలందు చిటికెన వ్రేలి మీటును యేకకాలమున సమముగా పడవలయును.

(15) ఘాతలందు ప్రక్క మీటు

కొన్ని సమయములలో ఘాతలందు లోమీటు లేకనే ప్రక్కమీటు మాత్రము పడుటకలదు.

(16) ప్రక్క తీగలను మీటుట

అలాపనము చేయునపుడు కొన్ని సమయములలో ప్రక్కతీగలను విడివిడిగా సమయోచితముగ మీటుట కలదు. లో మీటును ప్రక్కమీటును తడబాటు లేక స్వాభావముగా పడునట్లు లెస్సగా అలవడుటకుమునుపు ఎడమచేయి సాధకము మొదలుపెట్ట తగదు

(10) ఎడమచేతి అభ్యాసము

(1) ఎడమచేతిని వీణాదండము క్రిందుగా పోనిచ్చి వ్రేళ్ళను తీగలమీదికి తెచ్చి యందుంచి అదిమి వాయించవలెను.

(2) బొటనవ్రేలును దండమునకు ఆనించుకొని వాయించవలెను.

(3) మెట్లయందు ఎడమచేతితో అదుమనక్కరలేని తీగలను కుడిచేతి మీటులే చాలును. దీనికి ఎడమచేతితో నిమిత్తము లేదు.

(4) ఎడమచేతి తర్జని, మధ్యమవ్రేళ్ళచేత మెట్లను అదిమి వాయించవలెను.

(5) తీగలను కుడిచేత మీటుటయును, యెడమచేత మెట్ల నదుముటయును సమముగా నుండవలెను.

... ...

2. ఫిడేలు వాద్యము

దీనికి యింగ్లీషు భాషలో వయొలిన్ (VIOLIN) అని పేరు. కృష్ణాజిల్లా మచిలీపట్టణ వాస్తవ్యులు బ్రహ్మశ్రీ వాగ్గేయకారరత్న హరి నాగభూషణముగారు దీనికి వాయులీన మని పేరుపెట్టిరి. ఈ పేరును యిప్పుడు అనేకులు వాడుకొనుచున్నారు.

ఫిడేలు జంత్రవాద్యములలోనిది. జంత్రివాద్యమనగా తీగలుగల వాద్యము. భరతీయ సంగీతమున జంత్రివాద్యములలో వీణకు తరువాత రెండవస్థానము ఫిడేలుకే లభించినది.

ఫిడేలు చక్కని వాద్యము. ప్రక్క వాద్యముకొరకు యిది విశేషముగా ఉపయోగపడుచున్నది.

స్వయముగా జంత్రవాద్యమును వాయించుకొనుచు గాత్రమున గానము చేయునట్టి జంత్రి గాత్రజ్ఞుల గానమును మొదటిరకముగా చెప్పవలెను. తరువాతను కేవల గాత్ర గానము రెండవస్థానము నాక్రమించినది. మూడవదిగా కేవల వాద్యగానమును చెప్పవలయును. ఎంతటి గొప్పవారిచే వాదన మొనర్పబడినను కేవల ఫిడేలు వాద్యగానము సంపూర్ణత నొందజాలదు. అంతమాత్రమున ఆ వాద్య గానమును తక్కువజేయుటకు వలనుపడదు. ఉన్నంతవరకైనను ప్రదర్శింపగల సమర్థులు అందు అద్భుతముగా తమ నైపుణ్యమును జూపగలరు. వాద్యముకొరకు వినయోగమగు నపుడు ఫిడేలు భారతీయ సంగీతమున మిక్కిలిగా శోభించుచున్నది.

ఫిడేలు వీణావాద్యముయొక్క వికృతి యనవచ్చును. పరిమాణములలోను, ఆకారాదులలోను మార్పులుగలవేగాని గానశాస్త్రము అన్నిటికిని సమానమే యగుచున్నది. ఫిడేలు వాద్యము నందుగలపెట్టె శిరస్సులేని దేహముయొక్క ఆకారమును బోలియుండును. అయినను ఈ పెట్టె మొదటిభాగమే శిరోభాగముగా గ్రహించబడి తీగలు అచ్చటనే కట్టబడుచున్నవి. పీటయుండు ప్రదేశము లలాటస్థానము. కమానుతో

తీగలను కదలించు ప్రదేశము జిహ్వాస్థానము. ఫిడేలు దేహ భాగము దాటిన పిమ్మట దిగువను దండమువలె వాద్యము కొరకు కొంతవరకు పొడిగించబడినది. పొడిగింపబడిన ఈ భాగముతో సహా పీటకు సుమారు మూడంగుళముల సమీపము వరకు పలక ఒకటి పైన అమర్చబడి యుండును. దీనిని బోర్డు అని వాడుచున్నారు. వ్రేళ్ళతో వాయించునపుడు తీగలు స్వరస్థానములందు ఆనియుండుటకువీలుగా యీబోర్డు ఏర్పాటు చేయబడినది.

బిరడాలవైపున తీగలు ఆనియుండుటకు మొదటను ఏర్పాటు చేయబడిన ఎత్తుగా నుండు మెట్టునకు మేరువ యని పేరు. ఈ మేరువు మొదలు పీటవరకుగల తీగభాగముమాత్రమే వాద్యసమయమున చలన మగుచుండును. ఇందలి తీగలను వాద్యసమయమున ధ్వనింపజేయుటకు గాను ఉపయోగించు సాధనమునకు కమాను అని పేరు. పీటకు సమీపమందు కుడి చేత పట్టబడిన కమానుతో తీగలు ధ్వనింపజేయబడును. ఆ సమయమున ఎడమచేతి వేళ్ళను తీగలమీద ఆయా స్థానములలో నొక్కుటవలన స్వరములు పలికించబడుచున్నవి.

ఫిడేలుయొక్క బిరడాలవైపు భాగమును క్రిందివైపుగా కాలిమీదను, ఫిడేలు దేహముయొక్క మొదటిభాగమును భుజమునకును ఆనించుకొని వాదన మొనర్పబడుచున్నది.

దీని యందు నాలుగు తీగలు అమర్చబడియుండును. వానిలో ఎడమవైపునుండి మొదటి దానికి మంద్రషడ్జతీగ యని, రెండవ దానికి మంద్రపంచమ తీగయని, మూడవదానికి మధ్య షడ్జ తీగయని, నాలుగవదానికి మధ్యపంచమ తీగయని పేర్లు. వీనిలో మొదటి మూడు తీగలు నరమునకు సంబంధించినవి. నాలుగవ తీగ (మధ్యపంచమము) ఉక్కుది. నేడు మూడవ (మధ్యషడ్జ) తీగగా అల్యూమినం తీగను వినియోగించుకొను చున్నారు. మొదటి రెండు తీగలలోను మంద్రస్థాయియు, మూడు నాలుగు తీగలలో మధ్య, తారస్థాయిలును వినియోగ మగుచున్నవి.

స్వరస్థానములు వీణయందువలెనే ఆయా తీగలందు క్రమముగా వినియోగ మగుచున్నది. ఫిడేలు గాత్రధర్మము గల వాద్యము. మంచి రక్తి నిచ్చును. విశేషముగా గాత్ర మునకు ప్రక్కవాద్యముకొరకు అనుకూలించును.

9. స్వర జతులు

(1) రావేమె మగువ

ఆనందభైరవి రాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

చిత్రతరమార్గము : ఆరోహణము = స గ రి గ మ ప ధ ప ని స

సమగ్రహము : అవరోహణము = స ని ధ ప మ గ రి స.

పల్లవి	పా;	పమగమ	పామా	పమగరి	సా;	;మా	గా, రి	సా, నీ
	రా	. . వే.	. మే	మ . . గు	వా	వి	న వు	తగ
	సా;	; సా	; నీ	గా రీ	సగరిగ	,మగమ	పధపపా	మగమ ‖పా‖
	వా	వే	డు	కను	కరుణనే	డువగ	గలుగతో	డుకొని ‖రా‖
అనుపల్లవి	పా, ప	;పా	నీనీ	సాసా	సా ,మ	;గా	రీసా	*నీసా
	వే వే	గ	ముగ	జని	నా వి	భు	గను	గొని
	పా, స	;సా	నీధా	పామా	మా,ప	;మా	గా రీ	గామా ‖పా‖
	యీ వా	చు	వల	దని	యీమా	ట	వి ను	మ ని. ‖రా‖.

చరణము	పాపా ధపమగ మాఁమా పమగరి	గాఁగా మగరిస	సీ సగ రిసమగ
	ఆమా నినివగ లే మో చెలువున	కేమో ఘనముగ	దోఁచి న నుమర చె
	రిసనీ సగరిస పమగరి నిసాఁగ	రీమగా పమా	పధపపా మగమ ‖పా‖
	నటనే మనుకొను యెదనిక మనంబు	నందునే మిదో	చకను నుంటిగద ‖రా‖
2.	పాఁధప మగమా మా; మాఁపమ	గరిగా గా;	మపామ గరిసని
	శ్రీకరు డగుశో భ నాద్రివి	భుడునే డా	చెలింగ లసెనట
	సమాఁగ రిస,మపా మగరి పసాని	ధపమపా మగమ*	నీసగా రిగమ ‖పా‖
	ననుంగలువ లరా జుళశల దేల్చు	నటఉపా యమున	దెల్పితో డుకొని ‖రా‖

* ఈ గుర్తు కాకలి నిషాదము; అంతర గాంధారము.

(2) శ్రీ త్రిపుర సుందరి

హంసధ్వని రాగము—రూపకతాళము—చతురశ్రజాతి
29. మేళకర్తజన్యము - చిత్రతమ మార్గము = సమగ్రహము

ఆరోహణము :–స రి గ ప ని సా
అవరోహణము :–స ని ప గ రి సా.

పల్లవి	సా ;	సానీ పాగా
	శ్రీ	త్రిపు రసుం
	రీ సా	సానీ పానీ
	ద రి	ర. ఈ.
	సా ;	; ; రీసా
	మాం	బాలా
	గా, రి	;గా ,పనీ ‖సా‖
	ప ర	మే శ్వరి ‖శ్రీ‖
అనుపల్లవి	సారిని	,సపా నిసారి
	నిన్ను వే	డుచు న్నవారి
	సానిప	,గరీ గసాని ‖సా‖
	నెల్లబ్రో	చుత ల్లిపి వె ‖శ్రీ‖
చరణము	పనిసరి	గపనిస రిగపని
	నినుమది	దలచిన ఘనులకు

	గరిసని	పగరిస రిగపని ॥సా॥
	అభయమొ	సంగెడి శుభకరి ॥(శ్రీ)॥
2.	గపరిగ	సరినిస పా;
	శుభదా.	యకివను చు
	నిసరిగ	పనిసరి సా;
	వరదా.	యకిఅం బా
	గరిసని	సరిసని పా;
	అభయవ	రదెనిక.
	రిసనిప	సనిపగ రిగపని ॥సా॥
	నిరతము	నినుమది దలతును ॥(శ్రీ)॥
3.	సా;	; ; సరిసని
	రా;	; ; మొరవిన
	పా;	; ; సనిపగ
	వా;	; ; తనయుడ
	రీ;	; ; గరిసని
	నక;	; ; మదిగన
	సా;	; ; రిగపని
	వా;	; ; శంకరి
	సా, రి	గరిసని పనిసరి
	నీప	దములను విడువను

నీ, స	రిసనిప గపనిస
నాపై	.కినుక వదలుమా
రిసాని	పగ.నిపా గరిస
తిర్లోక	పా వనీ వినా
నిసారి	గప.గపా నిసరి ॥సా॥
హృదాంబు	జమున నుండుమా ॥శ్రీ॥

10. తానవర్ణములు

(1) సరసుడా

సావేరి రాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి.

15. మేళకర్తజన్యము. చిత్రతరమార్గము. సమగ్రహము

ఆరోహణము =స రి మ ప ధ స

అవరోహణము =స ని ధ ప మ గ రి స.

పల్లవి : సరసుడా నిన్నే కోరి – చాలా మరులు కొన్నదిరా॥
అనుపల్లవి : గిరిని వెలయు (శ్రీ) వెంకటేశా కరుణించ ఇదే సమయము॥
చరణము : దానిపై నెనరున ఈవేళ॥

పల్లవి	సా రీ–గా రిగ– రీ;–రిగరిరి	సా సరి – సనిధా	గరిరిగ – రిసనిధ
	స ర–సు ...– డ –ని...	. న్నే. – ...	కో.....–రి....
	సరిపమ–గరిస.ధ–ధమగరి–సధసరి	మపధ,రి–సా మప	ధనిధమ–గరిసధ
	చ... –ల ...మ–.......–రు...	లు...కొ–. న్న.	......–ది...

అనుపల్లవి	ధధప.మ–పధ,రిమ–పధమా–గరి సరి	రిసని.ధ–నిధపధ	పమ పధ–సా;
	గి...రి –...ని,, –...వె –ల,యు.	శ్రీ. వెం–,,కట	టే ... –శా
	పధసరి–గరిరీ–గరిరిగ–రిసనిధ	రిసాని–ధపధమ	,గరిస–సా నిధ
	క... –రు,,, –ణిం,,,–వ...	ఇ. దే–...స.	ను,,,–యము.
ముక్తాయి	సారిగ– రిసరీ– సగరిస– నిధపధ	రీసగ–రిగసరి	ధసరిమ–పా, ధ
స్వరము	ధపమరి–,మపధ–సరిస,ప–మ,ధపని	ధనిపధ–మపసరి	మపధని–ధా;
	నిధపమ–,పసని–ధపాధ–రిసనిధ	పామధ–,పనిధ	పధసరి–గరిరీ
	ధగరిస–నిధ,ధస–నిధపమ–గరీస	గరీస–నిధ,రిస	నిధపమ–గరిసధ॥
చరణము	ధా, మ– పధసా –నిధపమ–గరిసధ	రీ, రి – సరిమప	,ధపని–ధపమప
	దా ని...పై . నె......,న...	రున......ఈ.	. వే . ళ...
1.	ధా, ప– ; దా–పామా–గారీ	మా, ప– ;ధా	,నీధ– ,పామ॥ధా॥
2.	ధానిప–ధపమప–ధనిధమ–గరిసధ	సారిమ–సధ,సరి	మపామ–నిధపమ॥ధా॥

3.	ధనిధమ–గరి.నిధ–మగరిస–ధమగరి	స.గరిస– నిధ.రిస	నిధప.ధ–సరిమప
	ధ.మపధ–సనిధ.రి–సనిధ.పధసరిగ	ధసరి.ప–ధస.మప	ధ.గరిస–నిధపమ॥ధా॥
4.	సా;–;రిస–నిధపమ–గరిసధ	సా; – ; పమ	ధపనిధ–పమపధ
	సనిధప–,ధనిధ–పమాప–ధమగరి	నిధపమ–సనిధప	రిసనిధ–,పాధ
	మగరిస–;ధస–రిమాప–రిమ పధ	పమపధ–స. మపధ	స.రిగరి–రిసనిధ
	రిసాని–ధపధప–,మగరి–మపధస	రిగరిస–నిధపా	మగరిస–,రిమప॥ధా॥

(2) ఇంత చౌక సేయ

కేదారగౌళ? ఓలహరి రాగము - త్రిపుటతాళము - చతురశ్రజాతి.
29 మేళకర్తజన్యము. చిత్రతరమార్గము-సమగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి గ ప ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :-ఇంత చౌకసేయ ఇది మేర గాదురా సామి॥
అనుపల్లవి :-పంతమేలరా - నాతో - వేణుగోపాల రారా ఈవేళ॥
చరణము :-నిన్నే కోరి యున్నానురా॥

పల్లవి	సా,స-ని ధ.పధ-ని.పధప-మగగరి	సరిగ. స-నిధసా	రిగసరి-,గ పధ
	ఇం......త......చౌ.............	క . . . . . సే	. . . . య . .
	రీసగ-రిస.నిస-నిధ పధ-మగపధ	రిసాని-ధప.ధప	,మగరి-మగపధ
	ఇది.....మే...............ర.......	గా . . . . దు	ర . . సా . . మి

అనుపల్లవి	ధధపధ–మగధప–, మగరి–రిసనిధ	పధస.మ–గపసా	రిగపధ–సరిగా
	పం . . త . మే .. ల . ర . .	సా . . తో . . వే	ణు . . . గో .
	మమగగ–,రిసరి–గసా.స–సిధపా	,మగరి– సారిస	నిధపధ–మగపధ
	పా . . . . . . ల . . . . రా	ర . . ఈవే .	. . . . శ . . .
ముక్తాయి స్వరము	సా, స–నిధపధ–రిసనిధ–పమ.గధ	పా,మ–గరిసరి	గపమగ–రిసనిధ
	సరిగస–,సరిగ–పామగ–ధపాప	సనిధరి–,సనిస	* ధనిపధ–మగపధ
	రిసనిధ –;గరి – సనీధ – సరిగా	సరిగమ–గగరిస	రిగసరి–,సనిధ
	రిసాని–ధపధప–,మగరి–గపధరి	సానిధ–పామగ	రిసారి–గపధరి ‖ఇంత‖
చరణము	నీ;–సనిధసి–పా;–ధపమగ	రిస.రిగ–రిసనిధ	రిగసరి–గపాధ
	ని . . . . న్నే గో . . .	. . రి	యు... న్నార ‖నీ‖

1.	సా,ప–;ధని–పామగ–రిగపా	మా, గ–; రీ	సా , రి – ,గపధ ॥సీ॥
2.	నిసనిధ–పాపధ–మగరీ–రిగసా	నిధ. సరి–గసారి	గప.సరి–,గపధ ॥సీ॥
3.	సానిప–ధని.పద–పామగ–రిసరిగ	సనిధరి–సా,గరి	పమగధ–పా ;
	రిసనిధ–పధసా–పధపమ–గరిసా	సనీప–ధనిపా	మగరి.స–రిగపధ ॥సీ॥
4.	సా;–; ధరి–సనిధప–మగరిగ	పా ; – ; ధప	మగరిస–రిగపధ
	సపాధ–నిపమగ–పరీగ–మరిగమ	రిగసరి – ధగరి.ప	మగధప–సనిధప
	మగరిస–, సరిగ–పామగ–పధసా	పధసరి–,గసరి	గమగగ–రినిధా
	గరినిధ–,రినిధ–పామగ–పపధని	పసాని–ధపపా	మగరీ–,గపధ ॥సీ॥
5.	పాధరి–సా; –పధపమ–గా;	రీగస–రీ ;	సనిధప–సా;

రిసనిధ-గా;-పమగరి-దా;	సనిదప-రీ ;	నిసదని-పా ;
ససపా-పవపా-ధనిపా-మగరీ	రిగదా-మగరిస	నిపధరి-సా ;
పా ; - సా ; - రీ ; - గా ;	మగరిస-నిధపా	మగరిధ-మగపధ ॥ని॥

* ఈ గుర్తు అన్యస్వరము.

(3) నిన్నే కోరి

కానడరాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

22 మేళకర్తజన్యము—చిత్రతరమార్గము—సమగ్రహము

ఆరోహణము =స రి గ మ ప మ ధ ని స

అవరోహణము =స ని స ధా ప మ ప గా మ రి స

పల్లవి :—నిన్నేకోరి యున్నది మానెలత ఈవేళ॥

అనుపల్లవి :—సన్నుతాంగ మా చక్కనిసామి వేణుగోపాలదేవ॥

చరణము :—కన్నడ సేయవలదు॥

పల్లవి	పామా—గా;—గాగమ—రీ;	సనిసరి—సరినిస	ధనిధని—సరిసరి
	ని . న్నే కో . . రి	యు... ..న్న.	ది . . . మ. . .
	పమగా—మరి.గరి—స.నిసరి—గగమమ	ధధనిధ—పమ.ధప	మగమ.రి—సనిసరి
	నె . . . . ల . . త	ఇ . . . . . వే.	. . . . . ళ. . .

అనుపల్లవి	పధనిధ–పమపధ–పమ.పమ–గామరి	గరిస.మ–గమధధ	నినిసరి – సా ;
	స . . . . . ను. . . తాం . . .	గ. . మ . . చ.	. . క్ర. సీ
	ధనిసరి–సరిగా–,గమరి–సనిసరి	సా,ని–రిసనిస	ధపమ.గ–మరిసరి
	స . . . . .మి వే. . ణు. . .	గోపా . . ల.	. . . దే . .వ.
ముక్తాయి	పపమగ–,గమరి–సరిసని–స.ధనిధ	నిస.నిరి–సరిగమ	గమధధ–నినిసా
స్వరము	ధనిస.ని–సరి.సరి–గామరి–సరినిస	ధా,ని –,ధపధ	పపమ.గ–మరిసరి॥ని న్నే॥
చరణము	ధా ; – ; పధ–నిధప.మ–ధపమప	గా,మ–రిసనిస	రిగామ–పమగమ
	క న్న. డ. . జే	యవ	ల. . దు. . ర
1.	ధా,ప–;మా–;గా–;మా	రీ, స – ; రీ	;గా–;మా॥
2.	ధానిధ–పమపా–ధపమప–గామరి	సరినిస–ధానిస	రిగామ–పమగమ ॥క॥
3.	పధపమ–గపమగ–మరిగరి–సరిసని	స.ధనిస–నిరిస.ని	సరిగమ–సరిగమ
	గమధధ–ని.ధధని–నిస.నిస–రిగమరి	సరిస.ని–సధపమ	గమరి.ని–సరిగమ ॥క॥

4.	సా,ని-రిస.నిస-ధపమ.గ-మరిసని	సా,ని-స.ధనిస	రిగమ.గ-మ.ధధని
	సరిసని-,నిసని-దానీ-ధ,పధప	మపమగ-,మరిస	నిసగగ-మా;
	ధపమగ-;నీ-ధపమగ-,మరిస	ధధాని-ధనిపధ	పమ.ధధ-నినిసరి
	గాగమ-రిసనీ-నిసధప-మ.గమరి	సా సస-,ధపమ	గమరి.ని-సరిగమ ॥౪॥

(4) చ లే మే ల

కమాచిరాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి
28 మేళకర్తజన్యము—చిత్రతరమారము—సమగ్రహము

ఆరోహణము స మ గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :–చలమేల జేసేవురా – ఇది మేరగాదురా॥
అనుపల్లవి :–జలజనాభ నిన్నేకోరి వచ్చియున్నాను॥
చరణము :–జాలమేల జేసేవు

పల్లవి	సానీ–ధా,ని–సనిధధ–మా; చల మే . . . . . ల	మగమని–ధనిపధ జే . . సే	మపమ.గ–మపధని వు. . రా . . . .
	సానిరి–సనిధని–సనిధప–మగమని ఇది. . . మే.	ధాధప–మధపా ర గా. . . .	పమగమ–,నిధని . . . . దు.రా

అనుపల్లవి	ధనిధధ–పమపధ–పపమగ–మాసా	మానిధ–ని.పధప	మగమ.ప–ధనిసా
	జ. . . . . ల . . . . . జ నా	. భ.	ని . . . . . న్నే
	నినిధని–సరిగ.మ–మగరిస–నిధనిరి	సానిధ–పధనీ	ధ ప మ. గ–మపధని
	. . . . కో . . . . రి . . .	వ . . చ్చి. .	యు . . న్నా . . ను
ముక్తాయి స్వరము	సా,స–నిధపధ–నిసనిధ–ధపమగ	మా,ని–ధనిపధ	మపమ,గ–మపధని
	సనిధప–మనిధప–మగ.ధప–మగరిస	మగమప–ధని.గమ	పధని.ప–మపధని‖
చరణము	ధా;–;పధ–నిసనిధ–ధపమగ	మా;–;సని	ధపమ.గ–మపధని
	జా ల . . . నే.	ల జే	. . . సే . . . వు
1.	ధా ; – ; నీ – ; పా – ; ధా	;మా–;పా	; మా–; నీ‖
2.	ధా,ని–ధధపమ–పా,ధ–పపమగ	మా,ని–ధనిపధ	మపమ.గ–మపధని ‖జ‖
3.	నిని.ధధ–ని.పపధ–మమప.గ–గమరిగ	మపమ.ధ–ధప.నిని	ధధపప–మమగమ
	నినిధ.స–సని.రిరి–ససనిని–ధపధని	సనిధ.ని–ధప.ధప	మపమ.గ–మపధని ‖జ‖

4.	నీ;-;నిస-నినిధప-మగమని	ధా;-;ధని	ధధపధ-పమపధ
	మా;-;మగ-మపమ,ధ-ప,ధనిస	నిధ,నిధ-పధపమ	పధనిని-సా ;
	నిరీస-నిధపధ-నిసాని-ధపమగ	నిధా,ధ-పమధప	మపామ-నిధా,ధ
	నిసా,ని-సరీస-మగారి-సనిధని	సరీస-నిధపధ	నిధాప-మగమని

11. అటతాళ వర్ణములు

(1) విరిబోణి

భైరవి రాగము—ఖండజాతి అటతాళము— 14 క్రియలు.

20వ మేళకర్త నఠభైరవిరాగజన్యము—చిత్రతర మార్గము—విషమగ్రహము. (విషమ సమము)

రచయిత : పచ్చిమిరియం ఆదిఅప్పయ్య.

ఆరోహణము = స రి గ మ ప ధ ని సం

అవరోహణము = సం ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :—విరిబోణి నిన్నే కోరి మరులు కొన్నదిరా॥

అనుపల్లవి :—సరసుడవు దక్షిణ ద్వారకా సామి శ్రీరాజ గోపాలదేవా

చరణము :—చిరునవ్వు మోమున.

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	సా,రి–నీధా*నీసా–రీ,గ–సారీ ఆ . . . *విరిబో . . .		

	సరిగగ-రీ;-గగరిగ-మపధ.మ-పగరిస	నిసమగ-రిస.నిస	రిగసరి-నినిధని
	.... ణి ని...	న్నే... ..ళో.	....
	సగరి.ని-సనిధప*పధపధ-నినిధప-ధనిసరి		
	రి... ....*మ...రు...లు...		
	పధనిస-రిగమప-మగరిగ-మనిధప-మగరిని	సరిగమ-గరిగగ	రీ ; -సనిధప
	ళొ... .... న్న... ది...	ర...	. ....
	మగరిస-, రినిధ*		
	....*		
అనుపల్లవి	*సనిధప-మగరిగ-మనిధప		
	*స. ర. సు...,డొ...		
	మగరి.ప-మగరిస-పధనిస-రిగ.నిస-రిగమప	నినిధప-,ధమప	గరిగమ-పధనీ
	.... ద... ..క్షి. ణ...	ద్వా... ...	ర... ...

1.	సా;నిసనిసరీ *	,,	,,	,,
	క	,,	,,	,,
2.	సా;రీ,సరిమగరి *	,,	,,	,,
	క .... *	,,	,,	,,
3.	సా; పధనిసరిగారి	,,	,,	,,
	క	,,	,,	,,
4.	సా పా,రి రిగమపధనిసరి	,,	,,	గరిగమ–పధనిస
	క	,,	,,	ర ... ..క.
5.	సనిధపమగరిస రిగమపధనిసరి	,,	,,	గరిగమ–పధనిస
	....	,,	,,	ర ... ..క.
	పధనిస–రిగమగ–రిగసరి–నిగరిస–నిధనిస		,,	
	సా... .. మి. ....శ్రీ...		,,	

	గరి.రిస–సని.నిధ–ధప.మని–ధపమగ–రిగరిస రా. . . . . .జ గో. . . . . . పా. . . .ల ,మగరి–సరినిధ*	నిసరిగ–మపధని దే.	సనిధధ–పమపా వ . . . . . .
ముక్తాయి స్వరము	. . . . *గగరిస–రిసనినిని–ధనిసరి సమ·పప–ధధ·నిని–పపప·ధ–ధధ·నిని–ని·ససరి	పధనిస–రిగమప	ధపమధ–పానిని
చరణము	ధధధ.స–పమ.నిధ–ని.పధని–మపధని–సరినిధ మగరి.స–రినిసరి–రిగామ.పధమప–,ధనిస గరిసా–,ససనిధ * *మామా–ధపధ.మ–ప.గమా చి రు న.	నిరీస–నిధసా	,నిధప–పా,మ
	పా;–పా;–మపనిని–ధపమగ–మనిధప వ్వు . మో.	మగరిగ–మపధ.మ . . . . .ము	పమధా–పామప . . . స . .

1.	సనిధప-మగరిగ*మాసీ-ధానిధ-పాధప-మాపమ		
	........*చి రు న..........		
	గమ|పా;పా; ,,	,,	,,
	. . |వ్వు . ,,	,,	,,
2.	సనిధప-మగరిగ*మాసా-సనిధపమగరిస సరిగ		
	.........*చి రు న...........		
	మపధామ|పా;పా, ,,	,,	,,
	. . . . |వ్వు . ,,	,,	,,
1.	గా,రి-,సనీ-,ధాప-మా,ప-ధానిస		[మప
	నిరీని-సరిగమ-గమాని-నిధధని-,ధధమ	మపమమ-,గరిగ	సినిధధ-,మమా
	గరిస.ని-సారిగ ‖చిరునవ్వు‖		[ధా

2.	నినిధధ–,నిధధ–మా,ని–ధపమా–,ధపమ		
	గరీగ–,మపధ–మపాధ–పధనిధ–నిసరిస	నిగరిని–,ధపధ	మపామ–గరిసరి
	నిధాని–సగరిగ ‖చిరునవ్వు‖		
3.	సారిగ–సరిగా–రీ;–నీసరి–నిసరీ		
	సా,రి–నీ.ధ–గా,రి–,సనీ–,ధాని	ధా,ధ–,నిసరి	పధనిస–రీ;
	ధపగరి–,రినిధ–రిసాస–మగారి–పమాగ		
	రిగామ–పధపమ–నినిధధ–,నిధధ–పపామ	గరీగ–,మపధ	మపగమ–పా;
	నిస,నిగ–రిమ,గప–మధ,పని–ధనిపధ–మపగరి		
	గమపమ–పధనిస–నిసనిగ–రిగ,నిస–నిరిసరి	సరిసని–ధపధమ	పధనిని–సానిధ
	ససరిరి–గగమగ–గరి,మగ–రిస,నిగ–రిసనిరి		
	సనిధప–ధనిసరి–మమపప–ధధనిని–సగరిని	,ధ,రిస–నీ ధని	ధధని,ధ–ధమమా
	గరిస ,ని–సారిగ ‖చిరునవ్వు‖		

(2) నెరనమ్మితి

కానడ రాగము—ఖండజాతి అటతాళము—14 క్రియలు

22. మేళకర్త ఖరహరప్రియరాగజన్యము—విచిత్రతరమార్గము—విషమగ్రహము. (విషమసమము)

రచయిత:
రామనాథపురం
శ్రీనివాస అయ్యంగారు,

ఆరోహణము =సరిగమధానిసా
అవరోహణము =సనిసధాపమపగామరిస

పల్లవి : నెరనమ్మితినయ్య నిక్కముగ నిన్ను నీరజనయన నిరుపమ సుందరాకార
అనుపల్లవి : మరునికన్న శ్రీనివాసదేవ మానముతో నన్నుఁ గాపాడుట కిదె సమయమురా
చరణము : సరసుడని న్నే సతతము కొనియాడు చున్నానురా,

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	; ; ; ; రీరిప–గా,గ–గమరిస నెర. న . మ్మి. . .		

	సనిరిస–రీ;–గమరిరి–ససనిరి–సనీస తి. . . . న . . ...య్యా. . . . మగామ–రిసనిస*రిగమవ–,ధమధ–పమగమ . ని . న్న... *సీ. . ర . జ . . . న .	ధా,ని–సరిగా ని . . .క్క–	,నిధ.ధ–పమధప మా. . . . గ.
	రిసరిని – ,సరిగ–మపమధ–నిసపా–నిమప.గ . . ,య . న. . . . ని . .రు . . పమ గా,మ–రిసనిస * కా . ర. . . *	మ.ధనిస–రిసనిరి . . . . సుం. . .	సనిప.ని–ధపమప ద .. ర . . . .
అనుపల్లవి	*సాధప–ధా;–ధా; *మరు. ని .		
—	పధనిస–నినిధప–మపధని–ధధపమ–ధపధమ గ. . . . . . . న్న. . . . . . . శ్రీ. . .	ధపగా–మధాధ . .నీ . వా.	పధధని–సనిపమ స. . . .దే. .

	గమధని–సా;–సనిసా–రీగసా–రినిసరి వ . . . . మా. నా . ము...		
	రిసరిప–గాగా–గమరిస–నిసని.రి–సరినిరి తో... న . న్ను... కా.. పా . .డు.	సనిపమ–గమధసి . .ట . కి . దె.	సరినిస–,నిపమ స ..మ .య.
	నిధపమ–గమరిస* ము... ర . . .		
ముక్తాయి స్వరము	*రిగమధ–,నిపధ–మపామ గమరిస–రిసీస–రిగమ.ధ–పమప.గ–మరిసని	ధనిసరి–గమపమ	ధనిసప–,నిమప
	గమధని–సా; *సనిసరి–,రిసరి–పగామ		
	రిసనిస–,రిసని–పమ.గమ–మధ.ధని–నిస.సరి మప.గమ–రిసనిస*	గా,రి–సనిపా	,రిసరి –నిసపని

చరణము	; ; ; ; సాసా–సనిరిస–పా ; సర –సు. . .–డ		
	మధపని–ధధపమ–ధపమ.ధ–ప.మప.గ–,మరిస ని . . . –న్నే. . . స . . . . త . త . ము.	రి్నిస.రి–గమధా .ఽశొ.ని . . యా	నిసరిని–సా , రి . . . . డు ము
	సనిపమ–గమధని * . .న్నా. ను . ర . *		
1.	రీ ; ; సా ; సీరీసానీసా పా;–;మా.పానీ–ధాపా–మాపా గామా–,ధాని ‖సరసుడ‖	గా;–;మా	రీసా ;రీ
2.	ధానిప–ధపమప–మగమ.ని–ధాని.ప–మ.గమరి సరిగమ–ధానిస–పధప.ని–ధప.గమ–ధానిస సనిపమ–నిధాని ‖సరసుడ‖	రిని.సని–పమగమ	ధాని.స–రిగమరి

3.	సరిస.ని–స.సనిప–నిధప.ధ–ప.పమ.గ–మరి.గమ		
	ప.గమరి–సరిసని–సనిపమ–పనిసరి–గమరిస	రిగమ.ధ–నిసరిగ	మరిస.స–నిపమగ
	మరిస.రి–గమధని ‖సరసుడ‖		
4.	సా,ని–రిసనిప–,మనిధ–పగామ–రిసరిని		
	సా;–;నిస–రిగమ.రి–సరిగమ–ధనిసరి	సనీస–పనిమప	మగమమ–ధధనిని
	సపా.ని–ధనిపధ–మప.మగ–మరిగమ–ధనిసరి		
	గగామ–రిసనిరి–,సనిప–గగామ–రిస.రిగ	మధని.స–రిగమరి	సనిప.ని–సనిపమ
	గమరి.గ–గమధని ‖సరసుడ‖		

(3) చ ల మే ల జే సే వు

శంకరాభరణ రాగము—ఖండజాతి అటతాళము—14 క్రియలు

29 మేళకర్త రాగము—చిత్రతరమార్గము—విషమగ్రహము (విషమసమము)

రచయిత : స్వాతి తిరునాళ్

ఆరోహణ =స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణ =స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :-చలమేలజేసేవురా ? సరసకురాక సామి

అను పల్లవి :-జలజాక్షుడైన చక్కని సరసిజనాభ దేవా

చరణము :-పాపజాతి మారుడు.

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	; ; ; ; సానీ-పా,మ-గారీ (పమగరి) చల మే . . .		

	సా;–;ధరి–రీ;–సరిగరి–రిగరిరి ల . . జే సే, ...	నీ,.స–రిగసా	సరిగమ–పధనిస . . . .
	నీస.ధ–నిపధని–రిని.సధ–నిప.ధమ–పగ.మరి వు.రా . . . . స. . . . . ర		
	గసా.రి–సనిధని–ససరిరి–గగమమ–పపధని . స . . . . . కు.	సరిసా–,నిధని . . రా . . .	పా,మ–పమగరి రా . సా. . .
	సా.రిగ–మపధని* . మి. . . . .*		
అనుపల్లవి	*సాధా–పా;–పమగమ *జ ల జా		
	పా;–పా;–పధనిధ–మపధప–గమపమ తు . డై. . . . . . . న . . .	సనిరిస–గరిమగ చ.	మపమప–ధనిసరి కృ. . . . . . .

	సానిధ–నిపధని–సానీ–సారీ–రిసనీ		
	ని . . . . . . సర సి		
	,ససా–రీరీ–రిగమగ–గరిసని–ధపధని	రిసాధ–పమ.ధప	,మగరి–గస.సా
	జ . . . నా.	. భ. . . . దే	. . . .
	సధప.మ–పాధని*		
	. . . , వ . .		
ముక్తాయి	*సానిధ–పమ.ధప–,మగమ		
స్వరము	పా,మ–గరి.సరి–గరిగరి–,స.నిరి–సనిధని	పా,ధ–నిసరిని	,సరిగ–సారిగ
	మపమ.గ–మపధని–సరిగరి–స.నిసరి–,సనిరి		
	సాని.ధ–నిసనిధ–పమ.గమ–పనిధని–స.ధనిప	ధని.మప–ధని.గమ	పథని.రి–గమపధ
	ని.సరిగ–మపధని ‖చలమేల‖		
చరణము	;; ;; పా;–;పమ–గ.రిగమ		
	పా ప		

	గా;–గమగరి–సారిగ–రిరిస.స–నిప.ధని	సమామ–గరి.సవ	,పమగ–పసారి
	జా . . . . . తి	మా. . . . రు.	. . . డు. .
	నిధ.పమ–గ.రిగమ॥		
	. . . .		
1.	పా;–;మా–గారీ–సా;–నీసా		
	రీసా–నీసా–ధా;–నీపా–ధానీ	సారీ–నీ;	సారీ–గాసా
	;రీ–గామా ॥పాపజాతి॥		
2.	గా,మ–గరి.సగ–రిరిసని–సరీస–నిసధని		
	ఫా,ధ–నిసరిని–సా,రి–గరిగా–,మగమ	ధపామ–గరి.పమ	గరి.మగ–రిస.గరి
	సని.సరి–,గామ ॥పాపజాతి॥		
3.	పా,ధ–పమపా–,మగమ–పా,గ–రిసనిధ		
	ఫా,ధ–నిసరిస–పా,మ–పధపా–,నిధని	పా,స–నిధపా	,నిధమ–పా,ధ
	నిసపా–,రిగమ ॥పాపజాతి॥		

4.	సా,స-,సపస-,స.ధని-సనీధ-పమగమ		
	ధా;-మారీ-గమగరి-సాపాసా	నీరీ-గా,మ	ధా,ని-గా,రి
	సానిరి-,సగా-రిగమగ-రిసా.రి-గరిసని		
	రిని.సధ-నిప.ధని-సరిగమ-గరిసరి-సానిధ	పధనిస-నిధ.పధ	పామగ-రిసనీ
	,సరిగ-మపధని ॥పాపజాతి॥		

12. త్యాగరాజ కృతులు

(1) తులసీ జగజ్జననీ

15. మేళకర్త - సావేరి రాగము - రూపకతాళము చతురశ్రజాతి.
చిత్రతమమార్గము —2 అక్షరముల అనాగతగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ ṡ

అవరోహణము : ṡ ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : తులసీ జగజ్జననీ దురితాపహారిణీ ॥తు॥

అనుపల్లవి: నిలవరమగు నీసరివేల్పులు లేరట బ్రోవుమికను॥

చరణము : చరణయుగంబులు నరులకు పరమవైకుంఠమట
సరసిజాక్షి నీ మధ్యము సకల సురావాసమట
శిరమున నైగమకోటులు చెలగుచున్నారట
సరస త్యాగరాజాది వరభక్తులు పాడేరట.

	ద్రుతము	లఘువు
పల్లవి	;సా	రీగా రీసా
	తు	లసీ . జ
	సనిధా	;సా సాసా
	గ. .	.జ్జ న నీ
2	;సా	రిపమగ రీసా
	తు	ల. సీ . . జ
	సారిసధా	;ధా సాసా
	గ . . .	జ్జ న నీ

3	;సా	౯ధపమ	గ౯సా
	తు	ల. సీ .	. . జ
	సా౯స సా౯స	ధా నా	సాసా
	గ	. జ్జ	న నీ
4	;సరి	మపధధ	మగరిస
	తు.	ల .సీ .	. . జ .
	సా౯స సారిస	ధా సా	సా సా
	గ	. జ్జ	న నీ
5	సరిమప	ధ౯సని	ధపమగ
	తు.ల.	సీ. . .	. . జ .
	రిససని	ధా సా	సా సా
	గ. . .	. జ్జ	న నీ
	;ధా	ధాపా	;ధా
	దు	రితా	వ
	పా,ధ	పమగా	రీసా
	వా .	. . .	౯ణీ
6	;సా	రీపమ	గరిసా
	తు	లసీ.	. . జ
	సా౯స సా౯స	ధా సా	సాసా
	గ	. జ్జ	న నీ
	;సా	రీపమ	ధాధా
	దు	రితా.	. వ

	మపధస	,నిధమ	గరి.గరి
	హా. . .	. రి .	. . ణీ.
	సరి } తులసి		
	. .		
అనుప	;మప	,ధసా	సాసా
	ని ల	వ ర	మగు
	సా;	సాసని	ధా;
	సీ	సరి.	వే
	ధాసా	సనిధా	ధపధా
	ల్పులు	లే. .	ర. ట
	పమపధ	పమగా	రీసా
	బ్రో. . .	వు. మి	కను
2	;మప	.ధగరి	సాసా
	నిల	వగ.	మ గు
	సా	సాసరి	సనిధా
	సీ	స రి .	వే. .
	సరిగరి	సాసని	ధాపా
	ల్పు లు.	లే. .	ర ట
	పమధధ	పమగా	రీసా
	బ్రో. . .	వు. మి	కను

3	;మప	,ధగరి	సాసా
	నిల	వర.	మగు
	సనిధా	పమపధ	సరిగా
	నీ..	స.రి.	వే..
	రిగరిగ	రిససని	ధపధా
	ల్పు.లు.	లే...	ర.ట
	మపధస	నిధమా	గాగరి
	బ్రో...	వు.మి	క ను.
	సరి .. } తులసీ		
చరణము	;పప	పాధా	పా;
	చర	ణయు	గం
	పాపా	పాపమ	ధపధా
	బులు	న రు.	ల. కు
	;మమ	,మమా	పా;
	పర	మవై	.
	మారీ	పామగ	రీ;
	కుం.	ర మ.	ట
	;సరి	గారీ	సాసా
	సర	సి జా	.క్షి
	సనిధా	సా;	సాసా
	నీ..	మ	ధ్యము

చరణము

;సరి	సారీ	మా;
సక	ల సు	రా
పా;	పమధప	ధా;
వా	స . మ.	ట
;ధస	,నిధా	ధపమా
శిర	మున	నై. .
పాధా	సా;	సాసా
గ మ	ళో	టులు
;పధ	సరిమా	మగరీ
చెల	గు. .	చు. .
సా;	సా,ని	ధపధా
ను	న్నా.	ర. ట
;ధధ	ధాగా	రీసా
సర	స త్యా	. గ
సా;	సనిధా	పాధా
రా	జా. .	. ది
ధాసా	సాసని	ధపధా
వ ర	భ . .	క్త.లు
పాధధ	పమగా	రీగరి
పా. .	డే. .	ర ట.
సరి . . } తులసీ		

(2) ఎటుల బ్రోతువో

16వ మేళకర్త – చక్రవాకరాగము – త్రిపుటతాళము – త్రిశ్రజాతి
చిత్ర తమ మార్గము — 2 అక్షరముల అనాగతగ్రహము

ఆరోహణము : సా రి గ మ ప ధ ని సా

అవరోహణము : సా ని ధ ప మ గ రి సా

పల్లవి :– ఎటులబ్రోతువో తెలియ నే కాంత రామయ్య॥ఎ॥

అనుపల్లవి :– కటకట నా చరితము కర్ణకఠోరమయ్యా ॥ఎ॥

చరణము :– పట్టె గొడ్డురీతి భక్షించి తిరిగితి
పుట్టు లోభులను పొట్టకై పొగడితి
దుష్టులతో గూడి దుష్కృత్యములు సల్పి
జుట్టు బడిన త్యాగరాజుని దయతో ॥ఎ॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	;సారీ	గా;	మా;
	ఎటు	ల	బ్రో
	పా,మా.	ధా పా	ధా;
	తు వో	తెలి	యు
	ధసనా;	సనిధా	పా;
	నే. .	కాం..	త
	పమధపాప	మగరీ	పమగరి
	రా. . . .	మ. .	య్య. . .

2	సని.సారీ	గా;	మా;
	.. ఎటు	ల	బ్రో
	పా,మా,	ధాపా	ధా;
	తు వో	తెలి	యా
	ధనిసరిసరి	సనిధా	ధానిధపా
	నే....	కాం..	త...
	ధానిధపాధపమా	మగరీ	పమగరి
	రా......	మ..	య్య...
3	సని.సారీ	గా;	మా;
	.. ఎటు	ల	బ్రో
	పా,మా,	ధాపా	ధా;
	తు వో	తెలి	య
	ధనిసరిగరి	ససనిధ	నిధపమ
	నే.....	కాం....	..త.
	గమపధనిస	నిధపమ	పమగరి
	రా.....	మ...	య్య...
4	సరి.సారీ	గా;	మా;
	.. ఎటు	ల	బ్రో
	పా,మా,	ధాపా	ధా;
	తు వో	తెలి	య

4	ధనిసరిగమ నే.	గరిసని కాం. . .	ధనిసరి తి. . .
	గమపధసస రా.	రిసనిధ మ. . .	పమగరి య్యా. . .
	సనిసారీ . . ఎటు	గా; ల	మా బ్రో
	పా,మా, తు వో	ధా పా తె లి	ధా; య
	పా ; ; . . .	; ; . .	; ; . .
అనుపల్లవి	;నీధా క ట	పామా క ట	ధా; నా
	ధా,నీ, చ రి	రీ; త	సా; ము
	;ధానీ క .	సా; ర్న	ధానిధ పా క . . .
	ధానిధ పాధప మా తో . . . . . ర	మగరీ .మ .	పమగరి య్యా. . .
	సని } ఎటుల . .		

చరణము	; ; పా	పా;	పా;
	వ	ట్టె	గొ
	మగారీ,	గామా	పా;
	ద్దు . .	రీ .	తి
2	; ; పా	పా;	పా;
	వ	ట్టి	గొ
	మగపమగరి	గామా	పా;
	ద్దు.	రీ .	తి
3	; ; పా	ధానిధ	పా;
	వ	ట్టి . .	గొ
	మాపమగరి	గామా	పా;
	ద్దు	రీ .	తి
4	; ; పా	ధసనిధ	పా;
	వ	ట్టి. . .	గొ
	మా,గరీ	గా మా	పా;
	ద్దు . .	రీ .	తి
	; ; పా	పా;	పామా
	భ	క్తిం	చి .
	పాధాపా	ధానిధ	పమ`రి
	తి రి .	గి . .	తి . . .

5	సరిగమ. పా	ధసనిధ	పా;
	. . . . వ	ట్రి. . .	గో
	మగపమగరి	సరిగమ	పా;
	డ్డు.	రీ . . .	తి
	; ; గమ	పా;	ధా;
	భ .	త్రిం	చి
	పధనీ,స	పధా,	పా;
	తి .రి .	గి .	తి
	; ; పా	పామా	ధపాము
	పు	ట్టు .	లా . .
	మగపమగరి	రీ;	సా;
	భు	ల	ను
	; ; సా	పమగా	మా;
	పొ	ట్ట. .	కై
	పాధాపా	ధసనిధ	పా;
	పొగ .	డి. . .	తి
	; ; ధా	నిధపమ	ధా;
	దు	ష్టు.. .	ల
	ధనిసానీ	సారీ	సా;
	తో. . .	గూ.	డి
	;ధనిసా	నిసరీ	సరిగా
	దు. .	దుష్కృ—..	త్య..

5	రిగమ. గమగ	రీ;	సా;
	ము.. లు . .	స	ల్పి
	;ధానీ	సరిగా	రిససా
	అ .	ట్టు..	బ. .
	సాసనిధా	ధానిధ (ధసనిధ)	పా;
	డి న . .	త్యా..	గ
	గమపధసస	సనిధా	పా;
	రా.	జ. .	ని
	ధాసధ పాధప మా	మగగీ	పమగరి
	ద.	యు..	తో
	సని . . } ఎటుల		

(3) ప్రక్కల నిలబడి

22 మేళకర్త :- ఖరహరప్రియరాగము-త్రిపుటతాళము-త్రిశ్రజాతి
చిత్ర తమ మార్గము — 4 అక్షరముల అనాగతగ్రహము

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని ṡ

అవరోహణము : ṡ ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :- ప్రక్కలనిలబడికొలిచే ముచ్చట బాగదెల్పరాదా ॥ప్ర॥

అనుపల్లవి : చుక్కలరాయని గేరుమోముగల సుదతి సీతమ్మ,
సౌమిత్రీ రాముని కిరు ॥ప్ర॥

చరణము :- తనువుచే వందన మొనరించు చున్నారా
చనువున నామకీర్తనము సేయుచున్నారా
మనసున దలచిమైమరచి యున్నారా
నెనరుంచి త్యాగరాజునితో హరిహరి మీ రిరు ॥ప్ర॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	; ; పా	ధా;	ధానిధ పధ
	ప్ర	క్క	ల . . . .
	ṡా,నీ,	నిధధప	మా;
	ని ల	బ . . .	డి

2	మపామ. పా . . . ప్ర	ధా; కృ	ధానిధ పధ ల . . . .
	ధని సారిస నీ ని . ల . . .	ధానిధ పాధప బ	మా; డి
(1)	మపమనిధా . . . కొలి	పా; చే	పధధప . . . .
	గా,మపా ము . .	పమగా చ్చ . .	రీ; ట
(2)	గమప,నిధా . . . కొలి	పాధానీసని చే	ధానిధ పాధప . . . . . .
	గా,మపా ము . .	పమగా చ్చ . .	రీ; ట
	;సరిగా బా . .	రిగమా గ. .	పధనీ, డె. .
	నిధధపమా ల్పు. . .	గామగ గా	రీగరి రీ రా, . .
	సా ; ; దా	; ; . .	;నిస ఆ.
	రిగమపధని	సారిస నీసని	ధానిధ పాధప . . . . . .

3.	పమ. పధ పధనీ	ధనిసా నిసరీ	రీగరి సరి
	. . ప్ర. . . .	కృ.. . . .	ల. . . .
	పససారిసనీ	ధానిధ పాధప	మా;
	ని. ల . . .	బ	డి
	మపమ.నిధా	పధ నీసని	ధానిధ పాధప
	. . . కొలి	చే. . . .	. . . . . .
	గా,మపా	పమగా	రీ;
	పు . .	చ్చు..	ట
	సా ;	; ;	; ;
	ఆ	. .	. .
అనుపల్లవి	; ; సా	రీ;	రీ;
	చు	కృ	ల
	సరిగా,మ	రీ;	సా;
	రా.. .	యు	ని
2	నిసాని.సా	రీ;	రీ;
	. . . చు	కృ	ల
	సరిగామగగా	రి రి రీ	సా;
	రా.. . . .	యు.. .	ని

3	సరీని. సా	రీ;	రీ;
	... చు	క్క	ల
	పధనిసరిగ	రీగరి రీ	సా;
	రా.....	య.. .	ని
	నిసాని.ధని	సరిగా	రీసా
	... గే.	రు..	..
	ప సా నీ,	నిధధా	పా;
	మో.ము	గ. .	ల
	మపమ. పసా	నీ;	నిధధస
	... సుద	తి	సీ...
	సనినిధధప	మా;	మగపమ
	త.	మ్మ	సొ...
	గా,రీ,	సా;	;సని
	మి త్రి	తో	రా.
	సరిగ,రిగమ	గమపధ	పమగరి
	...ము..	ని ...	కి ...
	గమపమ } ప్రక్కల		
	రు ...		
చరణము	;, పపా	పా;	పా;
	తను	వు	చే
	గా,మపా	సమగా	రీ;
	వం ..	ద ..	న

2	గమప.నిధా	పా;	పధనీ
	. . . తను	వు	చే..
	ధానిధ పాధప మరి	గామగ గా	రీ;
	వం..	ద . . .	న
3	గమప.నిధా	పా;	పధనిస
	. . . తను	వు	చే. . .
	ధానిధ పాధప మా	గామగ గా	రీ;
	వం.	ద . . .	న
4	గమప.నిధా	పధ నీసని	ధానిధ పాధప
	. . .. తను	వు. చే. .	. . . . . .
	గా,మపా	పమగా	రీ;
	వం . .	ద . .	న
	; , గమా	పా ధని	ధానీ
	మొన	రిం . .	. చు
(1)	పా,మ;	మగగా	రీ;
	చు .	న్నా..	రా
(2)	పా ధానిధ పమా,	మగగా	రీ;
	చు	న్నా..	రా
	; , పమా	గా;	రీ;
	చను	వు	న

2	రిసనిసాని	సరిగా	రిగమా
	నా....	మ..	కీ..
	పామా;	గామగగా	రిగరిరీ
	ర్తన	జే...	యు...
	గమపధనీ	నిధధా	పా;
	ము....	న్నా..	రా
	;, మన	సు	న
	దల	చి	మై
	మ	ర	చి
	యు	న్నా	రా
	నెన	రుం	చి
	త్యాగా	రా	జు
	ని	తో	హా
	రిహా	రి	మీ
	రిరు ॥(పక్కా)॥		

'మనసున' మొదలు ఎనిమిది ఆవర్తముల సాహిత్యమును అనుపల్లవి మాదిరిగా పాడుకొనవలెను.

(4) ఎంతరాని

హరికాంభోజిరాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి
చిత్రతరమార్గము—మూడక్షరముల అనాగతగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి గా మ ప ధ నీ ស

అవరోహణము : స నీ ధ ప మ గా రి స

పల్లవి॥ ఎంతరానీ తనకెంత బోనీ నీ చింత విడువజాల (శ్రీ)రామ ॥ఎం॥

అనుపల్లవి॥ అంతకారి నీ చెంతజేరి హనుమంతుడై కొలువలేదా ॥ఎం॥

చరణము॥ (1) శేషుడు శివునికి భూషుడు లక్ష్మణ వేషుడై కొలువలేదా ॥ఎం॥
(2) శిష్టుడు మౌనివరిష్ఠుడు గొప్ప వసిష్ఠుడు హితుడుగాలేదా ॥ఎం॥
(3) నరవరసీకై సురగణముసు వానరులై కొలువలేదా ॥ఎం॥
(4) ఆగమోత్తమగు నీ గుణముల శ్రీ త్యాగరాజు బాడగలేదా ॥ఎం॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	; , ధా–,నిసా–;నీ–,నిధా	ధప.ధా–,నిసా	;ధనిసారిస నినిధా
	ఎం తరా నీ తన	. . కెం తరా	నీ. . . . . తన
2	ధధ.ప–ధా,నిసరిగామగ-రిససాధనిసారిసనినిధా	ధనిధనిపప–ధాపధనిస	నీ సిధధప–మాగమ
	. . .కెం త రా. . . . . నీ. . .తస	. . . .కెం తరా. . .	. . . . . నీ . .
3	పధప.ధ– ; నీ సరిగామగ ,,	,,	,,
	. . . ఎం తరా. . . . . ,,	,,	,,
	పధపమ–మగమప.పమపధ–ధపధనిపామగరిగ	సా ; ; సా	నీసరిసానీ-ధానిసనీధా
	. . చిం త . . . . వి. . . దువ .జా	ల శ్రీ	రా. . . . మ. . . .

4	ధనిసనిధప,ధ– ;నీసరిగామగ......	....	....
	......ఎం తరా.. ..నీ.తన	కెం త పో	నీ నీ
	పధపమ–	సా ; – ; సా	నిసరిసనిధ.ధని–
			సనిధప పధనిస
	...చిం. త విడువజా	ల శ్రీ	రా....మ.........
	రిసనిధపమ / ...... } ఎంతరా		
అనుపల్లవి	;, స –, స నిస–నిసరీరీ–నిసరిగ	మగరీగరి–రిససా	సనిధనిసారిస–నిసిధా
	...అం త కా, ...రి నీ...	..చెం.. .తజే	..రి.... .హాను
	;,ప– మగమాధా–ధా,ని సా–సారిసనీ సని	ధాధానిధ–పాధపమ	గమగమపా–మపధా పధనీ
	...మం.. తు . డై . కొ. .లు..	వ లే......	దా.... ......

	ధనిస నిధప ...... } ఎంతరాని		
చరణము	; , సా–,ససా–;సిధ–,నిసా శే . షుడు– శివు నికి	;సా–,ససా శే షుడు	;సనిధా–,నిసా శి. వు నికి
	;సా–,ససా–;ధనిసారిస–నిధనీ సా శే షుడు శి. వు . . . . ని కి	;సమ–,గసా భూ. షుడు	;ధనిసారిస స ని ధా ల. . . . . త్మ్రణ
	; , ప– మగమాధా–ధా,నిసా–సారిసనీసని వే షు. . డై . . . కొ..లు..	ధాధానిధ–పాధపమా వ లే.	గమగమపా– మపధా పధనీ దా.. . . ..
	ధనిసనిధప ...... } ఎంతరానీ		

(మిగతా చరణములు పై విధముగనే పాడుకొనవలెను)

(5) శోభిల్లు సప్తస్వర

15వ మేళజన్యము—జగన్మోహినీ రాగము—రూపకతాళము—చతురశ్రజాతి.

చిత్రతమమార్గము—సమగ్రహము.

ఆరోహణము : స గ మ ప ని స

అవరోహణము : స ని ప మ గా రి స

పల్లవి :– శోభిల్లు సప్త స్వర సుందరుల భజింపవే మనసా ॥శో॥

అనుపల్లవి :– నాభిహృత్కంఠ రసన నాసాదులయందు ॥శో॥

చరణము :– ధర ఋక్సామాదులలో వరగాయత్రీ హృదయమున
సురభూసుర మానసమున శుభ త్యాగరా (జాదులలో)జునియడ ॥శో॥

	ద్రుతము	లఘువు	ద్రుతము	లఘువు
పల్లవి	గా ;-	;మగ-రీసని	సా;	గా ; -మామా
	శో	భి . .ల్లు.	స	ప్త స్వ ర
2	గా ;	;పమ-గరిసని	సా;	గా ; -మామా
	శో	భి . . .ల్లు.	స	ప్త స్వ ర
3	గ మపని	పమ.పమ-గరిసని	సగమా	గమపా -మపనీ
	శో. . .	. . భి . . .ల్లు.	స . .	ప్త. . స్వ .ర
4	సనిపమ	గా.పమ-గరిసని	సగమా	గమపా -మపనీ
	శో. . .	. భి . . .ల్లు.	స . .	ప్త. . స్వ. ర
	సా;	సానీ-పామా	గమపా	మపనీ -పనిసని
	సుం	దరు లభ	జిం. .	ప .వే మనసా

4	సాగా	రీసా – సనిపమ	గమపని	సనిపమ –గమపని
	సు౦.	దరు ల. భ.	జి౦...	వ. వే. మనసా
	సనిపమ	గా. పమ–గరిసని	సా;	గా; –మామా
	శో...	. భి. . .ల్లు.	స	ప స్వ .
	గా;	;పమ – గరీ,	సా;	; ; ; ;
	ర	. . . .	.	. .
అనుపల్లవి	పా;	నీ;–సాగా	రీ సా	నీసా –రీనీ
	నా	భి –హ్యా.	త్కా౦.	తర స.
	సా;	; ; ; ;	సనిపమ	గప పని–పనిసా
	న	. .	....	....

అనుపల్లవి	పా;	నీ;-సాగా	రీ సా	నీసా -రీసా
	నా	భీ హ్మా.	త్కం.	ఠర సన
	పా;	నీ;-సాగా	గీ సా	నీసా -గాగా
	నా	భీ హ్మా.	త్కం.	ఠర సన
	మగరిస	నీసని-పమగా	పమగరి	సాగమ-,పనీ } శ్లో
	నా. . .	.సా. . . .	దు. . .	లయం. దు. }
చరణము	గామా	పా; పా నీ	పనిసని	పామా-గా;
	ధ ర	బు శ్చా.	మా..	దుల లో
	పామా	మగరీ-సా నీ	సగమా	గమపా -పా;
	వ ర	గా. . యత్రీ	హ్మా.ద	య.ము-న

2	;గమ	పా ; -పానీ	పనిసని	పనిపమ -గా;
	ధర	ఋ క్షా.	మా...	దు.ల. లో
	;పమ	మగరీ-సా నీ	సగమా	గమపని -పా;
	వర	గా.. యత్రీ	హ్యా.ద	యు.ము. న
	సుర	భూసుర	మా	నసమున
	శుభ	త్యాగ	రా	జునియుక ॥శ్రీ॥

(అనుపల్లవివలె పాడుకొనవలెను)

(6) శ్రీ నారద

22 మేళజన్యము - కానడరాగము రూపకతాళము - చతురశ్రజాతి
చిత్రతమమార్గము— సమగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి గ మ ప మ ధా ని సా

అవరోహణము : స ని స ధా ప మ ప గా మ రి స

పల్లవి :—శ్రీనారద నాద సరసీరుహభృంగ శుభాంగ ॥శ్రీ॥

అనుపల్లవి :—దీనమానరక్షక జగదీశ భేశసంకాశ ॥శ్రీ॥

చరణము :—వేదజనిత వర వీణా వాదన తత్వజ్ఞ
ఖేదకర త్రితాప రహిత ఖేచరవినుత
యాదవకులజాప్తపదా మోదహృదయ మునివర్య
శ్రీద త్యాగరాజనుత శ్రీకర మాంపాలయ ॥శ్రీ॥

	ద్రుతము		లఘువు	
పల్లవి	రీ	;	సా;	సీసా
	శ్రీ		నా	రద
	సని	ధని	,ధనీ	సాసా
	నా	. .	ద	స ర
2	రీ	,స	నిసాని	సరిసా
	శ్రీ	.	నా. .	ర, ద
	సని	ధని	.ధనీ	సాసా
	నా.	. .	. ద	స ర

3	రీగరి	రీ	సారిసనా	సనిసా
	(శ్రీ)..	.	నా. . .	ర. ద
	సని	ధని	,ధనీ	సాసా
	నా.	. .	. ద	స ర
	;	రీ	గాగా	మానీ
	.	స్రీ	రుహా	బ్రం.
	పా	మా	రిగమామప	గమరిస
	.	గ	శు. భాం . .	. . గ.
4	నిస	రిగ	మాపమగమ రీశా	
	. .	(శ్రీ)	నా . . . . రద	
	సని	ధని	,ధనీ	సాసా
	నా.	. .	. ద	సర
	గగ	రిస	రిగమప	ధనిసరి
	స్రీ.	. .	రు. .హా	బ్రం. . .
	సని	,ధ	పమ. పమ	గమరిస
	గ.	శు	. . భాం.	. . గ.
	నిస . .	(శ్రీ)నారద		
అనుపల్లవి	;	ధా	పామా	పాపా
	.	దీ	న మా	. న
	గా	;	మాధా	ధాధా
	ర		తుక	జగ

అనుపల్లవి	పధ	సీ	; ;	; ;
	దీ.	.		
	నిస	,ని	ధా;	; ;
	. .	.	.	. .
	ధని	,ధ	పా;	; ;
	. .	.	.	. .
	మప	,మ	గా;	; ;
	. .	.	.	. .
	రిగ	,రి	రీ ;	; ;
	. .	.	.	. .
	సా	,ని	రీ ;	సా;
	.	.	.	.
	;	నీ	ధామా	;పా
	.	దీ	న మా	న
2	గా	;	మాధా	ధాధా
	ర		క్ష క	జ గ
3	పధ	పధనిధ	పామా	;పా
	దీ.	. . . .	న మా	న
	గా	;	మాధా	సధసధ
	ర		క్ష క	జ. గ.
4	సా	ధా	పామా	;పా
	దీ	.	నమా	న
	గా	;	మాధా	ధనిసరి
	ర		క్ష క	జ. గ.

5	రిస	సీ	పాధప	మాపా
	దీ	.	నమా.	. న
	గా	;	మాధా	ధనిసరి
	ర		క్ష క	జ. గ.
	గా	;	రిసనిస	,నిపమ
	దీ		శ.భే.	. శ .
	మప	,మ	గాపమ	గమరిస
	సం.	.	. కా	. . శ.
	నిస	శ్రీనారద		
చరణము	;	ధా	పామా	పాపా
	.	వే	ద జ	ని త
	మా	పా	పమగా	మా;
	న	ర	వీ . .	ణా
	పమ	గమ	రీ ;	రీసా
	వా.	. .	.	దన
	రీ	;	గరిసని	సా;
	త		త్వ. . .	జ్ఞ
	;	సీ	సారీ	రిరీ
	.	ఖే	ద క	రత్రి
	గా	;	మాధని	సరిసా
	తా		ప ర .	హి.త

చరణము	సని	సరి	సనిపా	మపనిప
	ఖే.	. .	చ. ర	వి.ను.
	గా	;	; ;	; ;
	త			
	గమ	,రి	రీ;	; ;
	. .	.	.	
	సా	,ని	రీ;	సా;
	.	.	.	.
	;	పా	మాపా	రిగమప
	.	యా	ద వ	ను.ల .
	పమ	గమ	రీ సా	రిసనిస
	జా	. .	త్త .	స.దా.
	,ని	పా	మాపా	గామా
	.	మో	ద హ్మా	ద య
	ధా	ధా	ధనీధ	పా;
	ము	ని	వ. .	ర్య
	;	(శ్రీ)	దత్యాగ	
	రా	.	జ వినుత	
	(శ్రీ)	.	కర మాం	
	పా	.	లయ	॥శ్రీనారద॥

[అనుపల్లవివలె పాడుకొనవలెను]

15)

(7) యోచనా

22 మేళజన్యము—దర్బారు రాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి
చిత్ర తరమార్గము—2 అక్షరముల అనుగత గ్రహము

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ ని ṡ

అవరోహణము : ṡ ని ధ ప మ రి గా రి స

పల్లవి :- యోచనా కమలలోచన నన్ బ్రోవ ॥యో॥

అనుపల్లవి :- సూచన తెలియక నొరుల
యాచన జేతుననుచు నీకు
తోచిన ద్యుతి విజితాయుతవి
రోచన నన్ను బ్రోవనింక ॥యో॥

2. కేచన నిజభక్త నిచయపాపవి
మోచన గల బిరుదులెల్లగొని . న
న్నేచనా కృతవిపినచర వరాభి
షేచనా త్యాగరాజ పూజిత ॥యో॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	; రీ – పామా – పా ; – ; ;	మపధప–పమరీ	గాగా–రిసరీ
	యో– . చ నా	....	క మ ల..
	;పమ– రీరిగ – సా ; – ; ;	;ధప–మపధప	పమరీ–గాగా
	లో. .చ. న	నను బ్రో...	... వ .
2	రిస. రీ –పామా–పధాప–మపధని	రిమపధ–పమరీ	గాగా–రిసరీ
	..యో . చ నా.	....	క మ ల..
	;పమ – రీరిగ – సా ; – ; ;	;ధప–మపధప	పమరీ–గాగా
	లో. .చ. న	నను బ్రో...	... వ .
3	రిస. రీ –పామా–పధా.ప–మపధని	సా.పధ–పమరీ	గాగా–రిసరీ
	..యో . చ నా	. .....	క మ ల..
	; పమ – రీరిగ – సా ; – ; ;	;ధప –మపధని	పమరీ–గాగా
	లో. .చ. న	నను–బ్రో...	... వ .

4	రిస. రీ –పామా–పధాప–మపధని	సరిగగ–రిస. రిస	ధపగా–గారిస
	. . యో . చ నా.	. . . .	. . క మల .
	రీపమ–రీరిగ–సా ; ; ;	సా, రి–నిసపా	, నిమప–గాగా
	. లో. . చ. వ	వ . ను. బ్రో	. . . వ .
5	రిస. రీ –పామా–పధాప–మపధని	సరిగగ–రిస. రిస	ధపగా–గారిస
	. . యో . చ నా.	. . . .	. . క మల .
	రీపమ–రీరిగ–సా;–సా;	సారిససారిససా పానిప	పానిప పారీగరిరీగరి
	. లో. . చ. వ .	వ . . . . న్నా. .	. . . . బ్రో. . . . .
	రిస. రీ –పామా–పధాని–పా;	రీరిగ–సరీ,	సా ; ; ;
	వ. యో . చ నా. . .	. . . . .	.

అనుపల్లవి	;ధా–;పా–మపధప–పమధప	పమరిమ–సారీ	రీ పమ–పా;
	సూ చ న . . . . . తెలి	య. . . క .	నొరు. ల
	;ధా–నీపా–ధపపమ–రీపమ	పామప–ధాధా	నీ;–రిసనిస
	యా . చ స . . . జే. .	తున . ను చు	నీ కు. . .
	ధప.ధా –;పా–మపధప–పమధప	పమరిమ–సారీ	రీ పమ–పా;
	. . సూ చ న . . . . . తెలి	య. . . క .	నొరు. ల
	;ధా–నీపా–ధపపమ–రీపమ	పామప–ధాధా	నీ;–సా;
	యా . చ న . . . జే. .	తున . నుచు	నీ కు
	నీ సరి –సరిగగ–రిస నీ –సధ పధ	ధ రిసప–,పధా	ని పామ–గాగా
	తోచిన–..ద్యుతి విజితా .యుతవి	రో.చన . న	న్నుబ్రోవ–నింక
	రిస॥		

చిట్టస్వరం	. . రిమ–ప.ధపమ–పమగా–గారిస	రీ,గ–రిసనిస	రిమపమ–పా;
	ధధని.ప–పధ.మప–ధధపమ–పధనిస	పాధమ–పధపమ	పధాని –సా;
	పాధ.ప–ధనిసరి–గారిస–గరిసరి–	నీరిస–రిసనిస	పధనిస –రీ,రి
	గ.సగరి–సరి.నిరి–స.నిసధ–నిప.పధ	మపధ.ని–రిసనిప	పధనిస–మ.రిగగ
	రిస ‖మోచన‖		
చరణము	ధానీ–పాధా–మాపా–రీమా	రీపా–మారీ	గాగా–రీసా
	కే . చ న ని జ భ.	క్తని చయ	పా . పవి
	రీ పా–మారీ–గాగా–రీసా	రీ నీ–;సా	రీమా–పాధా
	మో. చ న గ ల బిరు	దుతె ల్ల	గొని న .
	నీ;–సారీ–గాగా–రీసా	నీసా–ధాపా	పామాపాధా
	న్నే చనా కృత విపి	నచ ర వ	రా . . భి

చరణము	ధారీ సాసా ;పా–ధా;	నీపా–;మా	గా; రీసా
	షే. చనా . త్యా	గరా జ	పూ జిత
	ధనిపధ–మపరిమ– రిపమరి –గగరిస	రి పమరి–గగరి స	రి నీ స– రి మ ప ధ
	కే.చన–నిజభ . క్తనిచయ–పాపవి	మో.చన–గలబిరు	దు లెల్ల గొని న
	నీ సరి–గగరిస –నిసధప–పమపధ	ధ రిస ప –,పధా	వి పా మ–గాగా
	న్నే చన–కృతవిపి–నచరవ–రా. .భి	షే. చనా . న	న్నుబ్రోవ–నింక
	రిస } ..		

చిట్టస్వరము పాడి పల్లవి అందుకోవలెను.

(8) కాలహరణమేల

29 మేళ జన్యము శుద్ధసావేరిరాగము రూపకతాళము–చతురశ్రజాతి

చిత్రతమ మార్గము—సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ ṡ

అవరోహణము : ṡ ధ ప మ రి స

పల్లవి :— కాల హరణమేలరా హరే సీతారామ ॥కా॥

అనుపల్లవి :— కాలహరణమేల సుగుణజాల కరుణాలవాల॥కా॥

చరణము :— 1 చుట్టిచుట్టి పక్షులెల్ల చెట్టువెదకురీతి భువిని
పుట్టలేక (పుట్టగానే) నీ పదముల బట్టుకొన్న
నన్ను బ్రోవ ॥కా॥

2 పొడవువ నెంతాడుకొన్న భూమిని త్యాగంబు
రీతి
కడువేల్పులు నున్ననీవు గాక యెవరు నన్ను
బ్రోవ ॥కా॥

3 దినదినమును తిరిగితిరిగి దిక్కులేక శరణుజొచ్చి
తనువుధనము నీవెయంటి త్యాగరాజవినుత
రామ ॥రామ॥

	ద్రుతము	లఘువు	
పల్లవి	ధాసా	సాధా	ధాపా
	కా .	ల హ	ర ణ
	మపమధ	పమరీ	;పమ
	మే. . .	ల.రా	హా.
	రీ;	సా;	;రిమ
	రే	.	సీ.
	పా;	;సమ	పాధా
	తా	రా.	. మ
2	ధాసా	సాసధ	ధపపమ
	కా .	లహా.	ర . ణ .
	పధసధ	పమరీ	;పమ
	మే. . .	ల.రా	హా.
	రీ;	సా;	;రిమ
	రే	.	సీ .
	పా;	;సధ	పమపధ
	తా	రా.	. . మ.
3	సరిమరి	సాసధ	ధపపమ
	కా. . .	లహా.	ర. ణ.

పధరిస	ధప,పమ రీపమ
మే...	ల, రా, ,హ,
రీ;	సా; ;రిమ
రే	. సీ,
పా;	;సధ పమపధ
తా	రా, ..మ,
4 సరిమరి	సధధసరిసధప
కా...	ల,హ,ర,ణ,
పధసధ	పమ,రిమపధపమ
మే...	ల . రా... హ,
రీ;	సా; ; ;
రే	,
సరిమ, రి	మప,మపధ,పధరి
సీ,. తా	..రా,. మ..
సరిమరి	సా,సధధప,పమ
కా...	ల హ,ర, ణ,
పధరిస	ధపపమ రీపమ
మే...	ల,రా, ,హ,
రీ;	; ; ; ;
రే	. .

	సరిమా	;రిస ధా;
	ఎ . .	. . .
	సా;	; ; ; ;
	.	. .
అనుపల్లవి	;పమ	పాధాపాధా
	కా.	లహా ర ణ
	సా;	సా; సా;
	మే	. ల
2	;పమ	పాధాపాధా
	కా.	లహా ర ణ
	సాధా	రిసారి;
	మే .	. . ల
3	;పమ	పాధాపాధా
	కా.	లహా ర ణ
	సధరీ	సారీ రిరీ
	మే..	లసు గుణ
	మరిమరి	సా.సధ సధపా
	జా. . .	ల క. . . రు
	పమపమ	రిస.రిమ రిమపధ
	ణా. . .	ల. వా. . , ల.

4	;పమ	పాధా పాధా
	కా,	లహా రణ
	సరిమా	రీసా రీరీ
	మే,,	లను గుణ
	మరిమరి	సధ.రిస ;సధప
	జా. . .	ల, క, . . రు,
	సధసధ	పమ,రిస రిమపధ॥
	ణా. . .	ల . వా, . , ల, ॥కాల వారణ॥
చరణము	;పధ	సాధా పాపా
	దిన	దిన మును
	పమపధ	పమ రిమ పాపా
	తి . రి .	గి . తి . రి గి
	;రీ	మాపా ధాధా
	ది	క్కులే . క
	పాధా	సాధా ;పా
	శ ర	ణుజొ చ్చి
2	పమపధ	,సధా పాధా
	. . దిన	దిన మును
	పమపధ	పమరిస రిమపా
	తి . రి .	గి . తి. రి . గి

;రీ	మాపా	ధాధా
ది	క్కు_లే	. క
పాధా	రిసధా	ధాపా
శ ర	ణు.జొ	. చ్చి
;పమ	పాధా	పాధా
తను	వు ధ	నము
సా;	సాసా	సాసా
నీ	దేయం	. టి
;పమ	పాధా	పాధా
తను	వు ధ	నము
సధరిస	రి రి	; రీ
నీ...	దేయం	టి
మరిమరి	సాసధ	సధపా
త్యా...	గరా.	. . జ
పమపమ	రిస. రిసరి	మపధ
వి. ను.	త. రా..	. మ. ॥కాల
		హరణ॥

(మిగతా చరణములు ఈ విధముగనే పాడుకొనవలెను)

13. ఇతరుల కృతులు

(1) నీలకంఠంభజేహం

28. మేళకర్తజన్యము—కేదారగౌళరాగము—రూపకతాళము—చతురశ్రజాతి
చిత్రతమమార్గము—సమగ్రహము.

కృతికర్త:–
ముద్దుస్వామి దీక్షితులు.

ఆరోహణము =స రి మ ప ని స

అవరోహణము =స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి॥ నీలకంఠం భజేహం సతతం నీరజాసనాది నుతం ॥నీ॥

అనుపల్లవి॥ బాలకుచాంబా సహితం బాలచంద్రసేవితం
శీలగురు గుహ పూజితం శ్రీకదంబ వననాథం ॥నీ॥

చరణం॥ అత్యయరూపాఖండ కావేరీతీరోత్తరాభిముఖం పంచముఖం
నక్షత్రేశ శేఖరం నామరూప విచిత్రతర
రక్షిత భక్తవ్రిముఖం
దక్షతరమీశ్వరం కేదార గౌళప్రియకరం
దక్షిణకాశీపురం । దండిత కామత్రిపురం
దక్షాధ్వర హారంహారం ।దయాకరం కమలకరం

	ద్రుతము	లఘువు	ద్రుతము	లఘువు
1. పల్లవి	సానీ	ధా పాధప మాగా	రీ;	రీసానిసరీ
	నీ .	ల కం.	తం	భ. జే. .
	సా;	రిసనిధపా;	;నీ	సారీమాగా
	హాం	స.తి. తం	నీ	ర జా. స
	రీ;	మాపానిసరీ		
	నా	ది నుతం.		
2.	సారిసనీ	ధా పాధప మాగా	రీమగ	గరిసా నిసరీ
	నీ . . .	ల కం.	తం. .	భ . . జే. .
	సా;	రిసనిధపా;	;నీ	సానిసరిపమగ
	హాం	స.తి.తం	నీ .	ర జా. . . స .
	రిమపస	నిధపా నిసరీ	సానీ	సా; ; ;
	నా. . .	ది. . ను. .	తం	. .

అనుపల్లవి	;రీ	మాగారీసా	రీమా	పాధాపామా
	బా	ల కుచాం	బా.	స హితం
	పా;	;;మగసరి	మపనిస	నిధపా మగరీ
	.	....	....	... ...
	;మప	మాగాసారీ	రీమా	పాధాపా;
	బా	ల కు చాం	బా.	స హితం
	;నిమ	పానీమాపా	పాసా	;నీసా;
	బా.	ల చం. ద్ర	సే .	వి తం
	నీసా	రీమగగరిసా	సా;	;నిధపా;
	శీల	గురు.గు.హా	పూ	జి .తం
	రీసా	నిధపా ;ధప	మాగా	రీమాపానీ
	శ్రీ.	క .దం .బ .	వ న	నా. ధం

చిట్ట	సారిస	నిరిసా నిధపమ	పానిధ	పామగరిమపని
	సరిమని	సరి.పని సరిసని	ధపమగ	రిస.రిమపనిసరి ॥సీ॥
చరణము	;రీ	రీమూపా;	;మగ	రీమగ గరిసా
	అ	క్షయరూ	పా	.ఖం . .డ
	;రీ	రీ రీ మపనిధ	ధపమగ	రీమగ గరిసా
	అ	క్షయరూ,. .	. .పా	.ఖం. . .డ
	;సా	సా. నిసరీ	సా;	రిసనిధపా;
	కా	వే రీ . .	తీ	రో... త్త
	;నీ	సారీరీ;	;రీ	గాసారీ;
	రా	భిముఖం	పం	చముఖం
	సనిధా	పామాగా;	మగరీ	;మగ గ రి సా
	ర . .	క్షిత భ	క్త. .	ప్ర .ము . ఖం

	;గా–రీగా–పా; నిసరీ	సనిపా–;గా	రీ ; గరిరిస
	వా . స ణా స్యం.	వ. ర ప్ర	దం (శ్రీ)...
	గరిరిస–సనిసని–పాగరి–సరిసని	పారీ–;నీ	రీ ; సా;
	వా... ..తా. . పి. గ.ణ.	ఃతిం భ	జే హాం
	;గా–రీగా–పా;–; ;	సా.ని–రీ;	సా ; ; ;
	వా .ర ణా	. . .	.
అనుపల్లవి	గా;–పాగా–;రీ–సా;	;రిస–,నిసా	రీగా–పా;
	భూ . తా ది సం	సే. విత	చర ణం
	గా;–నిపగా–;రీ–సా;	,,	,,
	భూ . .తా ది సం	,,	,,

	గాపా–నీపా–గారీ–సా;	,,	,,
	భూ. .తా .ది సం	,,	,,
	పాసా–సానిస–రీసని–పా;	నీపా–;గా	రీగా – రీ ;
	భూ. తభా. .తి. క	ప్రపం చ	భర ణం
	సాగరి –,నిపా–గ రిస ని –,రిసా	రీ ని ప –,నిగప	గారి ని –,రిసరి
	వీతరా గిణం వినుతయో గినం	విశ్వకా రణం	విఘ్నవా రణం
చిట్టస్వరం	గాప.గ–పనిపగ–రీగస–రిగరిస	నీగరి–సనిపా	నిసరిస–రీగప
	రీగప–గపనిప–నిసరిగ–రిరిసని	ససాప–పాగరి	సనిపప–;నిసరి॥
చరణము	రీగా – ; రీ – ; నీ – సా ;	సానీ–రీ సా	గారీ–;గా
	పుర్రా కం భ సం	భవ ముని	వర ప్ర

పా ; –;గా–రీ ;–సాసా
పూ జి తం త్రికో
సా రి –;రి–;గా– రి సా
మురా రి ప్ర ముఖా
గా ;–పా;–గా;–రీ;
మూ–లా ధా ర
పాసా–,నీ–రీ;–గా ;
ప రా ది చ త్వా
సాసా–సనినీ–పా సా–;సా
ప్రణ వ. . స్వరూ ప
నీరీ–;గా–రీ ;–నీసా
నిరం త రం నిట

;సా–రీ;
ణ ము
;నీ –పా;
ద్యు పా
పానీ–సా;
త్రే. త్ర
గాపా–;గా
రి వా గా
;రీ–;గరి
వ క్ర.
రీసని –పాపా
లచం . ద్ర

గాసా–రీ;
ధ్యగ తం
;గా–రీ;
సి తం
;రీ–సా;
సి–తం
;నీ –పా;
త్మ కం
సా; –సా;
తుం డం
రీ ; – రీ ;
ఖం డం

సరిసని–పా;–గపగరి–సాసా	సా రీ–;గా	రీ–; సా;
ని.జ. వా మ.క. ర వి	ధృ తే త్రు	దం డం
స గా రి–స రీ స–ఫారిస–రీ రీ	పగ పగ–నీ పా	నీ స రి–సాసా
కరాంబు జపాశ బీజా పూరం	కలుషవి దూరం	భూ తా, కారం
స గా రి–స రి స ని –పా ని స– రీ రీ	సా సా–స నిపా	గ రి సని–ధనిసరి
హారాది–గురుగుహా–తోషిత–బింబం	హం స–ధ్వనిభూ	షిత హే.–రంబం॥

(చిట్టస్వరమును పాడి పల్లవిని పాడవలెను)

(3) హిమాచలతనయ

20 మేళజన్యము—ఆనందభైరవి రాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

చిత్ర తర మార్గ—సమగ్రహము

కృతికర్త :- శ్యామశాస్త్రి

ఆరోహణము = స గ రి గ మ ప ధ ప ని స

అవరోహణము = స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :- హిమాచల తనయ బ్రోచుటకిది మంచి సమయము రావే అంబ ॥హిమా॥

అనుపల్లవి :- కుమార జననీ సమాన మెవరిలను మానవతి శ్రీ బృహన్నాయకి ॥హిమా॥

చరణము :- 1. సరోజముఖి బిరానను వరాలొసగుమని నినువేడితి
పురారిహరి సురేంద్రనుత పురాణి పరాన్ముఖమేలనే తల్లి ॥హిమా॥

2. ఉమా హంసగమా–తామసమా – బ్రోవ దిక్కెవ్వరు
నిక్కముగను మాకిపుడభిమానము–భరమా చలమా వినుమా దయతోను ॥హి॥

3. సదానత వరదాయకి–నిజదాసుడను శ్యామకృష్ణ సోదరి
గాదా మొరవినరాదా–దురితవిదారిణి శ్రీ బృహన్నాయకి ॥హిమా॥

	లఘువు	దృతము	దృతము
పల్లవి	సా గా ; రీ గామాపాధా	పా ; ; ;	;ధాపామా
	హిమా చ ల త న య	బ్రో	చు ట కి
	గామా;పమగామాగారీ	సా ; ; ;	మగపమగ రిసని
	ది మం చి. స మ యు.	ము	రా. వే. అం. బ .
2	సా గా ;రీగామాపాధా	పా ; ; ;	;ధాపామా
	హిమా చల త నయ	బ్రో	చు ట కి
	గామా;పమగామాగారీ	సా ; ; ;	స నిపమగ రిసని
	ది మం చి. స మ యు.	ము	రా. వే. అం.బ .
	సాగా ; రీగామాపాధా	పా ; ; ;	; ; ; ;
	హిమా చల . త న	యా .	. .

అనుపల్లవి	పానీపామాపానీసా;	సామాగారీ	సానీ సాసా
	కుమా. ర జననీ	సమా . న	మెవ రి ల
	పాసనిపామాపానీసా;	సాపమగారీ	గరిసని సాసా
	కుమా. ర జ న నీ	సమా. . న	మొ.వ. రి ల
	పా సా;సానీధా పా;	గమపా;గ మ	పనిపమ గరిసని
	నుమాన వతి (శ్రీ)	బృ.హా న్నా.	. .య. కి. . .
	పా సా;సనిరిసనిధపా;	గమపా ;గ మ	పధపమ గరిసని
	నుమాన. వ.తి. (శ్రీ)	బృ.హా న్నా.	. .య . కి. . .
			॥పి॥
చరణము	పాపా;ధాపామాగాగా	;నూా పా;	;పమ గ:గమ
	స రో జ ము ఖి బి రా	న ను	అం బ. . .

పాపా ;సనిధాపా మాపా	** మగగా మా;	;సాగామా
స రో జ. ముఖ బి రా	. . నా ను	అం. బ
,,	,,	;పమగారీ
,,	,,	అం బ.
రీగా ; ; ;గమ పాపా	గమపమగారీ	పమగరి సాసా
వ రా లో. స గు	మ. ని. నిను	వే. . . డి తి
సాసా; ; ;సా గారీ	;గమ పా;	;పాసాసా
పు రా రి హరి	సు. రేం	ద్ర సు త
సామా ;గరి గాసా ;నిధ	నీపా ;గమ	పనిపమగరిసని ॥స॥
పు రా ణి. పరా న్మ.	ఖమే ల.	నే. . . త .ల్లి. ॥హీ॥

మిగతా చరణములు పైవలెనే పాడుకొనవలెను.

(4) జననీ నినువినా

20. మేళకర్త జన్యము-రీతిగౌళరాగము-త్రిపుటతాళము-త్రిశ్రజాతి

చిత్ర తమ మార్గము—సమగ్రహము

కృతికర్త :—సుబ్బరాయ శాస్త్రులు.

ఆరోహణము : స గ రి గ మ ని ధ మ ప ని స

అవరోహణము : స ని ధ మ ప ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :—జననీ నిన్నువినా దిక్కెవరమ్మ జగములోన గానతిలోక ॥జ॥

అనుపల్లవి :—మనసిజ మానస సమ్మోదిని-వినవే నా మనవిని, విని నన్ను బ్రోవుము

స్వరసాహిత్యము:—నిరవధిక సుఖదాయకి-యనుచు విని నిన్ను చాల గోరిచితి

నిరతముగ తనయుని-మొరలువిని నీ-వలెనే బ్రోచు టకు ఎవరిక

ధరలో వినుమా-ఇది ఘనమా-తరుణమిది కృపసలుపు దురుసుగ

సరసీరుహాలోచని-సువాసిని-తామసము సేయకనే బ్రోవుము ॥జ॥

చరణము :—వరదాయకిగాదా ఒకని బ్రోవ-రుదా దయరాదా నెరనమ్మిన నాతోను వాదా-సరసిజభవ హరిహరనుత పాదా ॥జ॥

2 కరుణానిధి నీవు వేగమె వచ్చి-కరుణతో నన్ను బ్రోవు గిరిరాజ కుమారి నీవు నావు- పరితాపములనెల్ల పరిహరించేవు

3 వనజాయతనేత్రి – కుమారజననీ – కామితదాత్రీ
ఘనపాపలతాలవిత్రీ–సనకాది మునిజనసన్నుతపాత్రీ॥జ॥

	లఘువు			ద్రుతము		ద్రుతము	
పల్లవి	నీ	నీ	;	సా	;	నీ	;
	జ	న		నీ		ని	
	గా	రీ	;	సా	;	;	నీ
	న్న	వి		నా			త్రి
	నీ	నీ	సా	నీ	ధా	ఘూ	
	లో	.	.	.	.	క	
2	నీ	నీ	;	సా	;	నీ	;
	జ	న		నీ		ని	
	గా	రీ	;	గా	మా	గా	రీ
	న్న	వి		నా	.	.	.
	సా	;	;	;	;	నీ	;
	.					త్రి	
	నీ	నీ	సా	నీ	ధా	ఘూ	;
	లో	.	.	.	.	క	
ల	నీ	నీ	;	సా	;	నీ	;
	జ	న		నీ		ని	
	గా	రీ	;	గమ	పమ	గా	రీ
	న్న	వి		నా.	. .	.	

సా	;	;	;	;	రి	;
.					ది	
సా	గా	;	గా	;	మా	;
స్వ	వ		ర		మ్మ	
రి	రి	;	ధా	;	మా	;
జ	గ		ము		లో	
గా	రి	;	గమ	పమ	గా	రి
.	న		గా.	. .	.	.
సా	;	;	;	;	రి	;
న					ది	
సా	గా	;	గా	;	మా	;
స్వ	వ		ర		మ్మ	
నిని	సా	;	రి	ధా	మా	;
జ.	గ		ము	.	లో	
గా	రి	;	గమ	పమ	గా	రి
.	న		గా.	, .	.	.
సా	;	;	;	;	రి	;
న					త్రి	
రి.	రి.	సా	రి.	ధా.	పు	;
లో	.	.	,	.	క	
రి.	రి.	;	సా	;	రి.	;
జ	న	;	రి		ని	
గా	రి	;	గమ	పమ	.	.
న్న	వి		నా.	. .	;	;

	సా	;	;	;	;	;	;	
	.				.	.	.	‖జ‖
అనుపల్లవి	ని	ని	;	సా	;	ని	;	
	మ	న		సి		జ		
	సా	;	;	;	;	ని	;	
	మా					న		
	సా	;	;	;	;	ని	;	
	.					స		
	ని	ని	సా	ని	ధా	మా	;	
	మ్రో	.		ది	.	ని		
	రి	సా	;	రి	సా	ని	;	
	వి	న		వే	.	నా		
	సా	ని	;	సా	ని	ధా	;	
	మ	న		పి	.	ని		
	ధా	ని	;	ని	ధా	మా	;	
	వి	ని		న	,	న్ను		
	గా	రి	;	గా	రి	సా	;	
	బ్రో	.		వు	.	ము		‖జ‖

మిత్రము (పైకాలము)

నీ	ఫా	నీ	నీ	సా	నీ	నీ
ని	ర	వ	ధ	క	సు	ఖ
సా	;	;	;	;	నీ	సా
దా					యు	కి
గా	రి	సా	నీ	సా	గా	గా
య	ను	చు	ని	ని	ని	ను
మా	;	మా	గా	గా	రి	సా
చా		ల	గొ	లి	చి	తి
నీ	సా	గా	రి	నీ	సా	గా
ని	ర	త	ము	గ	త	న
రి	నీ	సా	రి	సా	సా	నీ
యు	ని	మొ	ర	లు	వి	ని
ఫా	;	నీ	నీ	నీ	సా	;
నీ		వ	లె	నె	బ్రో	
గా	గా	మా	గా	గా	రి	సా
ఛు	ట	ఖు	ఎ	వ	రి	క
గా	గా	మా	గా	గా	మా	;
ధ	ర	లో	వి	ను	మా	
నీ	నీ	;	సా	నీ	సా	;
ఇ	ది		ఘు	న	మా	
నీ	సా	గా	గా	మా	గా	మా
త	రు	ణ	మి	ది	కృ	ప
నీ	నీ	ధా	మా	నీ	నీ	సా
స	లు	పు	దు	రు	సు	గ

	గా	గా	మా	గా	రి	గా	;
	స	ర	సి	రు	హా	లో	
	గా	రి	నీ	సా	;	నీ	నీ
	చ	ని	సు	వా		సి	ని
	సా	;	నీ	ధా	మా	మా	;
	తా		మ	స	ము	సే	
	గా	రి	సా	సా	;	నీపా	
	య	క	ను	బ్రో		వుము } జనని	
చరణము	నీ	నీ	;	సా	;	;	;
	వ	ర		దా			
	నీ	సా	;	గా	మా	గా	రి
	య	శ		కా	.	.	.
	సా	;	;	;	;	నీ	;
	దా					అం	
	నీ	నీ	సా	నీ	ధా	మా	;
	.	.	.	.	.	బా	
	నీ	నీ	;	సా	;	;	;
	వ	ర		దా			
	నీ	సా	;	గా	మా	గా	రి
	య	శ		కా	.	.	.

సా	;	;	;	;	సీ	;
దా					ఒ	
సా	గా	;	గా	;	మా	;
క్ర	ని		బ్రో		వ	
సి	సీ	;	ధా	;	మా	;
న	రు		దా		.	
గా	రీ	;	గమ	పమ	గా	రీ
ద	య		రా.	. .	.	.
సా	;	;	;	;	సీ	;
దా					ఒ	
సా	గా	;	గా	;	మా	;
క్ర	ని		బ్రో		వ	
నిని	సా	;	సి	ధా	మా	;
న.	రు		దా	.	.	
గా	రీ	;	గమపమ		గా	రీ
ద	య		రా.	. .	.	.
సా	;	;	;	;	;	;
దా			.	.		
సి	సి	;	సి	ధా	మా	;
నె	ర		న	.	.	
సి	సి	;	సా	;	;	;
మ్మ	న		నా			
;	;	;	సా	;	సి	;
	.		త్రో		ను	

గా	రీ	;	సా	;	;	;	
వా	.		దా		.		
రి	సా	;	రి	సా	నీ	;	
స	ర		సి	.	జ		
సా	నీ	;	సా	నీ	ధా	;	
భ	వ		హా		రి		
ధా	నీ	;	నీ	ధా	మా	;	
హా	ర		ను	.	తి		
గా	రీ	;	గా	రీ	సా	;	
పా	.		.	.	ద		‖జ‖

తిరిగి మిశ్రమును పాడి పల్లవిని అందుకొనవలెను.

(5) కృపయా పాలయ

26. మేళకర్త—చారుకేశిరాగము—త్రిపుటతాళము—త్రిశ్రజాతి

చిత్రతమమార్గము—**2** అక్షరముల అనాగతగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స̇

అవరోహణము : స̇ ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :—కృపయా పాలయ శౌరే
కరుణారసవాస కలుషార్తి విరామ ॥కృ॥

అనుపల్లవి :—తపనీయ నిభచేల దుహీనాంశ సువదన
శ్రీపద్మనాభ సరసిజలోచన ॥కృ॥

చరణము :—కురుమే కుశలం ముర కురువిందానిభ తంద
నిరుపమ సంసార నీరధివరపోష
నారదముఖమౌని నికర గేయచరిత
వారయమాం అఖిల పాపజాతం భగవన్ ॥కృ॥

	లఘువు	దృతము	దృతము
పల్లవి	;పామా	మ గ గ రి	సా రీ
	కృ ప	యా, . .	పా .
	గా , మ ;	ప ధ ప ధ	మప ;
	ల య	శౌ. . .	రే,

2	;మగ పమ	మ గ గ రి	సా రీ
	కృ. ప .	యా. . .	పా .
	గా , మ ;	పధ పధ	పమ గరి
	ల య	జ్ఞా. . .	రే. . .
3	గమ. పామా	మ గ గ రి	సా రీ
	. . . కృ ప	యా. . .	పా .
	గా , మ ;	ప ధ పధ	మప ;
	ల య	జ్ఞా. . .	రే.
	; గామా	పా ధప	పధ నీ
	క రు	ణా . .	ర. .
	ధని సా ;	ని స నిధ	పమ గరి
	స. .	వా. . .	స . . .
4	గమ. పామా	మ గ గరి	సా రీ
	. . కృ ప	యా. . .	పా . .
	గా , మ ;	ప ధ పధ	మప ;
	ల య	జ్ఞా. . .	రే.
	; గామా	పా ధప	పధ నీ
	క రు	ణా . .	ర . .
	ధని సరి ,స	ని స ని ధ	పమ గరి
	స . . . ,	వా. . .	స . . .

5	గమ, పామా	మ గ గరి	సారీ
	. . క్రు ప	యా. . .	పా.
	గా , మ ;	ప ధ పధ	మప ;
	ల య	జ్ఞా. . .	రే.
	; గామా	పా ధప	ధనిసా
	క రు	ణా . .	ర . .
	రిగమగరిస	సని ధప	పమగరి
	స	వా. . .	స . . .
	గమ, పామా	మగ గరి	సా ;
	. . క లు	షా. . .	త్రి
	సరి ,స నిధ	ధానీ	సా ;
	వి. . . .	రా.	మ
	; ; ;	; ;	పమగరి
	.	.	అ. . .
	సరి గమ పధ	నిస నిధ	పమగరి
	. . . . . .	. . . .	. . . .
	గమ } కృపయా		
	. .		
అనుపల్లవి	; పాధా	నీధా	ధానీ
	త ప	నీ .	య,

	సాసా ; ని భ	నిస రీ చే. .	సా ; ల
1	; ; ; ఆ. .	; ; . .	సనిధప ॥తప॥ . . . .
2	ధని. ; ; . .	; ;	నిసనిధ . . . .
3	పమ. పాధా . . త ప	నీ ధా నీ .	ధానీ య.
	సాసా ; ని భ ధనిసా ,ప అ. . .	నిసరీ చే.. ధని సా . . .	సా ; ల ,స నిధ . . . .
4	పమ. పాధా . . త ప	నీధా నీ	ధానీ యు.
	సాసా ; ని భ పధనిసరీ అ. . . .	నిసరీ చే.. సా ,ని . .	సా ; ల రిసనిధ . . . .

5	పమ. పాధా	నీధా	ధానీ
	. . త ప	నీ .	య.
	సా సా ;	నిసరీ	సా ;
	ని భ	చే..	ల
	రిగమగ గరి	రిస సని	నిధ ధప
	అ.	. . . .	. . . .
	పమ.పాధా	నీధా	ధా నీ
	. . త ప	నీ .	య.
	సా సా ;	నిసరీ	సా ;
	ని భ	చే..	ల
	; రిగ మగ	రిస ;	సానీ
	తు. హి.	నాం	శ .
	సరి స.ని ధధ	ధానీ	సా ;
	సు. . వ . .	ద .	న
	; సా రి	గారీ	గమగరి
	(శ్రీ) .	ప .	ద్మ. . .
	గమగరిసా	సనిధా	నిస రీ
	నా. . . .	. . .	భ. .
	సా సని రీ	సా ,ని	నిధ ధా
	. స. ర	సి .	జ. .

	పధ నిస ;	సని ధప	పమగరి
	లో. . .	చ. . .	న. . .
	గమ } కృపయా		
	. .		
చరణము	; గారీ	గా ;	మాగా
	కురు	మే	కు శ
	మగ రీసా	సని రిస	సనిధా
	లం . .	ము. . .	ర . .
	; పాధా	నీధా	ధానీ
	కు రు	విం.	దా.
	సాసా ;	సరిగమ	గా ;
	ని భ	తం. .	ద
	; మాగా	పాపమ	గా మరి
	ని రు	ప . .	మ . .
	రీ సా ;	సరి గామగ	రిససా
	సం.	సా. . . .	ర. .
	; సనిరిస	నీధా	ధానీ
	నీ. . .	ర .	ధి .
	సాసారీ	గమపధ	పా ;
	వ ర .	షో. . .	ష

నారదముఖమౌని–నికరగేయచరిత
వారయమాం అఖిల–పాపజాతం భగవన్॥

(అనుపల్లవివలె పాడుకొనవలెను.)

(6) నినువినా గతి

65. మేళకర్త—కల్యాణిరాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

చిత్ర తర మార్గము—సమగ్రహము

కృతికర్త : సుబ్బరాయశాస్త్రి

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి ॥ నినువినా గతిగాన జగాన—వనరుహాక్షి ధర్మసంవర్ధని శర్మసంవర్ధని

అనుపల్లవి ॥ వినుతపాలినివి నీవనుచు నే— విని సదా నిన్నే శరణంటిని
మనవిని వినుమని నిను వేడుకొంటి ని— వనరుహ భవ దనుజరిపు వినుతపద ॥ని॥

చరణము ॥ పదపంకజముల నమ్మితి—ఆపదలెల్లను దీర్తువని నా
మదిలోనదలచి—నిన్ను గొలిచితి మరాళగమన రావే పురారిసతి ॥ని॥

2. శరణాగతజనపోషణచణ–తరుణాంబుజ నిజ చరణ
పరితాపములను దీర్చిబ్రోవుము పరాకు సలుపరాదు పురారిసతి ॥ని॥

3. ఇలలోపల కరుణానిధి నీవలనేగలదా వరదానత
కలుషానలజలదా సంతతవినుత కుమారుని కభిమానివి నీవేగాదా ॥ని॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	గమపధ –;సని–ధపమగ–ధమగరి నినువినా– గతి–గా.నజ గా. . న	గమపధ –;సని నినువినా– గతి	ధపమగ–ధమగరి గా.న జ గా. . న
2	గమపధ –,నిసని–ధపపామగ–ధమగరి నినువినా– .గతి–గా. . న జ–గా. . న	గమపధ –,నిసని నినువినా . గతి	ధపపామగ–ధమగరి గా.. న జ–గా. . న

శి	గమపమప-ధనిసరిసని-ధపపామాగా-ధమగరి	గమపమప-ధనిసరి	ధప పామగ-ధాపమ
	నినువినా. . . . .గతి గా.. న జ గా. . న	నినువినా.	గ . . న జ గా . .
		గరిసని	గరి
		గ. తి,	,న
	రిన్నిస రి -,రిరీ-సనిధపా ,పమ-గరిరీ	రీ ; - ; సరిసరిగరి	సనిధాపాపమ-
	వనరుహా క్షిధ ర్మ..సం వ . . ర్ధని	. క	ర్మ. సం ప .
			గగమరి
			. ర్ధని .
	గమసధ-;సని-నిధనీ-ధనిసరి	; ; ; ;	సా ; , ;
	నినువినా గతి గా.. న. . .	. .	. .

అనుపల్లవి	సని ధ ప–;సని–ధపా పధ–పమగరిగమ	పా; ;పధనీ	పాధనిధనిపా–;మపధని
	వినుతపా లిని వి నీ వ . ను.చు.అం	బా ...	....
2	సనిధపధ–నిరిసీధప–ధపాపధపమగరిగమ	ధా; ;పధనీ	పాధనిధనిపా–;మపధని
	వినుతపా. ...లిని వి నీ వ.ను. చు.అం	బా ...	....
	సని ధపధ –నిరిసీధప–ధపాపమపధపధపమరీ	గమపధా ;ని	సాసని–ధనిరిగ
	వినుతపా, ...లిని వి నీవ .ను.చు.నే. .	వినిసదా ని	న్నే శర ణం.టిని
	రినిధమధ–నిరిసీధప–ధపాపమపధపధపమగరి	గమపధా ;ని	సాసని–స రి సస
	వినుతపా, ...లిని వి నీ వ .నుచు.నే. . . .	వినిసదా ని	న్నే శర ణం.టిని
	ని ధసని–రి స గ రి–స రి సని–ధా ని స	ధరినిధ–మాధనిసని	ధపమగ–మపధని
	మనవిని వినుమని నిను వే. డ్కొ౦టిని	వనరుహాభ వ.దను	జరిపుని –నుతపద

చిట్టస్వరం	నిధమగ–రి,ధమగ–రిమగా–,రిసరి	సా,ని–ధనిసరి	గమపధ–పా;
	మగరిస–,సరిగ–మపాధ–నిసరిస	,నిధప–ధపామ	గరిసధ–,నిసరి॥నిను॥.
చరణము	పధపా–;గని– ధమపధపమ–గ రి రీ	సరిసా–;మగ	పమగని–ధధధా
	పదపం కజ ములసం.. మ్మిత్రిల	పదలె ల్లను	దీ. .ర్థ వనినా
	ని ధ స ని–రిసగరి–మగరి స–నిధపధ	ధ రినిధ–మధనిస ని	ధపమరి –గమపధ
	మదిలో. నదలచి నినుగో. లి. చితి	మరా.శ గమనరా.	.వెపురా . రి సతి॥

(చిట్టస్వరము పాడి పల్లవితో ముగించవలెను.)

(7) మత్స్యః కూర్మ వరాహ

కృతికర్త : నారాయణతీర్థయతీంద్రులు

15 మేళజన్యము—సావేరిరాగము—త్రిపుటతాళము—త్రిశ్రజాతి

చిత్రతమమార్గము—సమగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : మత్స్యః కూర్మ వరాహ నర మృగ — వామ
నామర భార్గవ

అనుపల్లవి : సత్సీతారి విరామ దశరథ—రామ బలరామాభవ
॥మత్స్య॥

చరణము : 1 కృష్ణకృష్ణ కృపాసముద్ర వి–తృష్ణ బుద్ధ గుణాకర
కృష్ణ కల్కి శరీర ఖలజన – కృంత నామర
సుఖకర ॥మత్స్య॥

2 నిత్యశుద్ధ సుఖాను భూతి–నిరంజనా ఖిలరంజన
ప్రత్యగేకరసైక విగ్రహ–పరమ పావన పావన
॥మత్స్య॥

3 గోప గోపీ గోధనావన–గూఢపరత త్వాచ్యుత
తాపహర నారాయణతీర్థ సం–తారక విజయ
గోపాలక ॥మత్స్య॥

	లఘువు			ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	సా	రీ	పమ	గా ;	రీ నా
	మ	.	త్స్యాః	కూ	ర్మావ
	సని	ధా	ధా	సాసా	సాసా
	రా	.	హ	నర	మృగ
	సా	రీ	మా	పా ;	పామా
	వా	.	మ	నా	మ ర
	పా	ధా	సని	ధా ;	; ;
	భా	.	ర్గ.	వా	. .
అనుపల్లవి	పమ	పధ	సా	సారీ	రీ , రి
	కు.	. .	త్సి	తా.	రి వి
	సరి	గరి	సా	సని ధా	పాధా
	రా.	. .	మ	ద. శ	ర ధ
	పధ	సా	రిస	సని ధా	పామా
	రా.	.	మ	బ. ల	రా .
	మా	పా	ధా	ధపమా	గారీ } మత్స్య
	మా	.	భ	వ . .	. .

చరణము	సారీమా	గా ;	రీ సా	
	కృ. ష్ణ	కృ	ష్ణకృ	
	సనిధాధా	సా ;	సారీ	
	ష్ణా. . స	ము	ద్రవి	
	సా ; రీ	మా ;	పాపా	
	తృ ష్ణ	బు	ద్ధ గు	
	పాధాసా	ధా ;	; ;	
	ణా. క	ర	. .	
	పామాపా	ధాసా	సాసా	
	కృ. ష్ణ	క .	ల్కిత	
	సరి గరి సా	సనిధా	పాధా	
	కి. . . ర	ఖ. ల	జ న	
	పాధారిస	సనిధా	పామా	
	కృం.త.	నా. .	మర	
	మాపాధా	ధపమా	గారీ	మత్స్య
	సు ఖ క	రా. .	. .	

మిగతా చరణములను ఇటులనే పాడుకొనవలెను.

(8) రామకృష్ణగోవిందేతి

8. మేళము—భైరవి రాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి
చిత్ర తమ మార్గము—ఒక అక్షరము అనాగతగ్రహము

కృతికర్త:	స రి గ మ ప ధ ని ˙స
నారాయణతీర్థ యతీంద్రులు	˙స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి ॥ రామకృష్ణ గోవిందేతి - నామ సంప్రయోగే

అనుపల్లవి ॥ కామ మిహ స్నాతవ్యం - సర్వోత్తమ ప్రయాగే ॥రా॥

చరణము ॥ 1 దిగ్దేశ కాలానపేక్ష సిద్ధ సర్వసులభే। సద్గురు కృపాసముద్ర - సంగ హేతులాభే ॥రా॥

2 రామనామ గంగా సం మిళిత కృష్ణనామ। యామునే గోవిందనామ సరస్వతీప్రథితే ॥రా॥

3 సర్వపాపౌఘ తిమిర చండ సూర్యమండలే। సాధు నారాయణతీర్థ తీర్థరాజవిమలే॥

	లఘువు	దృతము	దృతము
పల్లవి	,రిపప–పాపా–,పపా–పాధా	,నీ రి –స నిధప	మ పగా–రీ సా
	రామ–కృష్ణ–గోవిం–దేతి	నామ–సం. . ప్రి	యో. . –గే.
2	,నీ ధ –పామా–ప ధనీ –నీసా	,నీ రి –స రిసనిధప	మ పగా–రీ సా
	రామ–కృ ష్ణ –గో.విం–దేతి	నామ–సం. . . . ప్రి	యో. . –గే.
3	,మగరీ –గమపా–మప ధనీ –సాసా	,సారిస–రి మగరిసస	నీ సారిసనీ–ధాపా
	రా.మ–కృ. ష్ణ –. గో. విం–దేతి	నామ.–సం. . . .ప్ర	యోగే . . . . – . .
అనుపల్లవి	,నీ స –రీ రీ –,రి గమాపమ మరి–గారీ	,రిగరీ –, సనిధప	,పమప –పమగారిస
	కామ–మిహా–స్నా. . . . . . .–తవ్యం	స .ర్వో–. త్త.మ.	ప్రయో–. . . గే.॥

చరణములను పల్లవి అనుపల్లవివలె పాడుకొనవలెను.

(9) ఏ మ య్యా రా మ

28 మేళము—కాంభోజిరాగము—ఝంపతాళము—మిశ్రజాతి

చిత్ర తమ మార్గము—విషమ గ్రహము

కృతికర్త : భద్రాచల రామదాసు	ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ స
	అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి ‖ ఏమయ్యా రామ బ్రహ్మేంద్రాదులకునైన నీమాయఁ దెలియ వశమా

అనుపల్లవి ‖ కామాది వినుత గుణాధామ కువలయదళ శ్యామ ననుగన్నతండ్రి రామా‖

చరణము ‖ 1. సుతుఁడనుచు దశరథుఁడు హితుఁడనుచు సుగ్రీవుఁడతిబలుండనుచుఁ గపులూ

క్షితినాథుఁడనుచు భూపతులు గొలిచిరిగాని పతితపావనుఁడనుచు మతిఁ

దెలియలేరైరి ‖ఏ‖

2. చెలికాఁడనుచు పాండవులు విరోధివటంచు నలజరాసంధాదులు
కలవాఁడవని కుచేలుఁడు నెఱిఁగిరిగాని జలజాక్షుఁడని నిన్ను సేవింపలేరైరి ॥ప॥

3. నరుఁడవని నరులు తమ దొరవనుచు యాదవులు పరుడనుచు గోపసతులు
కరివరద భద్రాద్రిపురనిలయ రామదాస పరమాత్ముఁడని నిన్ను భావింపలేరైరి ॥ప॥

	లఘువు	అనుద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	;పధ సరిగరిసా నీ నీ వే, మ, . .య్యా రా,	ధా మ	;ధా బ్రం
	;పా ధాపా ధా సా సని హ్మేంద్రా, దు ల కు,	రి స నై,	నిధ పాధప . . న . .

	పమ.మగ పధసాసధధపపమ	మగ	గరిసా	
	,, నీ ,మా ,య ,దె ,లి ,	య.	,,వ	
	మా°గాపధసాసధరిసనిధ	పా	;;	
	శ మా,,, ...	.	,,	॥ఏమయ్యా॥
అనుపల్లవి	;మగ పధ సరిగా గా°గా	గా	గా°గా	
	కా.మా. ,,ది వి ను	త	గుణ	
	;రీ మగ గరిసా సా సధ	రి స	నిధపా	
	ధామ. ,,శు వ ల.	య.	డ. ళ	
	;ధా గరిరిస సససా సధ	రిస	నిధపా	
	శ్యామ.,, వనుగ న్న.	తం	,,ద్రి	

	మాగాపధసాసధరిసనిధ	పా	; ;	
	రా . మ.	.	. .	॥ఏమయ్య॥
చరణము	;ధధ ధా ధాధా ధాధా	ధా	ధాధా	
	సుతు డ నుచు ద శ	ర	థుడు	
	;ప ప ధా పాధా సాసని*	పా	ధాసా	
	హితు డ నుచు సు . .	గ్రీ	. వు	
	;పప ధా పా; మగగరి	సా	;మగ	
	డతి బ లుం డ . ను.	చు	గపు	
	పధసాసనిరిసనిధపా	;	; ;	
	లు.	.	. .	

; మగ పధ సరిగా గాగా	గా	గా ;
క్షితి నా. . .ధు డ ను	చు	భూ
; రిరి గా రీ సా సా సధ	రిస	నిధపా
పతులు గొాలి చి రి.	గా.	. . ని
; ధధ గాగారీ సాసధ	రిస	నిధపా
పతి త పా. వను.	డ.	ను.చు
; మగ పధ సాసాసా సధ	రిస	నిధపా
మది తె. లియలే . .	రై.	. . రి ॥ఏమయ్యా॥

మిగతా చరణములను ఈ మాదిరిగానే పాడుకొనవలెను.

(10) పరమపావనరామ

పూరికళ్యాణి—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

చిత్ర తమ మార్గము—2 అక్షరముల—అనాగతగ్రహము

కృతికర్త:	ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని ధ స
పూచి శ్రీనివాసయ్యంగారు	అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : పరమ పావన రామ పాపవిమోచన భారముదీర్చి నను పాలింపుమయ్య

అనుపల్లవి : పరమ హృత్పాలన(త్పావన)వారిజలోచన వారణార్తి హరణా వాంఛితఫలదా॥

చరణము : కనకాంబర ధర కరుణాన్విత కామజనక నర కాంతక మురహర

వనజాసననుతా వారిధి కన్యాప్రియ వామనరూపా శ్రీనివాసా వరద॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	;సప-,మగా-రీగామపమప-మగరీసా	సనిధా;స-రిగగరి	గా,మపా-,ధపా
	పర మపా నన . . . . రా..మ	. . . పా .పవి.	మో.. చన
2	; పప-,మగా-గమపధనిసాని-ధపామగరి	సరిసనిధా.సా-రిగగరి	గా,మపా-,ధపా
	పర ముపా వ . . . న . . రా. . . .	ను. . . . పా .పవి .	మో. . చన
	; గా-,పధా-సాసా-,రిసా	; సా-నిధ పమ	గరిగా-గమపధనిధపమ
	భా రము దీర్చి నను	పా . లిం.పు	మ. . య్యు. . . . . .
	గరిగమ.గా-,పధా-సాసా-,ధసా,రి	గా,రిసా-నిధపమ	గరిగా-సా,నిధపామ
	. . . . భా రము దీర్చి నను .	. .పా .లిం.పు	మ.. య్యు. . . .
	గరిగమ, ... } పరమ		

అనుపల్లవి	; గగ–,పధా – సా ;–,రిసా	; సా,రి–గ.రిగా	పమగా ,రిసా
	పర మహ్మ త్మా లన	వా. . రిజ	లో. . చన
	; ధమ–,ధ సా –సా ;–,రిసా	,,	,,
	పర మహ్మ త్మా లన	,,	,,
	; నిస–,రిసా –సనిధా–ప ధ నీ	; సా –నిధపమ	గరిగా–గమపధనిధపమ
	వా. రణా _ ర్తి. . హారణా	వాం .ఛిత ,	ఫ. ల –దా. . . . . . .
	గరిగమ.ని స–,రిసా–సనిధా–ప ధనీ	; సా –నిధపమ	గరిగా–సా,నిధపామ
	. . . . వా. రణా _ ర్తి. . హారణా	వాం .ఛిత.	ఫ.ల దా. . . .
చిట్టస్వరము	గరిగమ / . . . . } పా–,నిధమ–గ.ధమగ–రిసరిధ	సా,రి–సరిగమ	సరిగమ–ధమగరి
	గమపా–,నిధని–మధనిధ–మగరిగ	సా,రి–గ.మధస	పధసని–ధమగరి

	గమపా–,ధనిధ–ని.పధప–రిసనిధ	సా,రి–గరిసిధ	మధరిని–ధమగరి
	గమపా–,ధమధ–స.రిగరి–,సనిధ	రిసాసి–ధమ.ధమ	,గరిస–రిసారి
	గమ ‖పరమ‖		
చరణము	; పప–పా ;–పాపా–,ధపా	; ధస–నిధపమ	గరిగా–;గమరీ
	కన కాం బర ధర	కరు .ణా..	న్వి.. త..
	సరిగమ పప– ,,	,,	,,
	....కన కాంబరధర	,,	,,
	; రిమ–,గరీ–సాసా–;సరిసా	నీసరి–గరిగా	పాపా–,ధపా
	శా, మజ వశ న, ర	,కాం , తక	మురహార
	వనజాసననుతా	వారిధి	కన్యా(ప్రియ
	వామనరూప	శ్రీనివా	స వరద‖

వనజాసన మొదలు అనుపల్లవివలె పాడుకొనవలెను.

(11) పరిదానమిచ్చితే

29 మేళము—బిలహరిరాగము—ఝంపతాళము—మిశ్రజాతి

ఉత్తమమార్గము—సమగ్రహము

కృతికర్త : పట్నం సుబ్రహ్మణ్యాయ్యరు

ఆరోహణము : స రి గ ప ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : పరిదాన మిచ్చితే పాలింతువేమొ ॥పరి॥

అనుపల్లవి : పరమపురుష శ్రీయఃపతి (శ్రీపతి) నాపై నీకు–కరుణ గల్గకయున్న–
కారణమేమయ్య ॥పరి॥

చరణము : రొక్కమిచ్చుటకు నే–ముక్కంటిచెలి కాను–చక్కని చెలిని మొసగజనక–
రాజునుగాను
మిక్కిలిసైన్యమివ్వ మర్కటేంద్రుడగాను–అక్కటికమెటులు ఆదివెంకటేశనీకు॥పరి॥

	లఘువు	అనుద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	పామామగగరిసాసా ;	సా	స ని ధా
	ప రి దా. . . న మి	చ్చి	తే. .
	సా ; రీ ; గా పా ;	మ గ	రిస రిగ
	పా లిం తు వే	మొ.	. . . .
2	పామామగగరిసాసరిగరి	రి స	స ని నిధ
	ప రి దా. . . నమి, . .	చ్చి.	తే. , .
	సా ; రీ ; గా పా ;	ప మ	గరి గా
	పా లిం తు వే	మొ.	. . .
3	పామామగగరిసాసరిగరి	రి స	స ని నిధ
	ప రి దా. . . న మి, . .	చ్చి.	తే. . .

	స రి గా రి గ పమ గ ధ పా ;	ప మ	గరి గా
	పా . . లిం . . . తు . వే	మొ .	. . .
4	పామా మ గ గరి సా స రి గరి	రి స	స ని నిధ
	ప రి దా . . . న మి . . .	చ్చి .	తే . . .
	స రి గప ధ స నిస ధ ని పధ. ధప	ధ ప	మగ రిగ
	పా . . . లిం . . . తు . వే . . .	మొ .	. . . .
5	పామా గ రి పమ గ రి ధ ధ పా	స ని	ధప ధరి
	ప రి దా . . . న . మి . .	చ్చి .	తె. . .
	సా ; స ని ధప ధ ని పా ;	ధ ప	మగ రిగ
	పా లిం . . . తు . వే	మొ .	. . . .

6	పా మా గ రి పమగ రి ధ ధ పా	స ని	ధప మగ
	ప రి దా. . . న. మి. .	ఛ్చి.	తే. . .
	రి గ పధ స రి గా రి ధ రి రి	స ని	ధప ధని
	పా. . . లిం. . తు వే. .	మొ.	. . . .
	పా ధనిసని పా, మా మ గ గరి	పా	సనిధా
	ప రి. . . దా న మి . . .	ఛ్చి	తై.
	సా ; రి ; గా పా ;	. .	. .
	పా లిం తు వే	. .	. .
అనుపల్లవి	పా పా మగ రి గ పా ధ ధ పా	మగ	గ రి సా
	ప ర మ. పు. రు ష. .	శ్రీ.	. . యః
	స రి గా రి గ పమగా ధ ధపా	మగ	పధసా
	ప. తి నా. . . . పై. .	నీ.	. . కు

2	పాధప పాధప మగరి గపా ధానిధ పాధప	మగ	గ రి సా
	ప . . ర . . మ.పు . రు ష	శ్రీ .	. . యః
	సరిగారిగపమగా ధ:ధపా	మగ	పధసా
	ప.తి నా. . . . పై . .	నీ .	. . కు
3	సపపామగరిగపాసనిధప	మగ	గ రి సా
	ప. ర మ. పు. రుష. . .	శ్రీ.	. . యః
	సరిగారిగపమగా ధధపా	మగ	పధసా
	ప.తి నా. . . . పై. .	నీ . .	. . కు
	పధసరిగా రీగమ గమగరిసా	గ రి	సనిధా
	క. రు.ణ గ. . . . ల్గ . క	యు.	. . .
(1)	సా ;; ; ; సనిధప	మగ	పధసా
	న్న	. .	. . .

(2)	రీ ; ; ; ; సనిధప	మగ	పధసా
	న్న	..	...
	పధసరిగా రీగమ గమగరిసా	గ రి	సనిధా
	క. రు. ణ గ. . . . ల్గ . క	యు.	. . న్న
1	గరిసనిసధనిపధరిసా,ని	ధప	మ గ రి గ
	కా... ర. ణ. మే. . .	మ.	య్యా. . .
2	గరిగ.సరినిసధనిపధరిసని	ధప	మ గ రి గ
	కా.. ర.ణ. మే. .మ. . .	..	య్యా. . .
3	గరి సని రిస నిధ సని ధప ధప	మగ	ప మ గ రి
	కా. . . ర. ణ. మే. . . మ.	..	య్యా. . .

చిట్ట స్వరము	పామగరిస రిగ సరిసా నిధ	పా	ధసరిగ
	వమగధపామగరిసరిగపధ	సని	ధరిసా
	పాధసరిగపమగరిగారిస	నిధ	పధసరి
	గరీసనిధ.రిసనిధ.పధపా	మగ	రిస రిగ॥
చరణము	సా ; రీ గా; ధాపా	మా	మగగరి
	రా క్రమి చ్చుట	ను	నే. . .
	స రి గా గ రి సనిధా సనిధా	సా	; సా
	ము . . క్రం . . టి చె. లి	గా	ను
2	సా ; రీ గా ; ధా పా	మగ	పధసా
	రా క్రమి చ్చుట	ను .	నే. .

	స ని నిధ ధప మగ గరి సనిధా	సా	; సా
	ము. . . క్క౯౦ . . టి. చె.లి	గా	ను
౩	స రి సరి గ రి గపగప ధ స ని స	ధని	పాధని ధని
	రొ. . . క్క౯ . మి. . . చ్చు. ట .	షు.	నే . . . .
	పా ; –మ గ గరిసా.సనిధా	సా	; సా
	ము క్క౯౦ . . టి చె. లి	గా	ను.
	ధా; ధా పధనిధమపధప	మ గ	రిగపా
	చ క్క౯ని .చె. లి .ని.	యొ.	స. గ
	ధసరిగపామగరిగధధపా	మగ	గరిసా
	జ. న. క రా. . . జు.ను	గా.	. . ను

పా ; పా మగరిగ ధధపా	మగ	గరిసా
మి క్కి లి సై. . . న్య	మి.	. . వ్వ
సరిగా రిగపమగా ధధపా	మగ	పధసా
మ.. ర్క. టం.. ద్రు.డ	గా.	. . ను
అక్కటికమెటు	గ	ల్గు
ఆది వెంకటేశా	.	నీకు

అక్కటిక – అనునది

(అనుపల్లవివలె పాడవలెను)

(12) మ రి వే రె

56. మేళము—షణ్ముఖప్రియరాగము— త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

చిత్రతమ మార్గము—రెండవ కాలము—రెండవ కాలపు అరు అక్షరముల విషమగ్రహము.

కృతికర్త : పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని సం

అవరోహణము : సం ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : మరివేరె దిక్కెవరయ్య రామా—మాటి మాటికిని దెలుపవలెనా॥

అనుపల్లవి : దరి దాపులేసి నాజాలిదీర్చి—దయజేసి బ్రోచే దొరవీవుగాదా॥

చరణము : నిన్నుచాల నమ్మియున్న వాడనుచు—నీచిత్తముననే దెలిసియుండగ
సన్నుతాంగ (శ్రీ) వెంకటేశనీవు—నన్నుబ్రోవక యుండుట న్యాయమా॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	; ; – ; పా–ధాపా–;మా	పా ; – ; పా	మానీ–;ధా
	మ రి వే రె	ది క్కె	వ ర య్యా
2	పాధని–;ధా–ధాపా–ధామా	పా ; – ; పా	మానీ–;ధా
	రా,మ మ రి వే . రె	ది క్కె	వ ర య్యా
3	నీ, స–రిస,నీ–ధాపా–ధామా	పా ; – ; పా	మానీ–;ధా
	రా మ . . మ రి వే . రె	ది క్కె	వ ర య్యా
4	సా, స–రిస,నీ–ధాపా–ధామా	పధనిధ–నీ.పధ	నిసరీగరి–సాని స
	రా మ . . మ రి వే . రె	ది . . . . . క్కె	వ .ర. . .య్యా.
	రీగరిసారిస–నిధపా–పాప మ–గాగా	రీ,గ–రిస.సా	గ రి.గా–పమ.పధ
	రా... . . మ,మా టిమా, . టి	కి ని . . దె	లు. ప వ . లె .

	నిధ.ని స–నిధపా–ధనీధ–;పమ . . నా. . . మ రి. వే . .	పా ; ; ; రే .	; ; ; ; . .
అనుపల్లవి	; ; – ; పా – ధానీ – ; సా ద రి దా పు	రీ , రి–;స రి లే ని నా .	గారీ –;సా . జా లి
	సనీ.ధ –పమ.పా–ధానీ–;సా దీ . ర్చి . . ద రిదా పు	రీ , రి–;స రి లే ని నా .	గా.రి గ–మాగరి . జా. . లి .
	సనీ. ధ – పమ.పా–ధానీ –;సా దీ. ర్చి . . ద రి దా పు	రి సనిస–రీస రి లే. . . నినా.	గారి గ–పమగా . జా. . లి
	రీ,రి –;సరి–గా రీ–;సని దీ ర్చి ద య్య జే సి.	స రిగరి–సా.నీ బ్రో. . . చే దా	సనిధప–ధాపమ ర. వీ. . వు
	పా,ప –;సరి– గారీ–,సని గా దా ద య్య జే సి.	స రిగరి–సా.నీ బ్రో. . . చే దా	సనిధప–ధామా ర వీ . . వు

	పధనిస–,ప } మరివేరె		
	గా,దా – }		
చరణము	; ; – ; రీ–గా మా–;పా	మపధప–ధామా	పా ధ ప – ప మ గా
	ని న్నుచా ల	న . . . మ్మియు	న్న వా, . . డ
	గారీ –సానీ–ధాపా–ధాని స	రి గ రీ – ; రీ	సా నీ – సా రి గ
	నుచు . నీ . చి . త్తము.	న , కే – దె	లి సి , యుం
	రిస.నీ–సా.పా–గ ధానీ–;సా	రీ ; రి–;స రి	గారిగ–పమగా
	డ. . గ స న్నుతాం గ	శ్రీ) , వేం	కటే. . శ
	రీ, రి–;సరి–గా రీ –రీసని	సరిగరి–సా.నీ	స ని ధ ప–ధా ప మ
	నీ వు న న్ను(బో వక.	యుం.డు.టన్యా	. . . . య
	ప ధనిస–,ప } మరివేరె		
	మా. . . . }		

(13) శ్యామలగాత్రి

29. మేళజన్యము—ఝంఝూటిరాగము: త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి
చిత్రతర మార్గము—3 అక్షరముల అనాగతక్రమము

కృతికర్త : శ్రీ ఓగిరాల వీరరాఘవశర్మ

ఆరోహణము : ధ స రి గ మ ప ధ ని

అవరోహణము : ధ ప మ గ రి స ని ధ ప ధ స

పల్లవి : శ్యామలగాత్రి పరాశక్తి అంబ ॥శ్యా॥

అనుపల్లవి : వేమరు నిజభక్త-వేదనల హరించు-వేల్పునీవేగదటే వేదాతీతా ॥శ్యా॥

చరణము : 1 భారము లేదీన-పాలినివైన త్రిశూలిని-నన్ను బ్రోవవే కపాలిని ॥శ్యా॥

2 కోరితి పరశివ కోమలినీసేవ-భారమని యంటినా పద్మాసని ॥శ్యా॥

3 తోయజముఖి తల్లి-తోడునీవేయని-దోసిలొగ్గురాఘవ దాసావని ॥శ్యా॥

	లఘువు	అనుద్రుతము	ద్రుతము
ప	; , రీ గ రీ – గ గ రి స ని ని ధా	రీ , సా – ; ;	; ; – ; స రి
	శ్యామలాగా . . . త్రి . ప	రా .	అ ం
2	గా , రి – , గ రీ – గగరిస – ని ని ధా	రీ సా – ; గా	గరిమగ – రి స రీ
	బాశ్యా మలాగా . . . త్రి . ప	రా . శ	క్రి . . . అ ం బ
3	; , రి – , గ రీ – గగరిస – ని ని ధా	రీ సా – ; పా	పపమగ – రి స రీ
	శ్యామలాగా . . . త్రి . ప	రా . శ	క్రి . . . అ ం బ
4	; , రి – , గ రీ – గగరిస – ని ధ పా	పమధప–మగపమ	గరిమగ – రి స రీ
	శ్యామలా గా . . . త్రి . ప	రా. . . శ . . .	క్రి . . . అ ం బ
	; , రి – , గ రీ – గగరిస – ని ద ప ధ	రీ ; – ; ;	సా ; – ; ;
	శ్యామలాగా . . . త్రి . ప .	రా . .	.

అ	;, రి – మ గ రీ – గ రి గా – రి స రీ	;, ప – పమగా	రి గ మ గ – రి స రీ
	వే . మరు ని . జ భ . క్త	వే . ద న	ల . హ. రిం చు
2	;, ప – ప మ గా – గ రి గా – రి స రీ	గమపాధప–పమగా	గ రి మ గ – రి స రీ
	వే . మరు ని . జ భ . క్త	వే. . . . ద . న	ల . హ. – రిం చు
	;, రి – గ గ రీ – గ గ రి స – స ని ధా	రీసా–;గా	గరిమగ – రి స రీ
	వే . ల్పు నీ వే . . . గ . ద	టే. వే	దా. . . – తీ . త్రా
2	;, రి – గ గ రీ – గ గ రి స – స ని ధా	రీసా–;పా	పప మగ – రి స రీ
	వే . ల్పు నీ వే . . . గ . ద	టే. వే	దా. . . తీ . త్రా
3	;, రి – గ గ రీ – గ గ రి స – స ని ధా	పాపమ–ధప.మగ	పమ.గరి – మగ.రిస
	వే . ల్పునీ వే . . . గ . ద	టేవే . . . ధా.	. . ఏ . . . త్రా.
	రీ, రి –, గ రీ – గగ రిస ని ని ధా	రీ ; – ;;	సా; ;;
	. శ్యామల గా. . . త్రి . ప	రా	.
చ	;, రి – మ గ రీ – గరిగా – రి స రీ	;, ప – సమగా	రి గ మ గ – రి స రీ
	భా . ర మ– టే. . – దీ . న	పా – . ని లి	వై. . . న . .

; , ప - ప మ గా - గ రి గా - రి స రి	గమపాధప-పమగా	రి గ మ గ - రి స రి
భ్రా - , ,ర మ - టే , , దీ , స	పా, , , , -లి, ని	వై, , , - న , ,
రి ; రి - గ రి రి - గ గ రిస - స ని ధా	రిసా - ; గా	గ రి మ గ - రి స రి
త్రిశూ - , లి ని - న , న్ను , - బ్రో , వ	వే, క	పా, , , - లి , ని
; రి , రి - గ గ రి - గ గ రిస - స ని ధా	రిసా - ; పా	ప ప మ గ - రి స రి
త్రిశూ - , లి నీ - న , న్ను , - బ్రో , వ	వే, క	పా, , , - లి , ని
; రి,రి - గ గ రి - గ గ రి స - స ని ధా	సాపమ-ధపమగ	ప మ గ రి - మగ రిస
త్రిశూ - , లి ని - న , న్ను , - బ్రో , వ	, వే, - , , క ,	, , పా , , , లి ,
రి , } శ్యామల గాత్రి ని , ,		

2	; , కో – , రి తి – ప ర – శి వ	; , కో – , మ లి	నీ – సే వా
	; , భా – , ర మ – ని – యంటి	నా – , ప	ద్మా – స ని ॥శ్యా॥
3	; , తో – , యజ – ముఖి – త ల్లి	; , త్రో – , డు నీ	వే – యని
	; , దో – , సిలో – గ్గు – రాఘ	వ – , దా	సా – వని ॥శ్యా॥

కోరితిని మొదలు మొదటి చరణమువలె పాడుకొనవలెను.

14. కీర్తనలందలి కొన్ని విశేషములు

(1) శోభిల్లు సప్తస్వర

పేజి. 151. త్యాగరాజకృతి.

నాభి, హృదయము, కంఠము, రసనము, నాసిక మొదలగు (ఏడు) స్థానము లందును, ఋగ్వేదము మొదలగు నాలుగు వేదములలోను, గాయత్రియందును, అందరి మానసములందును శోభిల్లు సుందరులైన సప్తస్వరములను భజింపవలసినదని ఈ కీర్తన యొక్క తాత్పర్యము

ఈ కీర్తనయొక్క పల్లవి అనుపల్లవులయందు సప్తస్వరములు దేహమునందు ఎచ్చట శోభిల్లునో ఆస్థానములు చెప్పబడినవి. అవి క్రమముగా నాభి, హృదయము, కంఠము, రసనము, నాసిక మొదలగునని. ఇచ్చట అయిదు స్థానములను చెప్పి ఆదులనుటచే మిగతా రెండు స్థానములని అన్వయము. కీర్తన సాంప్రదాయము ననుసరించి మిగత రెండు స్థానములు ఆపాదమున ఇముడక పోవుటచే ఆదులని చెప్పవలసి వచ్చెను.

శ్లో॥ నాభిహృత్కంఠ తాలు షు
నాసాదంతోష్ఠయోః క్రమాత్
షడ్జశ్చఋషభగాంధారౌ మధ్యమః పంచమస్తథా
ధైవతశ్చనిషాదశ్చ స్వరాఃసప్తప్రకీర్తితాః

అని సంగీత శాస్త్రమున సప్తస్వరములకు దేహమందు స్థానములు చెప్పబడెను. ఇందు తాలుషు అను స్థానమునకు త్యాగరాజులవారు "రసన" అని చెప్పెను.

ఆదులు అని చెప్పబడిన ధైవత నిషాదములకు దంతములు ఓష్ఠములు అనునవి స్థానములుగా చెప్పబడినవి.

ఈ కీర్తనయందు ఇతర శాస్త్రములకు సంబంధించిన విషయములను వివరించుటలేదు.

(2) శ్రీ నా ర ద

పేజి. 156. త్యాగరాజకృతి

ఈ కీర్తనయందు వేదజనిత నరవీణా వాదన తత్వజ్ఞ- అనిచెప్పబడనది. ఈనాడు "వరవీణావాదన" అని గానము చేయుచున్నారు. ఇందు దోషము లేకపోయినను మొదటి దానియందు విశేషముకలదు. నావద్దనొక పురాతన ప్రతిలో "నరవీణావాదన" యనియుండుటను చూచితిని. నాలుగు నూర్ల గ్రంథములు చదలు వలన నిశ్శేషముగ పోయిన వాటిలో ఆగ్రంథముండెను.

వీణావాద్యము ప్రథమమున వేదమందే చెప్పబడెను. 'వీణ' అను పేరుకూడ అందే కలదు. దేవవీణ యొకటి కలదనియును దాని ననుసరించినది మానుషీ వీణ యనియును చెప్పబడెను.

మా ను షీ ణా ల క్ష ణ ము

"అథ ఖల్వియం దైవీ వీణాభవతి, తదనుకృతి రసౌ మానుషీ వీణాభవతి। యథాస్యాః శిరఏవ మముష్యాః శిరః। యథాస్యా ఉదర మేవమముష్యా అంభణం। యథాస్యై జిహ్వా ఏవ మముష్యై వాదనం————।

ఈ విధముగ మనుష్యదేహమునకు పోల్చి వీణా వాద్యము నిరూపింప బడినది. ఇది వేదజనితము. "మానుషీ" అనుటకు త్యాగరాజులవారు "నర" అని చెప్పెను. అందు వలన వేదజనిత నరవీణా......అని చెప్పెను. మిగతా వివరములు వీణాప్రకరణమున గలవు.

(3) వా తా పి గ ణ ప తి ం

పేజి. 178. ముత్తుస్వామిదీక్షితులవారు

గణపతిని భజించు సంధర్భమున ఈ కీర్తన చెప్పబడినది. దేహమునందు గణపతికి గల స్థానము, స్వరూపము, గుణము మున్నగునవి యిందు చెప్పబడినవి.

దేహమందు వెన్నెముక చివరభాగమున మూలాధార మనుస్థానము కలదు. అది గణపతి స్థానము. మూలాధారమందలి శక్తియే బిందురూపిణియగు పరాశక్తి. ఇందుండియే ఆహత నాదము సూక్ష్మ బీజాంకురము వలె ఉద్భవించు చున్నది. ఈ నాదమునకు పరానాదమని పేరు. మిగతా పశ్యంతి, మధ్యమ, వైఖరి. అను నాదములకు గూడ ఈ పరానాదమే మూలము. ఇది ప్రణవముగ గూడ చెప్పబడినది. ప్రణవము గణపతికి స్వరూపము.

నాసా రంధ్రములందు సంచరించు శ్వాసవలన మూలాధారమందు ఆహత నాదము ఉద్భవించు చున్నది. "శ్వాసో నాదంఇతి శాకటాయనః" అని శాకటాయన వ్యాకరణమందు గూడ గలదు. శ్వాసయే నాదమునకు కారణము. ఈ శ్వాసకు దేహమందు ఆజ్ఞా చక్రము (భూమధ్యము) మొదలు

మూలాధారము వరకు స్పర్శగలదు. ఆజ్ఞా చక్రమందలి దేవత హాకినీ రూపధారిణి, మూలాధార మందలి దేవత సాకినీ రూపధారిణి "హం" అనునది ఆజ్ఞాచక్రమునందలి మొదటి అక్షరము 'సం' అనునది మూలాధారమునందలి తుది అక్షరము. ఆద్యంతము లందుగల ఈ రెండక్షరములతో కూడిన హంస మంత్రము శ్వాస రూపము. పై కీర్తన యొక్క రాగము ఇత్యాదుల ననుసరించియే హంసధ్వనిగా నిర్ణయించి చెప్ప బడెను. దీక్షితులవారు గణపతిని భజించు సందర్భమున పై కీర్తనయందు శ్రీ విద్యా సాంప్రదాయమునగల రహస్య ములను సూత్రప్రాయముగ "త్రికోణ మధ్యగతం, మూలా ధారక్షేత్రస్థితం, పరాది చత్వారి వాగాత్మకం, ప్రణవ స్వ స్వరూప వక్రతుండం, కరాంబుజ బీజాపూరం మున్నగు వాక్యములను బాహ్యాభ్యంతరముల సమన్వయముతో జెప్పిరి.

హంస ధ్వని రాగము మంచి రక్తిరాగము. ఇందు అన్ని స్వరములును సంవాదులను కలిగియున్నవి. కీర్తన యందలి దైవము, దైవమునకు సంబంధించిన పేరు గల రాగము, ఈ రెంటికిని దేహమందు సమన్వయము, ఈ విధ ముగ తత్వదృష్టితో చెప్పబడిన దీక్షితుల వారి కీర్తనలందలి విశేషముల నన్నిటిని వ్రాయవలయుననిన ఒక గ్రంథమే యగును. వాచకములగుటచే విశేషించి వ్రాయుటలేదు.

సవరణ పట్టిక

పేజి	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
2	5	11, మార్గము	11, కాలము
8	10	ప్రత్యాఘాతలు	ప్రత్యాఘాతము
,,	20	ఉల్లాసితము	ఉల్లసితము
10	5	తడపుతో	తడవుతో
25	11	ప్రత్యేవముగా	ప్రత్యేకముగ
44	2	నడచునపుడు	నడచునపుడు.
,,	9	చతుర్భాగ	చతుర్భాగ
95	12	మగుచున్నది	మగుచున్నవి
101	11	సరసుడ	సరసుడా
,,	13	చలమరులు	చాలమరులు
102	4	కరుణింప	కరుణించ
104	8	యున్నానురా	యున్నారా
,,	12	మేరగాదుర	మేరగాదురా
105	2	పంతమేలర	పంతమేలరా
,,	4	రార	రారా
108	10	మ	మా
,,	12	ఇ	ఈ
109	2	సనుతాంగమచక్కనీ	సన్నుతాంగమాచక్కని
,,	4	సమి	సామి
115	6	ర	రా

షరా: (పైన మొదటిలైను తరువాత) రెండవ పేజీలో మార్గము మొదలు విళంబితలయవరకు 12 మొదలు 18 వరకు సంఖ్యలు. 19 సంఖ్య లేదు.

పేజి	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
116	2,4,6,8,	క	కా
117	2	రాజగో	రాజగౌ
120	7	మరునికన్న	మరునిగన్న
121	6	సుందర	సుందరా
,,	12	శ్రినివాస	శ్రీనివాస
126	6	రారా	రార
136	4	తెలియా	తెలియ
141	10	కీర్తనము	కీర్తన
,,	11	దలిచి	దలచి
148	4	తనకెంతరానీ	తనకెంతపోనీ
154	2, 4	నాభీ	నాభి
156	8	వరవీణా	నరవీణా
158	6	రిగ	గమ
161	3	ఆనుగత	అనాగత
176	9	; నీ	; నీ̣
178	4	ని	నీ
,,	5	గ	గా
,,	11	వాగాత్మకం	వాగాత్మక
180	6	సనిసరి	సనిసరి̇
,,	8	; గా రీ ;	; గా̇రీ̇;
182	8	; ని సరి	, ని̣సరి
183	5	పానీ	ఫానీ̣
184	5	గరిసని	గరిసని̣

పేజి	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
188	2	బిరానాను	బిరానను
189	6	ఆవరోహణము	అవరోహణము
192	8	.	స.
194	2	సరసిరు	సరసీరు
,,	12	కా	గా
,,	20	కా.	గా
195	4	క్క	క
	12	, ,	, ,
197	8	డహీనాంశ	తుహినాంశ
205	6	కర్మసంప	కర్మసంవ
221	11	వామనరూప	వామనరూపా
222	11	మెటులు	మెటుగల్లు
223	1	వల్లవి.	పల్లవి
224	8	తె	తే

189 పేటీలోని "జననీ నినువినా" అను కీర్తన యందును, 203 పేజీలోని "నినువినాగతి" అను కీర్తన యందును మొదటి చరణమునకు వలెనే మిగతా చరణములను పాడుకొనవలెను,

—[౦]—

సంగీత మార్తాండము

(7 అధ్యాయములు: 12 భాగములు)

ముద్రితాముద్రితములైన సంగీతశాస్త్ర గ్రంథముల లోని విషయములనుక్రోడీకరించి, పరిశోధించి 1. స్వర, 2. రాగ, 3. ప్రకీర్ణ 4. ప్రబంధ, 5. తాళ, 6. వాద్య, 7. నర్తనములను ఏడధ్యాయములలో "సంగీత మార్తాండము" అను పేరనొక సంగీతశాస్త్రగ్రంథమును సర్వశాస్త్రసమన్వయ దృష్టితో సవిమర్శముగను, సోదాహరణముగను సర్వులకు దెలియునటుల వ్రాయుచున్నాను.

కారణాంతరములచే నైదవదియగు తాళాధ్యాయము నందు ఒకభాగము మాత్రము ముందుగా ప్రకటింప బడినది.

ఇప్పుడు మొదటిదియగు స్వరాధ్యాయము రెండుభాగ ములలో అచ్చుకు సిద్ధముచేయబడినది. గ్రంథపఠనము, పరి శోధన, వివిధ గ్రంథములనుండి విషయులను సంగ్రహించుట, చిత్తువ్రాయుట మున్నగుపనులను కనీసము ముగ్గురైనను చేయవలసినవానిని ఒక్కడనే చేయవలసి వచ్చుటచేత ఈ రెండుభాగములను సిద్ధముచేయుటకే సుమారు ఎనిమిది సంవత్సరముల కాలముపట్టినది. గ్రంథరచన ఆరుసంవత్సర ములకాలము జరినగిపిమ్మట హైదరాబాదు ప్రభుత్వమువారు తోడ్పడుటచేత అమాత్రమైనను చేయుటకు అవకాశము కలిగినది.

రెండవదియగు రాగవివేకాధ్యాయము వ్రాయబడు చున్నది. ఈ అధ్యాయము రెండుభాగములలోనో, మూడు భాగములలోనో పూర్తియగును. దీనిని ఒకడనే పూర్తి చేయ వలయుననిన యింకా మూడుసంవత్సరముల కాలము పట్టవచ్చును.

తగినంతగా ఆర్థిక సహాయము లభించినచో త్వరలోనే పూర్తి చేయుటకు అవకాశము కలుగును. ఉదారులగు ప్రభుత్వాధికారులు సంస్థానాధీశ్వరులు, మక్తేదారులు, మున్నగువారి సహాయముతో గ్రంథరచన ప్రారంభింపబడినది. సంస్థానములు ప్రభుత్వమున లీనమైన పిమ్మట వారిసహాయము నిలిచిపోయెను. పిమ్మట 1950 సంవత్సరమునుండి హైదరాబాదు ప్రభుత్వమువారు దయతో దోడ్పడు చున్నారు. దీనికితోడు ఉదారులగు ద్రవ్యవంతుల సహాయముకూడ తగినంతగాలభించిన అనుకొనినంతపని జరుగుటకు అవకాశము కలుగును.

కావున వితరణ శీలురగువారు యథాశక్తిసి ఈ నాయుద్యమమునకు మహారాజ పోషకులుగను, రాజ పోషకులుగను, పోషకులుగను జేరుట మూలమున చేయూతనొసంగ గలందులకు కోరుచున్నాను. పోషకవర్గము వారికి సంగీతమార్తాండ గ్రంథ భాగములు అచ్చుకాగానే ఎప్పటికప్పుడు వెంటనే పంపుకొనుచుండగలను.

R. 280 22-3-56 D 2-6-0

ఇట్లు
గ్రంథకర్త
పుచ్చా వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
నారాయణతీర్థ సంగీతవిద్యా పరిశోధనాలయము
విద్యానగరము; హైదరాబాదు—7 (దక్కను)

పోషకవర్గ విరాళములు

మహారాజ పోషకులు	500/-
రాజ పోషకులు	250/-
పోషకులు	100/-